

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı
Adına İmtiyaz Sahibi
M. Zeki Baykal

Genel Yayın Yönetmeni ve Yazı İşleri Müdürü
Ekber Yeşilyurt

Danışma Kurulu
(Diziler alfabetik sıraya göre dir.)
Prof. Fikret Değerli
Ahmet Turan Demirbağ
Prof. Dr. M. Zeki Kuşoğlu
M. Emin Mancı
Prof. Dr. Can Etili Ökten
Sabahattin Türkoğlu
Ekber Yeşilyurt

Hakem Kurulu
Prof. Dr. Erman Artun
Prof. Dr. Ali Rıza Balaman
Prof. Dr. Ali Haydar Bayat
Prof. Dr. Hamiye Çolakoğlu
Prof. Fikret Değerli
Prof. Dr. İ. Hüseyin Filiz
Prof. Dr. Suat Gezgin
Prof. Dr. Nevzat Gözaydın
Prof. Dr. M. Zeki Kuşoğlu
Prof. Dr. Taciser Onuk
Prof. Dr. Can Etili Ökten
Prof. Dr. İsmail Öztürk
Prof. Dr. Saim Sakaoğlu
Prof. Dr. Fikret Türkmen
Prof. Dr. Metin Ekici
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Terzioğlu

Editör
M. Zeki Baykal

Halkla İlişkiler ve Reklam Müdürü
Sacide Güngör

Redaktör
Yrd. Doç. Dr. Işıl ALTUN

Bu Sayıda Yazılarıyla Katkıda Bulunanlar
Prof. Dr. Mehmet Aça
Abdurrahman Ekinci
Dr. Mehmet Karaaslan
Yılmaz Öztekin

Hukuk Müşaviri
Av. Dr. Ali Ürey

Yönetim Yeri
Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı
Fevziyeş Cad. No:361 Edirnekapı / İstanbul
Tel.: 0212 531 61 68 - 524 23 69 - 531 87 90
Fax: 0212 635 52 43
e-mail: motif@motifhalkoyunlari.com
www.motifhalkoyunlari.com

Grafik Tasarım, Yayına Hazırlık, Baskı
Pınarbaş Matbaacılık
ve Rek. Hiz. San. ve Tic. Ltd.Şti.
Topçular İş Merkezi No: 88/192 Topçular İST.
Tel.: 0212 544 58 77
e-mail: info@pinarbas.com.tr

Dergimizde yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına, yayınlanan ilanların tüm sorumluluğu ilan sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
MOTIF Dergisi süreli bir yayındır.
Altı ayda bir ücretli olarak yayınlanır.
Gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmayacağı yayın kurulunun kararıdır.
Gönderilen yazılar iade edilmez.
Fiyat: 15.- YTL

İçindekiler

Ocak / Şubat / Mart / Nisan / Mayıs / Haziran '10

2 Motif Vakfı
Yol Haritası

4 Kırgız ve Anadolu Türklerine Ait
Bilmecelerin Karşılaştırılması

14 Van Yöresinde Anlatılan Dağ Konulu Efsaneler
ve Efsane Anlatma Geleneğine İlişkin Değerlendirmeler

20 Mitten Destana Beden

28 Eğitim

38 Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu

46 22. Motiflerle Anadolu Kültür Şöleni

48 Motiften Haberler

MOTİF VAKFI YOL HARİTASI

Değerli Motif Okurları; Yeni bir yıla merhaba diyerek, yeni bir yaşımıza daha girmenin mutluluğunu yaşamaktayız. 2009 yılında yaşadığımız acı-tatlı günlerimizi, güzel anılarımızı, eksilerimizi, artılarımızı, kısacası 2009'a ait ne varsa hepsini geride bırakarak, artık yeni bir yıla kavuşmuş olmanın heyecanı içerisindeyiz. Her bir yeni yıla girerken bir önceki yılın muhasebesini yapmak kurumsallaşmış her bir STK veya kurum kuruluş için olması gereken bir durumdur. Motif Vakfı Yönetim Kurulu üyeleri olarak bizler içinde aynı durum söz konusu oldu. 22 yıllık birikimin ardından bir yılı daha geride bırakırken 2010 ve sonrası için Vakfımızın yol haritasını belirlemek bizler için öncelikli girişimlerimizden biri oldu.

Değerli okurlar; Dünyadaki gelişmelere baktığımızda, toplumların hızlı bilgi kullanımı ve tüketimi sonucunda Sivil Toplum Kuruluşlarının yönetiminde yeniden yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Her milletin kendi kültürüne sahip çıkmasının, onu en doğru ve özünden kopmadan gelecek nesillere aktarmasının son derece önemli olduğunu düşündüğümüz global dünyamızda, halk kültürüne hizmet eden sivil toplum kuruluşlarının yönetim ve stratejileri konusunda günümüzün gerektirdiklerini yapmaları ve yönetim teriminin içinde var olan planlama, örgütlenme, yürütme ve denetleme faaliyetlerini hızlı bir şekilde bünyelerine kazandırmalarına olan ihtiyaç aşikardır. Bu ihtiyaç STK'ları konularına göre farklılık göstermekle birlikte çeşitli yönetim anlayışlarına itmiştir.

Genel manada yönetim anlayışları demokratik, otokratik ve benzeri şekillerde sınıflandırılrsa da tüm bu yönetim şekillerinin içinde stratejiler belirleme, bu stratejileri uygulama ve sonrasında denetleme faali-

yetleri hep var olmuştur.

Kurumların yol haritasını oluşturan stratejik plan, kurumların temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, kısa, orta ve uzun vadeli amaçlarını ve bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ve bu amaçlara yönelik oluşturulan kaynak dağılımlarını ayrıntılı şekilde göstermektedir.

Kurumlar, stratejik planlarında hizmetlerini istenilen düzeyde ve kalitede sunabilmek için hedeflerini, hizmetlerini, bütçelerini, kaynak tahsislerini yıllık amaç ve hedeflerine göre oluşturmak zorundadırlar.

Halk Bilimi ve Halk Kültürü alanında son yıllarda yaptığı çalışmalarla önemli mesafeler kateden vakfımız, gerçekleştirdiği hizmetlerinde nicelik ve nitelik açısından örnek çalışmalar yapmıştır. Hizmetlerindeki kalitenin artırılması yönündeki çalışmalarını, stratejik planlama ile daha da ilerilere taşıma arzusundadır.

Halk kültürü değerlerimizin korunması, yaşatılması, geliştirilmesi ve yarınımızın teminatı olan gençlere kazandırılması için büyük bir gayret içerisinde hazırladığımız 2010 – 2014 dönemini kapsayan Stratejik Plan Motif Vakfı tarafından, çağımızın gerektirdiği şekilde hareket etmek ve faaliyetlerini daha kurumsal bir şekilde sürdürmek amacıyla hazırlanmıştır.

Kurumsal kimliğinden taviz vermeden 22 yıldır Türk Halk Kültürü'ne hizmet yolculuğunda emin adımlarla ilerleyen Motif Vakfı'nın 2010 – 2014 dönemini kapsayan Stratejik Plan çalışmasının vakfımız camiasına hayırlı olmasını diler, yeni yılın herkese sağlık, mutluluk, başarı ve huzur getirmesini dilerim.

M. Zeki BAYKAL
Yönetim Kurulu Başkanı

ROAD MAP OF MOTIF FOUNDATION

Dear Motif Readers,

Once again, we are enjoying the happiness of stepping into a new age with the excitement of saying "Hello" to a new year. We left all what we had which belonged to 2009 behind, regardless what they were; good and bad days, sweet memories, minuses and pluses in our lives, and finally we are feeling the thrill of reaching a new year in our souls. Every new year is the time for each institutionalized CSO or institution to review the previous year's events. We, Members of Motif Board of Directors, did just the same. After 22 years of experience, and leaving another year into the dust, our primary move has been to define the road map of our foundation for 2010 and after.

Dear Readers; When we look at the latest developments in the world, we see that a reconstruction of Civil Society Organizations has emerged and become essential as a result of societies' new habit of fast using and consuming of information.

It is obvious that the Civil Society Organizations in each nation which serve popular culture must carry out what is necessary to adopt themselves to the pre-

sent day's requirements and to get involved in activities such as planning, implementing, organizing and auditing to their structures for the purpose of protecting cultural values and transmitting them to the next generations. These requirements have forced the CSOs to adopt various management understandings despite the differences of their subjects.

Defining, applying and afterwards auditing the strategies have always been within all these management understandings regardless what they are called; democratic, autocratic, and similar models.

The strategic planning which forms the road maps of institutions lays out the basic principals and policies, targets and priorities, aims in long and short terms, and the monitoring methods of the institutions as well as detailed distribution of their sources related to these purposes.

The institutions have to form their targets, services, budgets and source allocations as per their targets and purposes annually in order to present their services at the required level and quality of their strategic planning.

Our foundation which has achi-

eved rather important works in the field of Popular Culture and Popular Science recently, has carried out exemplary works from the point of quality and quantity in the services provided. Our foundation wishes to haul these works related to the service quality forward with the aid of strategic planning.

In order to protect and develop our popular culture values as well as transmitting them safely to the young generation who will be the sole assurances of our future, a strategic planning which covers the period of 2010 -2014 has been prepared with great care by Motif Foundation for the purpose of maintaining its activities in a manner which is more institutional and contemporary.

I sincerely wish our strategic planning which covers for the period of 2010 - 2014 to be auspicious for all members of Motif Foundation which has been marching forward on the path of serving popular culture without sacrificing from its institutional identity since 22 years.

M.Zeki BAYKAL

President of Board of Directors

Kırgız ve Anadolu Türklerine Ait Bilmecelerin Karşılaştırılması

Yılmaz ÖZTEKİN

Anadolu Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

1. BİLMECENİN TANIMI

Türk dünyası edebiyatında genel olarak "cum-bak, tabışmak, bilmece, metel, tabmaca" gibi isimlerle adlandırılan anonim halk edebiyatının bu mahsulünü Prof.Dr.Şükür ELÇİN şu şekilde tarif etmektedir: "Tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri, insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı; akıl, zeka veya güzellik nev'inden mücerred kavramlarla, dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde uzak-yakın münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir."⁽¹⁾

Bilmeceye "tabışmak" diyen Kırgız Türkleri, bilmeceyi şöyle tanımlamaktadır: "Tabiat olaylarına, her çeşit eşya ve soyut kavramlara gizli anlamlar vererek niteleyen, cevap talep eden kısa şiirsel eser."⁽²⁾

Anonim halk edebiyatının kısa şiir ya da cümlelerden oluşan ürünleri arasında bilmecelerin müstesna bir yeri vardır. Milletlerin folklor ürünleri arasında yer alan bilmecelerin geçmişi çok eskilere dayanır. Hatta, insanoğlunun tarihi kadar eskidir denilebilir. İnsanoğlu bir taraftan bilmecelerin en zoru, en büyüğü ve büyüleyici olan yaradılışın, evrenin sırlarını anlamak ve öğrenmek için çaba harcarken, bir taraftan da söylediği bilmecelerle ayrı bir dünya kurmuştur.

Geniş halk kitleleri arasında doğan bilmeceler, insanın zekasına ve dikkatine seslenir. Düşündürücü özelliğiyle ve karşı taraftan cevap istemesi bakımından diğer anonim mahsullerden ayrılan bilmecelerde, insan hayatından değişik ve çeşitli izlere rastlamak mümkündür. Tabiat ve doğa hadiseleri, bitkiler ve hayvanlar alemi, dini kavramlar ve yaşadığımız çevrenin/ülkenin çeşitli hususiyetleri bilmecelerde karşımıza çıkar.

2. GENEL ÖZELLİKLER

Edebi folklorumuz içinde özel bir yeri olan bilmeceler, bir zeka ve muhakeme mahsulü oldukları kadar, teşbih ve tasvir sanatları bakımın-

dan eşsizdir. Mensur ve manzum şiirin pek canlı örneklerini de ihtiva etmektedir.⁽³⁾

Bilinmeyen zamanlarda meydana gelen bilmeceler, halk tarafından dilden dile, nesilden nesile aktararak ortak bir kültürün malı haline gelmişlerdir. Okuma yazma bilmeyen kişiler tarafından üretilen bilmeceler, uygarlığın ilerlemesiyle değişik muhtevalara da bürünmüşlerdir.

Bilmeceler, milletimizin zeka kudretini, yaşam tarzını ve kültürel unsurlarını ortaya koymada ölçü olarak alınabilirler. Bütün bunların yanı sıra bitkilere, hayvanlara ve eşyalara ilişkin görüş ve duyuları aksettiren bilmeceler halk psikolojisini tespit açısından da önemli kaynaklardır.

Halk bilmecelerinin sözlü ve yazılı iki kaynağı vardır. Bu kaynaklardan birincisi, halkın ruhu ve muhayyilesidir. Bilmeceler geleneğe, zamana, mekana ve yaşama şekillerine bağlı olarak bu kaynaktan feyz almaktadır.⁽⁴⁾

Bilmeceler, genelde anonim ve ferdi olmak üzere iki grupta toplanırken, anonim mahsuller de manzum ve mensur olmak üzere iki grupta incelenebilmektedir. Anadolu sahası ve Kırgız bilmeceleri aynı geleneğin ürünü oldukları için büyük oranda benzeşmekle beraber, çok az da olsa farklılıkları da beraberinde getirmişlerdir. Folklor ürünlerinin meydana gelmesinde coğrafyanın ve sosyal şartların tesiri ile dini inanışların etkisi de unutulmamalıdır.

Genel olarak bilmecelerimiz aynı kültürel gelenekten gelmekle beraber, uzun zaman dilimindeki tarihsel sürecin de bu oluşuma katkıda bulunduğu aşikardır. Bu makalede Kırgız ve Anadolu Türklerine ait bilmeceler "Tarihi Genetik - Tipolojik, Söz Sanatları ve Tip" açısından ele alınıp incelenecektir. Ayrıca söz konusu bilmecelerin benzerlikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

3. BİLMECELERİN TARİHİ GENETİK VE TİPOLOJİK AÇIDAN MUKAYESESİ

Bilmeceler hangi konuda olursa olsun halkın ortak ürünüdür. Bu yönüyle insanoğlunun binlerce yıllık kültürünün izlerini taşır. İnsanlığın

sosyal hayatını, dünyaya bakış açısını ve inançlarını betimler.

Uzun kış gecelerinin vazgeçilmez eğlencesi olan ve atalarımızın bir zeka vasıtası olarak yarattığı bilmeceler, halk arasında kuşaktan kuşağa aktarılacak fazla bir değişikliğe uğramadan günümüze ulaşmıştır. Bu ürünlerin araştırılması, incelenmesine Türkiye’de 19. yüzyılın sonlarında başlanmıştır.

Bilmece konusundaki ilk bilgilere Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügati’t-Türk adlı eserinde, Kıpçak Türklerinin dil ve edebiyatının özelliklerinin belirtildiği Codex Cumanicus’ta rastlanmaktadır. Türkiye’de 19. yüzyılın sonlarında bilmece konusunda başlatılan çalışmalar muamma ve lügazlarla ilgilidir. Bazı eserlerde muamma ve lügazın yanı sıra halk bilmecelerinden de örnekler verilmiştir.

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren bilmece konusundaki çalışmalar, araştırmalar artmış, sayısı yirmi bini aşan bilmeceler folklor araştırmacıları tarafından halk ağzından derlenmiştir. Bilmece sahasında araştırma yapanların başında İlhan BAŞGÖZ, Şükrü ELÇİN, Saadettin Nüzhet ERGUN, L.Sami AKALIN, Ahmet CEBECİ, Saim SAKAOĞLU, Naki TEZEL gibi halk ede-

biyatçıları gelmektedir. Bunların yanında T.KOVALSKI, Andreas TIETZE gibi yabancılar da Türk bilmecelerini incelemişler ve eserlerinde Türk dünyasına ait bilmecelere yer vermişlerdir.

Türkiye’de Türk dünyasına ait bilmecelerin araştırılıp incelenmesi, mukayese çalışmalarının yapılması hayati öneme haiz bir meseledir. Bu tür karşılaştırmalı çalışmalar, diğer bilim sahalarında da artarak devam etmelidir. Bu makalede naçizane bir mukayese çalışmasına girişilmiştir. Amaç Anadolu sahasındaki ve Kırgızistan’daki bilmeceleri mukayese ederek gelenekte var olan benzerlikleri ve zamanla meydana gelmiş olan farklılıkları ortaya koymaktır.

Kırgız Türklerinin tabiriyle, dünyanın değişik coğrafi bölgelerine dağılmış olan “Türk atanın baldarı” Türk dilinin değişik şivelerini de konuşsalar, aralarında binlerce kilometrelik uzaklık da olsa, uzun yıllar boyunca birbirleriyle olan bağlantıları kopuk da olsa bütün Türkler arasında yaygın olan bilmecelerin çoğu ortak kültür ve medeniyetin ürünüdür.

Yusuf Ziya ÖKSÜZ ve Amil ÇELEBİOĞLU’nun birlikte derleyip hazırladığı “Türk Bilmeceleri Hazinesi” isimli eserde Türkiye’nin değişik

yörelerinden derlenen 4890 bilmece ile Kuttugali İBRAİMOV tarafından hazırlanan “Tabışmaktar” adlı eserde yer alan 2152 adet bilmecenin incelenip karşılaştırılması sonucunda Kırgız ve Anadolu Türklerine ait bilmecelerde benzerlikler tespit edilmiştir. Bu benzerliklerin olması kaçınılmazdır. Çünkü hem Kırgız hem Anadolu Türkleri bilmecelerini ortaya çıkaran kaynak birdir. Bir ana damardan beslenerek ve kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze kadar ulaşmıştır. Aradaki coğrafi uzaklık ve ilişkilerin uzun zaman kopuk olması bu benzeşimi etkilememiştir. Özellikle de günlük yaşayışla iç içe olan tabiat ve tabiat olayları, insan ve insanla ilgili bilmeceler tarihi ve genetik açıdan birbiriyle aynıdır. Fakat teknolojinin hızla gelişmesinden dolayı, halk arasında söylenen bilmeceler arasındaki farklılıklar artmaya; benzerlikler azalmaya başlamıştır. Bu benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkartmak için, bilmeceleri temalarına göre tasnif ettik.

Kırgız Türkleri ve Anadolu Türkleri bilmecelerine ait tematik açıdan benzerliklerin ortaya konulduğu karşılaştırmalı örnekleri aşağıya alıyoruz:

3.1. Hayvanlar Alemi İle İlgili Bilmeceler

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Bukardan kelgen munarım Butu kolu kınaluu (Kekilik)	Dağdan gelir dağlı hatun Eli ayağı kınalı hatun Keten gömlek giymiş iyi belirmez Arapça söyler dili belirmez (Keklik)
Namazsız azan aytadı Bir tayfun eldin moldosu (Koroz)	Ezan okur namaz kılmaz Karı alır nikah kıymaz (Horoz)
Göşü tışında Terisi içinde (Tooktun bötögösü)	Gideri çimenderi Dışı et içi deri (Tavuğun taşlığı)
Bir çınının içinde Eki türdüü suu bar Biri birine koşulbayt (Cumurta)	Aşık der nasıl edem Saz getir fasıl edem Bir bardakta iki su Karışmaz nasıl edem (Yumurta)
Tört taptan, iyri captan Eki ding ding, bir gilding (Töö)	Dört lap bir küp Eğri çenber, doğru sap (Deve)
Karanggi üydö kaşak kempir sekiret (Bürgö)	Karanlık evde gelin oynar (Pire)
Tört ayağın büyürgün Ay talaada cügürgön Sorposu adal eti aram Bul emine boluçu (Aarı)	Bir acayıp kuş gördüm Yerde yürür izi yok Eti helal sütü haram Boğazladım kanı yok (Arı)
Çiy tübündö çilgyı kayış (Cılan)	Çalı dibinde yağlı kayış (Yılan)
Canduudan tilsiz Cansızdan gülsüz (Balık, Ancir)	Meyvede gülsüz Hayvanda dilsiz Kur’anda mimsiz (İncir, Balık, Kevser Suresi)

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Kündüz çatıp tündö cüröt Munu körgön adam külöt Aysız karanggıda közü köröt (Carganat)	Gündüz görmez gece yürür Gece uçar gündüz uyur (Yarasa)

3.2. Tabiat ve Tabiat Olayları İle İlgili Bilmeceler

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Büt düynödö kögüş töşök (Gök-Asman)	Mavi atlas suya batmaz Göz görür el görmez (Gökyüzü)
Keçinde taruu septim Erteng menin cıyıp aldım (Cıldız)	Dama çıktım darı saçtım Sayamadım eve kaçtım (Yıldız)
Özü uzun kölökösü cok (Darıya)	Uzunca bir ok Gölgesi hiç yok (Nehir)
Eki gözüm bar Düynönün barın köröt (Kün-Ay)	İki gözüm var Dünyanın hepsini görü (Güneş-Ay)
Cartı patır aalamga tatır (Ay)	Yol üstünde yarım kete (Ay)
Agaylar keldi baltasız Köpüröo saldı taktasız (Muz)	Taşsız tahtasız Köprü yapar (Buz)
Kök köynökkö pahta caydım (Bulut)	Dağ başına pamuk serptim (Bulut)
Butu cok kolu cok Eşik açkanga şok (Şamal)	Eli yok ayağı yok Pencereye vurur (Rüzgar)
Düynödö esep cetkiz (Cıldız)	Attır ayılmaz Çoktur sayılmaz (Yıldız)
Min koçkor Min koçkordun içinde bir a Bir alp koçkor (Cıldız)	Sayılmaz koyun içinde bir koçum var (Yıldız-Ay)

3.3. Bitkiler Alemi İle İlgili Bilmeceler

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Caydın künü kiygenin (Darak)	Yazın giyinin kışın soyunur (Ağaç)
Tuyuk çeleşimdin aşı tattuu (Canggak)	Küçük çömleşimin tatlı aşı var (Ceviz)
Un undun üstündö üstün (Ciyde)	Altı odun ortası un üstü kadife (İğde)
Sırtı tolgon kutuçak İçi tolgon topuçak (Anar)	Aşağı evden sandık gelir İçi dolu boncuk gelir (Nar)
Tamdın başında çal oturat Tepesi cerde turat (Aşkabak)	Dam ardında teke bağlı Boynuzları ipe bağlı (Kabak)
Pastek boylu Toguz tondu (Piyaz)	Bir gelinim var Dokuz don giyer (Soğan)
Bir üyüm bar Eşiği da cok teşiği da Bir çok içi tolo adam (Darbız)	Bir yeşil kümbet kapısı yok (Karpuz)
Tarlaada kırk kız bar Kırkı da içi carık (Buuday)	Bir oğlum var karnı yarık (Buğday)
Enesi iyri büyrü Balasının tili şirin (Cüzümdün sabağı-Cüzüm)	Anası eğri büğrü Babası yeşil donlu Kızı gayet güzel Oğlu gurbette gezer (Asma-Koruk-Üzüm-Pekmez)

3.4. İnsan ve İnsanla İlgili Bilmeceler

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Kırgız Türklerine ait bilmeceler Erte menen cüröt dört ayaktap Tüşkö cakın cüröt eki ayaktap Keçke cakın cüröt üç ayaktap Üçöönün tüyünün çeçip ketsen Meni urgun çon tayaktap (Caş balalık-Orta caş-Karılık)	Sabah dört ayaklı Öğlen iki ayaklı Akşam üç ayaklı (Bebeklik-Orta yaş-İhtiyarlık)
Üyübüzgü elçi keldi Süylöp berer alı çok Mingeni bir sonun at Birok anın canı çok Soyup berdik eki koy Eti bar da söögü çok (Bala-Emçek-Beşik)	Bir paşa geldi dişi yok İki kuzu yedi dişi yok Bir ata bindi canı yok (Bebek-Meme-Beşik)
Baa baa bakırçak Kıçinekey tıklarçak Eki tulup azığı Köçügündö kazığı (Bala-Beşik-Emçek-Şimek)	Takır tukur takanı İçinde var bakanı İki tulum azığı Kıçındadır kazığı (Beşik-Bebek-Meme-Sübek)
Car tübündö cartı alaçık (Kulak)	Sarp kayada yarım elma (Kulak)
Kırda çığat eki attuu Kötörüp alat beş attuu (Murun kanı-Beş manca)	İki dereden sel gelir Beş atlı önüne gelir (Burun, sümük-Beş parmak)
Baylap koyso basıp ketet Koyup ciberse catıp kalat (But-Kiyim)	Bağlarım gider Çözerim durur (Ayakkabı)
Butu çok kolu bar Başı çok iyni bar (Köynök)	Boynu var başı yok Kolu var bacakları yok Ne yer ne içer (Gömlük)
Zoo başında bir tün çanggal (Sakal)	Sarp kayada sünbül bahası (Sakal)
Baldan tattuu Taştan katuu Satsan albayt Surasan berbeyt (Uyku)	Baldan tatlı Baltadan ağır Satsan satılmaz Alsan alınmaz (Uyku)

3.5. Her Çeşit Eşyalarla İlgili Bilmeceler

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Balası başım deyt Atası belim deyt (Türkük menen karı)	En alttaki vay başım Onun üstündeki vay belim Onun üstündeki keyif benim der (Tavan Ağaçları-Hasır-Yuvak)
Attan egiz itten pas (Eyer)	Attan büyük itten küçük (Eyer)
Teptim terekke çıktım (Üzöngü)	Taşa bastım tereğe çıktım (Üzengi-Eyer)
Öl dep ursa kurgak çığat Ya Mustafa Muhammed (Nan)	Yaş soktum kuru çıktı (Ekmek)
Denesi temir Kuyruğu cip (İyne-Uçuk/İplik Ucu)	Kendisi demirden Kuyruğu kendirden (İğne-İplik)
Kök koyum çığıp ketip Kızıl koyum catıp kaldı (Tütün-Çok/Duman Kor)	Sarı arslanım yattı Kara kaplanım kalktı (Ateş-Duman)
İçi tok kölökösö çok (Oroo)	Tomtok gölgesi yok (Kuyu)
Çakalap suunu berse-içet kuset İsapsız oyuno çok toyup koymak (Kumgan)	Ağzından ver Burnundan kusar (İbrik)
Keçesi cazılat Gündüzü cıyılrat (Cuurkan)	Gündüz yığılır Gece yayılır (Yorgan)
Ar kaysı üydö belboo baylanıp kempir catat (Şıprığı)	Bir ninem var üç kuşak bağlar (Süpürge)

3.6.Vakit, Mevsim ve Din İle İlgili Bilmeceler

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Bir tüp darak Al darakta bar on eki butak Al butakta bar otuzdan şak Al şakta bar beş beşten gül (Cıl-Ay-Kün-Namaz)	Bir köktür on iki dalı var On iki dalı içinde otuz yaprağı var Otuz yaprağı içinde beş gülü var Üçü gölgede ikisi güneşte (Yıl-Ay-Gün-Namaz)
Bir daraktın salaasında On eki ileklek uyası 360 tür balası Eki alası sarısı Eki kem elli danaası (Cıl-Ay-Kün-Eki Ayt Namaz- 48 Cuma)	Üç yüz altmış beş leylek Elli iki yuvası On iki yumurtası İki çıkar cücesi (Yıl-Ay-Hafta-Yaz-Kış)

3.7.Söz Oyunlarını Barındıran Bilmeceler

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Mende bar sende de bar Sen turmak bütkül aalamda cok Ormanda bar da kirda cok Mañçada bar da üydö cok (“N” Tamgası)	Bende var bizde yok Sende var sizde yok Alemde yok dünyada var (“N” Harfi)
Düynödö tört nerse cok Tooktun kindiği cok Dengizdin kapkağı cok Asmandın tirööçü cok (Tooktun kindiği-Dengizdin kapkağı- Cuurkanın yeni-Asmandın tirööçü)	Lak dedi luk dedi Dünyada üç şey yok dedi Bunu bilen çok dedi (Göge direk-Denize kapak-Deveye nal)

Cevabı “İç yağı, koyun kuyruğu, süt, yumurta ve tahıl bitkileri” olan aşağıdaki Kırgız Türkleri ve Anadolu Türkleri bilmecelerindeki tematik

benzerlik de bu iki Türk boyu arasındaki kuvvetli tarihi bağları açıkça göstermektedir.

Kırgız Türklerine ait bilmeceler	Anadolu Türklerine ait bilmeceler
Kaydan keldin Kandan keldim Emne için kan bolgon coksun Kudanın birdiği menen kan bolgon cokmun (Karın-May/İç yağı)	Ak koyun nereden gelirsin Kan elinden gelirim Niçin kanlı değilsin Kenarından gelirim (Koyun kuyruğu)
Kanıkey kayda kıştayt Kan içine kıştayt Kanı emne için cukpayt Kanı appak için cukpayt (Cumurtka/Yumurta)	Hey kuş nereden geldin Kanlı dereden geldim Dolaşmadan da geldim Kenar köşeden geldim (Süt)
Kaydan çıktın Tupuraktuu cerden çıktım Tupurağı emne için cukpayt Elibizdin sarası (Aştık/Tahıl Bitkisi)	

4. BİLMECELERİN SÖZ SANATLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Anonim halk edebiyatının hangi türü olursa olsun, hepsi de halkın tarihi geçmişini, sevincini, kederini, hayat tecrübelerini, dünyayı algılayış biçimini, dileğini, arzusunu ve ahlaki değerlerini yansıtır. Halk, bu konulardaki duygu ve düşüncelerini belirtmek için ana dilinden faydalanır. Dilin temel kaynağı kelimelerdir. Kelimeler ise, ya gerçek anlamında ya da gerçek anlamının dışında kullanılır. Bir kelimenin bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılması sonucu sözcükler bir de mecaz anlam kazanırlar. Mecaz sanatı, söze güzellik ve canlılık katar ayrıca sözün tesir gücünü arttırır. Mecaz dili zenginleştirir. Türkçe, mecazlar açısından zengin bir dildir. Bu bakımdan mecaz sanatı gerek günlük hayatımızda gerekse yazılı ve sözlü edebiyatımızda kullanılmıştır. Mecazsız bir halk edebiyatı düşünülemez. Çünkü onların yardımıyla tabiat ve tabiat olaylarını, soyut ve somut varlıkları, duygu ve düşüncelerimizi açıklarken, anlatırken dilimizi zenginleştirir ve güzelleştiririz. Bu şekilde mecazlarla örülmüş zengin bir dil karşımıza çıkar.

Bilmecelerde de bulunması istenilen soyut ve somut kavramlar, tabiat ve tabiat olayları, insan ve insanla ilgili kavramlar teşhis, istiare, teşbih ve mecaz-ı mürsel gibi söz sanatlarıyla bezenerek; dile zenginlik, canlılık, güzellik, kuvvet, zarafet ve parlaklık kazandırılır. Bu şekilde halkın hayal dünyasının zenginliği, buluş gücü, kültür zenginliği dil yoluyla aktarılır.

Anonim halk edebiyatı ürünleri aracılığıyla birbirine yakınlaşan Kırgız ve Anadolu Türkleri, söyledikleri bilmecelerdeki söz sanatları açısından da birbirinden uzak değil. Çünkü, bugün birbirinden farklı ve uzak, değişik coğrafi bölgelerde yaşasalar da gerek yaşama bakış açısı, gerek sosyal yapı, gerekse kültürel değerler açısından birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Kısacası tek tek

ele alındığında bir bütünün parçalarını oluştururlar. Farklı coğrafyalar da yaşamalarına rağmen sevgilerini, dileklerini, tecrübe ve deneyimlerini, umutlarını aynı dille ifade etmişler ve aynı dili değişik sahalarda geliştirmişlerdir. Birisi “Tık tık etet/Tıyınday cerdi basat.” diyerek bastonu, bir özelliğinden yola çıkarak tasvir etmiş, diğeri de “Ben giderim o gider/Metelik kadar iz eder.” diyerek bastonu aynı şekilde ifade etmiştir.

Bu bölümde Kırgız ve Anadolu Türkleri halk edebiyatlarına ait bilmeceler yukarıda belirtildiği şekilde: “teşbih, istiare, mecaz-ı mürsel ve teşhis” sanatları açısından karşılaştırılacaktır.

4.1. Teşbih

Bilmecelerde teşbih sanatı özel bir duruma sahiptir. Teşbih sanatının temel ögesi olan benzeyen ve kendisine benzetilenin teşbihte mutlaka bulunması gerekir. Fakat bilmecelerde istiare (açık istiare) sanatında olduğu gibi, benzeyen verilmemekte, teşbihin diğer öğeleri olan “kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatı” verilmektedir. Nitekim, bilmecelerde teşbih sanatının temel iki ögesi verilmiş olsaydı, o zaman bilmece cümlesi, bilmece olma özelliğini kaybederdi. Çünkü bilmecelerde benzeyen ile ilgili türlü özellikler belirtilmekte ve bu şekilde bilmecenin cevabının yani benzeyenin bulunması istenmektedir.

Aşağıdaki örnekler de, açıkladığımız bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Cevabı “saksagan, tren, ve yüklük” olan bilmeceleri bu açıdan inceleyelim:

“Bir atım bar padişalar mingendey
Bir atım bar suuga bastap kirgendey”

At: Kendisine benzetilen
Padişalar mingendey: Benzetme yönü ve benzetme edatı

(“-dey” eki “gibi” edatının anlamını veren bir ektir.)

Cevap: Tren (Tren burada benzeyendir.)

“Uzundur urgan gibi
Enlidir yorgan gibi

Bağırıp çıkıp gider
Kurbanlık kuzu gibi”

Uzundur: Benzetme yönü (Trenin uzunluğu belirtilmiş)

Urgan: Kendisine benzetilen

Gibi: Benzetme edatı

Enlidir: Benzetme yönü

Yorgan: Kendisine benzetilen

Bağırıp çıkmak: Benzetme yönü (Trenin çıkardığı ses)

Kurbanlık kuzu: Kendisine benzetilen
Cevap: Tren (Benzeyen)

Birinci bilmecede tren ile ilgili bir özellik belirtilirken (Padişahların binildiği at gibi), ikinci bilmecede tren ile ilgili türlü özellikler (uzunluğu, enliliği ve çıkardığı ses) verilmiştir.

“Aktığı karday

Karalığı köödöy

Uçkanı oktoy

Oturganı mıktay”

Aktığı: Benzetme yönü

Karday: Kendisine benzetilen ve benzetme edatı

Karalığı: Benzetme yönü

Köödöy: Kendisine benzetilen ve benzetme edatı

Uçkanı: Benzetme yönü

Oktoy: Kendisine benzetilen ve benzetme edatı

Oturganı: Benzetme yönü

Mıktay: Kendisine benzetilen ve benzetme edatı

“Karası zeytin gibi

Beyazı peynir gibi

Zıp zıp sıçrar

Dizginli beygir gibi”

Karası: Benzetme yönü

Zeytin: Kendisine benzetilen

Gibi: Benzetme edatı

Zıp zıp sıçrar: Benzetme yönü

Dizginli beygir: Kendisine benzetilen

Her iki bilmecede de benzeyen, bilmecenin cevabı “saksagan” dır. Saksaganın rengi, uçuşu, sıçraması, duruşu birtakım varlıklara benzetilerek verilmiştir.

Devam edecek...

Van Yöresinde Anlatılan Dağ Konulu Efsaneler ve Efsane Anlatma Geleneğine İlişkin Değerlendirmeler

Legends About The Mountain Around Van Region And Assessments On The Custom Of Telling Legends

Mehmet KARAASLAN

Okutman Dr., Nevşehir Üniversitesi Rektörlüğü,

Özet: Türk halk anlatıları içerisinde önemli bir yere sahip olan efsaneler dinleyenler tarafından inanılan doğüstü olayları ele almaları yönüyle diğer bazı sözlü kültür ürünlerinden ayrılmaktadır. Bu çalışmada tarafımızca derlenen Van ve yöresine ait dağ kavramıyla ilişkili efsaneler ele alınacaktır. Dağ konusunun; dağın adının sebebi, o dağda bulunan ilgi çekici bir şekle sahip taş, ağaç gibi varlıkların kökenine ilişkin söylenenler, “dağ”ın bir kız kaçırma mekânı olarak değerlendirilmesi gibi pek çok farklı yönden bir efsaneye konu teşkil edebileceği derlenen metinlerden anlaşılmaktadır. “Dağ” konusunu içeren efsanelerin anlatıldığı çevre, efsanelerin bağlamı konusuna uygun olarak ayrıca ele alınmıştır. Van’ın son otuz yılda çevresindeki yerleşim merkezlerinden önemli ölçüde göç alan bir il olduğu düşünüldüğünde; bu bölgeye sonradan gelmiş kimselerin geldikleri yerleri hiç görmemiş çocuklarına oraların dağlarında geçen efsaneleri anlatmaları kişinin geçmişi ve asıl memleketiyle bağını sürdürme çabasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada Van ilinde yaşayan daha çok Van’ın Çatak, Bahçesaray, Başkale gibi ilçelerinden Van’a ekonomik, siyasi sebeplerle gelip yerleşen ailelerden katılımlı gözlem yoluyla derlenmiş metinler ele alınmıştır. Efsanelerin anlatıldığı doğal mekânlar olarak değerlendirilebilecek evlerde yapılan derlemeler ele alınırken anlaşılmayan kısımlar için zaman zaman o evde geleneğe daha yabancı olan ancak daha eğitimli bireylerden yardım alınmıştır. Efsanelerin elektronik kültür ortamında kayda geçirilmesinin kaynak kişileri tedirgin ettiği anlaşıldığından dinlenen efsanelerin yazılması yoluna gidilmiştir. Yapılan çalışmada derlenen efsanelerin yalnızca bir metin olarak değil bağlamıyla bir bütün olarak değerlendirilmesi amaçlanmış bu çerçevede derleme yapılan mekânlar ve kaynak kişiler hakkında efsanenin anlamını tamamlayıcı bilgilere yer verilmesi uygun görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Van, Dağ Efsaneleri, Efsane Geleneği

Abstract: Legends that have an important place among the Turkish folk narrations differ from some other oral cultural items in that they consider supernatural events were believed by the listeners. In this study, the legends, belonging to Van and around about the mountain,

were compiled by us will be examined. It can be understood from the compiled texts that the matter of mountain can be a subject for a legend from many different point of view such as reasons for the names of the mountains, spoken words related to origin of a stone or a tree that has an interesting shape on mountains and interpreting a mountain as a place for abduction. The environment in that the legends related to mountain are told, is examined separately according to the context of legends. In view of the fact that Van has been a migration-receiving center for the last 30 years, people who came here later tell the legends about mountains on their hometowns to their children who have never seen these mountains and it can be described as an effort for prolongation of people’s connection to their pasts and hometowns. In this study, the texts were compiled by using unattended observation from families who migrated to Van from the town of Çatak, Bahçesaray and Başkale because of economical and political issues are examined. While examining the compilations that were formed in the houses where can be described as the natural places for legend telling, we sometimes received support for incoherent parts from people who are more strange to custom but more instructed. Oral legends were put down on paper since recording the legends in electronic culture environment disturbed the resource people. It is aimed in the study that the compiled legends will be examined as a whole and in this context, the places where the compilation done and the resource people are mentioned as well.

Keywords: Mountain Legends, Van, Custom of Legends

Dilimize Farsçadan geçen bir kelime olduğu ve Arapça “usture” biçiminde söylendiği ifade edilen (Güzel 2004: 216) efsane kelimesinin kavramsal genişliği “menkıbe”, “söylence”, “esatir” ifadelerini de içine alacak biçimde düşünülebilir. Efsane türüne ilişkin Türkiye’de yapılan tanımlar çoğunlukla en iyi tanımlar olarak kabul edilen Alman Grimm kardeşler ile Max Luthi’nin yaptığı tanımlara dayanmaktadır. Alman Grim Kardeşler efsaneyi şu şekilde tanımlamaktadırlar: “Efsane gerçek veya hayali, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâyedir.” Masalın efsane, fabl, ve fıkra gibi anlatı türlerinden farkını değerlendirdiği bir yazısında “Max Luthi” efsaneyi şu şekilde tanımlamıştır: “Ef-

sane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren, ve bu gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesle sözlü aktarım yoluyla geçen, karakteristik bir şekle sahip anlatı türünün adıdır.” (Eker- Ekici 2003: 314)

Linda Degh, efsaneyi sadece bir metin olarak değil de ifadesi, bağlamı, biçimi ile bir bütün olarak değerlendirmeyi, onun ancak o şekilde doğru anlaşılabilceğini savunmuştur. Degh, efsanelerle ilgili tanımların onları bu anlamda değerlendiremediğine dikkat çektikten sonra Luthi'nin tanımını için “belki bir istisna teşkil edebilir” demek suretiyle onu bilim dünyasında efsaneler üzerinde yapılan tanımlar içinde daha müstesna bir yere koyar (Degh 1965: 2).

Yapılan bütün tanımlarda efsanelerin belli özelliklerinin ön plana çıkarıldığı görülmüyor. Bu tanımlardan ortaya çıkan en önemli özelliklerden biri efsanelerin genelde olağan üstü olay ve kişilere dayanmasıdır. Bu olağanüstü olay ve kişiler halkın hayal gücünde ortaya çıkar ve kuşaktan kuşağa aktarılabilir (Altun 2004: 94).

Tanımların tamamından, efsanelerle ilgili bazı temel özelliklere ulaşabiliyoruz bunlar: “Efsanelerin kişi, yer ve olaylar hakkında olabileceği”, “anlatılanların inandırıcılık özelliğinin olması”, “genellikle kişi ve olaylarda olağanüstülükler görülmesi” şeklinde özetlenebilir. Bu özelliklere bir başka efsane araştırmacısı da: “Onların bizi bilinmeyen giz dolu bir âleme götürerek saygı ve ilgi uyandırması” ve “bir bakıma mitlerin modernleşmiş şekilleri olarak ifade edildikleri için, kutsal öğeler de taşınmaları” (Yavuz 1993: 6-7).” biçiminde katkıda bulunmuştur. Ayrıca “belirli bir şekillerinin bulunmaması” (Sakaoğlu 1980:6) da efsanelere ilişkin belirleyici bir nitelik olarak ifade edilmiştir.

Van iline bağlı daha çok dışarıdan gelen göçlerle teşekkül etmiş bir mahalle olan Süphan Mahallesi'nde yapılan derleme çalışmaları sonucu dağ konusuyla ilişkili olarak tespit edebildiğimiz efsane metinleri aşağıda verilmiştir. Yirmi bir farklı efsane yaklaşık dört ay gibi bir süre zarfında on altı ayrı kaynak kişiden derlenmiş ve derlenen bu efsanelerin derlenme koşullarıyla içeriklerine ilişkin değerlendirmeler de tamamlayıcı bir unsur olarak bu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Derlenen efsanelerin pek çoğu bahsi geçen dağın adının nereden geldiğini açıklamaya yönelik efsanelerdir. Efsane-

lerde doğaüstü olaylar ve kahramanlar pek çok yerde bulunmakla birlikte bazı efsanelerin tamamıyla gerçekten olabilecek olaylar biçiminde kurulduğu gözlemlendi. “Keremin Dağı”, “Koçoğlu” ve “Cacıklı Dağ” gibi bu isimlerin nereden geldiğini anlatan efsanelerde hayal mahsulü doğaüstü olaylar veya kişilere yer verilmemiştir. Doğaüstü olaylar ya da kişilere yer verilemeyen efsane örnekleri şöyledir:

Keremin Dağı: Eskiden insanlar öküz arabalarıyla, dağda biçtikleri otları getirirlermiş. Kerem de herkes gibi, her yaz otunu biçmeye gidermiş. Bir yaz Kerem ot biçmeye gitmiş. Akşam olunca herkes eve dönmüş fakat Kerem geç vakte kadar gelmemiş. Ailesi merak etmeye başlamış. Köye haber vermişler. Köylüler hep beraber Kerem'i aramaya çıkmışlar. Dağa gittiklerinde Kerem'in cesediyle karşılaşmışlar. O günden beri o dağa Keremin Dağı deniliyor (Soysona 2007).

Cacıklı Dağ: Bu dağ Miraz ismindeki bir köylünün ot yeriymiş. O da her yaz, herkes gibi, bu dağa ot biçmeye gidermiş. Miraz'ın karısı Miraz'a her yemek vaktinde cacık götürürmüş. Miraz buna her gün sabredermiş. Bir gün dayanamayıp cacık tabağını dağa fırlatarak karısını temizce dövmüş. “Bundan sonra bu dağın ve karının ismi cacıktır.” demiş (Soysona 2007).

Abdurrahman'ın Dağı: Kışın ava gitmek için evinden çıkan Abdurrahman, dağın eteğinden dağa çıkmaya çalışırken dağın tepesinden düşen çığ altında kalmış. Abdurrahman'ın cesedi bütün kış boyunca karın altında kalmış Cesedine ancak yazın ulaşılabilmiş. Bu dağa bu olaydan sonra “Abdurrahman'ın Dağı” denmiş (Soysona 2007).

Koçoğlu: Bitlis'in Alacabük köyünde büyük bir dağda hiç mi hiç kurt yokmuş. Kurtlar koyunları kovalar koyunlar o dağa sığınca geri dönerlermiş. Bu sebeple o dağ koçlarla dolmuş. Oradan geçen bir adam “koç oğlu gibi” deyince, oranın adı Koçoğlu olarak kalmış (Talay 2007).

Dağların adının kökenini açıklamak için anlatılan efsanelere aşağıdaki iki efsane de örnek olarak verilebilir:

Gâvur Taşı: Bitlis'in Alacabük köyünde bulunan bir tepede yapılan kazılarda binlerce altın bulunmuş. Bunların Ermeniler tarafından bırakıldığı düşünüldüğünden, bir de o dağda bulunan büyük bir taşın üzerinde haç şekli olduğundan buraya “Gâvur Taşı” deniliyor (Talay 2007).

Miraz Hasıl Dağı: Van'ın merkeze bağlı Güneyce köyünde eskiden evliya olarak bilinen bir adam yaşamış. Bu

adam ölünce oranın en yüksek tepesine gömülmüş, oradaki köylüler her yıl oraya gider kurban keserlermiş. Bu dağda piknik yapar, dualarını eder gelirlermiş. Duaları da en kısa zamanda kabul olurmuş. O dağın biraz aşağısında koyun otlatırlarmış. Her yıl bir koyun sürüden ayrılıp o mezarın başına gidermiş. Sahibi o koyunu kurban edermiş. Etmese de koyun zaten kendiliğinden ölmüş. Duaların kabul olması sebebiyle başka yerlerden insanlar da gelip dua ederlermiş. Bu dağa bu yüzden “Miraz Hasıl” yani “Duaların kabul olduğu yer” anlamındaki bu isim verilmiş. Derken bir gün bir adam, bunlar yalan söylüyor diyerek o mezarda altın var diye düşünüp kardeşiyle birlikte o mezarı kazmış, kazarken büyük bir gürültü ile o mezardan bir kadın çıkmış. Bunlar korkarak kaçmış. Arabayla giderken kaza yapmışlar. Eve varır varmaz oğlu nedensiz yere ölmüş. O günden sonra o dağda dualar kabul olmamaya başlamış. Bu olaydan sonra kimse o dağa gitmemiş (İriz 2007).

Van'da Cumhuriyet öncesine kadar var olan Ermeniler ve bunların Van'a bırakıp gittikleri saklı hazinelere ilişkin de anlatılar da bu çalışmada derlenmiştir. Aslında bunlar, Van'da define arama işini kendilerine temel uğraş edinmiş kişilerin de olduğu düşünüldüğünde, ayrı bir çalışma konusu olacak kadar geniş bir sahanın bizim çalışmamızda kendisini gösteren örnekleri olarak değerlendirilebilir. Saklı hazinelerin ve buralarda çok uzun yıllar yaşadıkları sonra buralardan ayrılmış olan bir milletin kültürüne dair ipuçları taşıyan böyle anlatılar bölgede Ermenilere nasıl bakıldığına dair fikir vermektedir:

Çimlik: Ermeniler Doğu Anadolu Bölgesini kuşattığı zaman halkın birçoğu Ermenilerin elinde eziyet görmüş. Çimlik adında bir asker Ermenilere karşı çıkmış. Edremit'in Çayırbaşı köyünden tüm Ermenileri çıkarmış. Ermenilerin çok zoruna gitmiş. Yalnız bir kişi, bizi nasıl köyden çıkarmış diye düşünmüşler. Çimlik'i öldürmeye karar vermişler. Bir ordu bu köye gitmiş, Çimlik ile yine savaşmışlar. Çimlik'in yanında, onların ordularının iki katı asker olduğu için Ermeniler korkudan kaçmışlar. Daha sonra Ermeniler Çimlik'in üzerine yine ordu göndermişler, savaş çıkmış, Çimlik bütün askerleri öldürmüş. Çimlik bu savaşta yaralanmış. Çimlik dağın eteğine dayanmış ve kanlı eliyle kendi mezarını kazmış. Sonra Allah'a dua etmiş. Elini ağaçlara, taşlara ve toprağa deşmiş. O anda ağaçlar çoğalmış ve toprak şifalı olmuş. İşte bu yüzden şimdi Çimlikte bulunan toprağın

şifalı olduğuna inanılır ve yaralı insanlara buradaki çamur sürüldüğünde o yaranın kapandığı görülür. Bu çamur halen özelliğini kaybetmemiştir (Beyazalma 2007).

Keşişoğlu: Asırlar önce, şimdiki adıyla Bakacı köyü olan, eski adıyla Keşişoğlu diye bilinen köyde Ermeni asıllı bir keşiş varmış. Onun da sihirli güçleri olan bir oğlu varmış. O köyün çevresinde Müslüman olan köyler de varmış. Keşişoğlu Köyü olağanüstü özelliklere sahip bir köymüş. İnsanları fazla konuşmaz ve yüzlerini kapatırmış. Onların yüzlerini gören Müslümanlar, Ermeni kızlarının çok güzel olduğunu anlatırlarmış. Anlatılanlara göre o topraklarda güz ormanlardan geçilmezmiş. Ve o topraklarda her türlü hayvan varmış. Müslümanlar bir gün o köyün gizemini çözmek istemişler ve onların şeytani güçlere sahip olduklarını düşündükleri için başını şeyhlerinin çektiği bir sürü insanla köyü basmaya gitmişler. Bunu duyan köy halkı ve keşişin oğlu sihirli bir su yaparak şimdiki adıyla "Kurubaş Tepeleri" diye bilinen bu tepelere püskürtmüş ve güz ormanları kurutup yok etmiş. Ardından da tüm köy halkı buralardan göç edip gitmişler. Şu anda bile Kurubaş Tepelerine bakıldığında tepelerin kupkuru olduğu görülür tepelerde bir ağaç bile yoktur. Keşişoğlu Köyüne ise Burukiler yerleşmiştir (Türün 2007).

Aynı dağ üzerine söylenen bir başka efsane de şöyledir:

Keşişoğlu Dağı: Bir oğlan bir kızı sevmiş ve o kızı istemeye karar vermiş. Gidip istemiş ama babası kızı vermemiş. Kızın başkasıyla evleneceğini duyan oğlan Allah'a dua etmiş. "Allah'ım benim sevdiğim başkasının yârı olmasın. Ya onu bana kavuştur ya da beni burada dağ et" demiş. Allahu Teâlâ onu oracıkta bir dağa çevirmiş ve o günden sonra o dağın adı "Keşişoğlu Dağı" diye anılmış (Çaşurluk 2007)

Dağ konusunu içeren efsanelerde dikkat çeken ve değinilmesi gereken bir başka husus da yukarıdaki efsanelerde olduğu gibi bazen Ermenilerin bazen Urartuların bazen de teröristlerin temsil ettiği düşman tipi karşısında yenileneceğini düşünen askerin çarpışarak dağa kaçması ve orada şehit olması" motifidir. Askerin öldüğü yerde bir suyun çıktığına, bu suyun da şifalı olduğuna inanılmaktadır. Bu efsanelerde şehitlik makamının değeri daha sonra gelenler için dağda bulunan suyun kutsallığında kendisini gösteriyor.

Dumanlı Dağ: Dumanlı Dağ, Siirt'in Pervari ilçesinde bulunur. Selçuklular ve onlardan önce bu bölgede bulunan beylik ve topluluklar, bu dağın etrafında konaklamışlar, yerleşmişler, dağda çeşitli işaretler ve mağaralar yaptırmışlar. Bu bölgeye kim gelmişse bu dağa sığınmış, bütün altınlarını ve mücevherlerini Dumanlı Dağda bırakmış. Altınlarını bu dağa bırakanlar oraya hiç emsali görülmemiş bir sihir yapmışlar. Bu hazineleri almak isteyenler olmuş fakat kazdıkları her yerden ya kan fışkırmış ya da orayı kazan kişi hemen orada ölmüş. O bölgede yaşayan milletler hazineyi çıkarmak istemişler ama kazarken o bölgenin bütün suları kan akmış. Kazmaya devam edenler, dağın yanından geçen Botan suyu kan akmaya başlayınca kazmayı bırakmışlar ve

suları da eskisi gibi akmaya başlamış. Bunun üzerine dağı kendi haline bırakmışlar (Tekin 2007)

Efsanelerde, hazineleri bulmak için çalışmakta ya da yasaklanmış bazı şeyleri yapmakta ısrar eden insanlara hem bireysel olarak hem de içinde bulunduğu toplum ölçeğinde cezalar verilmektedir. Örneğin "Dumanlı Dağ"daki hazine çıkarılmak istenince Botan Suyu kan akmıştır ve toplum hatasını anlayınca tekrar düzelmiştir. Bunlar, yerleşik kurallara ve inançlara aykırı hareket etmenin cezalandırılacağı hususunda ortak bir bilinç üretmek ve düzene karşı çıkmanın bedelinin ağır olacağı inancını insanlarda pekiştirmek gibi bir fonksiyon üstleniyorlar.

Çoban Dağı: Gürpınar'ın Kırkgeçit köyünde bir çoban koyunlarını otlatırken şiddetli bir yağmur başlamış. Yağmur günlerce sürmüştü. Çoban ve yardımcısı Allah'a dua etmiş. "Allah'ım bizleri taşla çevir" demiş. Allah, çobanı ve yanındaki yardımcısını iki büyük dağa çevirmiş. Koyunları da küçük tepelere çevirmiş. Bu dağlar, bugün Kırkgeçit köyünde Büyük Çoban, Küçük Çoban diye anılır (Çoban 2007)

Derlenen efsanelerde dikkat çeken bir başka motif, "köyün- kasabanın uzağında bir dağda bulunan mağarada yaşayıp, ibadet eden ulu" tipidir. Bu kimseler vakitlerini ibadetle, bu dağda/ mağarada geçirirler. İbadetlerin yapıldığı dağa bazen onlara ithafla bir isim veriliyor. Bazen de yaşayıp öldükleri mağaranın hemen yanına defnediliyorlar ve bu yerler daha sonradan "ziyaret yeri" vasfı kazanıyor:

Ayşe Dağı: Yazın köylerinden ayrılıp yaylalarda konaklayan köylüler buralarda koyunlarını otlatırlarmış. Ayşe adındaki bir genç kız da ailesiyle birlikte yaylaya gelmiş. Ayşe, her gün kimseye görünmeden sabah namazından önce çadırdan kaçıp, bir dağın üzerinde bulunan mağaraya gelip ibadet edermiş. Daha sonra kimseye görünmeden tekrar gelip yatağına yatarmış. Her gece çadıra dönmemesinin sebebi, yerini kimsenin öğrenmesini istememesiymiş. Bir gece kızın geceleri ortadan kaybolmasından şüphelenenler onu aramak için her yere bakmışlar hatta kızın hep gittiği mağaraya bile bakmışlar ama kızı bulamamışlar. Kız o gece çadıra gelmemiş. Kızın ailesi bu duruma çok üzülmüş. Ertesi gün mağaraya tekrar gidip bakmışlar, bu sefer kızı bulmuşlar ama kız ölüymüş. Mağara öyle güzelmüş ki... Mağaranın içinde taştan bir namazlık varmış ve tam yakınında da bir su sızıyormuş. Kızı taşların arasında gömmüşler, orada bulunan dağa da Ayşe Dağı ismini vermişler (Hilal 2007)

Dini nitelik taşıyan bir başka efsanede ise insanların cennetlik cehennemli biçiminde ayrılmasının yanlışlığına vurgu yapılmaktadır:

Şeyh Muhammed Tayyar: Bağdat'ta yaşayan Şeyh Abdülkadir Geylani ve onun oğlu Şeyh Muhammed Tayyar bu olayın kahramanlarıdır. Baba ve oğlu canlarını Allah yolunda vermeye hazır insanlardır. Bir gün şeyhin evinde cemaat toplanmış. Şeyh Muhammed Tayyar "ben cennetlik ve cehennemlik insanları ayıracağım" demiş. Babası oğlunu uyarmış "Kesinlikle böyle bir şey yapma. Oğlu babasını dinlememiş. Oğlunu üç sefer uyaran baba üçüncüsünde de oğlu kendisini dinlemeyince dayanamayıp oğluna

bir tekme atar oğlu Bağdat'tan Çatak'ın Görentaş beldesine düşer. Orada evlenip uzun süre orada yaşadıkdan sonra orada ölmüştür. Şu an öldüğü o yer ziyaret yapılmıştır. Burası herkes tarafından bilinip ziyaret edilmektedir (Güngör 2007).

Dağda ölenler ve dağda kaybolan insanlar etrafında gelişen efsane metinlerini, bu coğrafi oluşumların insanoğlu gizemli ve mistik bir algıyla değerlendirildiğini göstermektedir. Dağda kaybolanlar, evladını dağda yitiren anne babalar, ailesinin tasvip etmediği bir evliliğe yeltenenlerin dağda başlarına gelen kötü haller Van yöresinden derlenen muhtelif efsanelerde görülmektedir. İki farklı varyantı tarafımızca derlenen "Siyamet ve Hacezer" adlı efsanelerin örtülü olarak anne babasının rızasına muhalif davranan genç kızlara öğüt verdiği anlaşılmaktadır. muhteva olarak halk hikayelerinin anlatı tarzına da yakınlık gösteren bu efsanelerin olağanüstü olaylar içermesi ve sonlarının bir bu olayları bir gerçeklikle ilişkilendirmek sureti ile getirilmesi gibi sebeplerle efsane olarak değerlendirilmesi daha isabetli olacaktır. Masal motifleri içeren "Karadağ" ile Süphan dağı eteklerinde geçen bir aşk hikâyesini anlatan "Siyabent"e ve Çatak ilçesindeki evladını kaybetmiş bir anneye ilişkilendirilen "Nazo Dağı"na ait iki ayrı varyant şunlardır:

Karadağ: Çok eski zamanlarda kocaman bir saray varmış. Bu saray, çok geniş, büyük mü büyük bir saraymış. Bu sarayda zamanın padişahı hanımı ve bir de dünyalar güzeli kızları yaşarmış. Kız, her sabah kırlara gider, çiçek toplar, güler eğlenirmiş. Çok mutluymuşlar. Gel zaman git zaman derken bu mutlu ailenin mutluluğu büyük bir üzüntüye dönmüş. Padişahın hanımı ölmüş. Memleketin her yerinde yas varmış. Padişah dindar ve olgun biri olduğu için Takdir-i İlahi deyip kendini çabuk toparlamış. Gel gelelim kız bir türlü alışamamış. Sürekli ağlar ve sık sık annesinin mezarını ziyaret edermiş. Zaman bu şekilde akıp gitmiş. Padişah, daha genç olduğu için yanındaki vezirleri ve yaverleri, padişaha, evlenmesi gerektiğini söylemişler. Padişah önce yok dese de sonradan kabul etmiş. Padişahın evleneceğini tüm memlekete duyurmuşlar. Kuzular kızartılıp sofralar hazırlanmış. Kırk gün kırk gece eğlenmişler, sevinmişler. Padişah evlenmiş ama hesaba katmadığı bir sorun varmış. Üvey anne kızı ile hiç anlaşamıyormuş. Kadın, kızcağıza evdeki tüm işleri yaptırıyor, onu azarlıyor ve hep küçük düşürüyormuş. Kız da babama söylersem üzülmür diye babasına hiçbir şey belli etmiyormuş. Gel

zaman git zaman derken padişah epeyce yaşlanmış. Dindar biri olduğu için namazını niyazını hiç bırakmıyormuş. Bir gün hacca gideceğini tüm memlekete yaymış ve hac hazırlıklarını yapmış. Biricik kızını üvey annesine emanet edip hacca gitmiş. Üvey anne bunu fırsat bilip kız için müthiş bir tuzak hazırlamış. Zavallı kızın hiç bir şeyden haberi yokmuş. Kızın odasındaki testiye iki ufak yılan atmış. Kız, yine her zamanki gibi odasına gitmiş uyumuş. Gece yarısı susayınca sürahideki suyu içerken sürahideki iki yılan da suyla birlikte kızın karnına gitmiş. Derken bu iki yılan kızın karnında gittikçe büyümüş. Kara haber tüm memlekete yayılmış. Herkes padişahın kızı kötü yola düşmüş diyormuş. Hacca giden padişah geri gelmiş. Herkes onu karşılamaya gitmiş fakat padişah bakmış ki, kızı yok. Kız ise ne olduğunu bir türlü anlayamıyormuş ve çok utanıp babasına karşılamaya gidememiş. Padişah kızım nerede diye sorunca ona kızın kötü yola düşmüş diye anlatmışlar. Padişah hemen askerlerinden birine "Kızımı hemen Karadağa götürüp öldür gel" diye talimat vermiş. Asker kızı alıp Karadağ'a götürmüş fakat çok yufka yürekli biri olduğu için kıza bir türlü kıyamamış. Kız yorgun olduğu için bir kayaya yaslanıp uyuyuvermiş. Bunu fırsat bilen asker oradan ayrıtıp padişahın huzuruna varmış ve emrinizi yerine getirdim demiş.

O gün akşam olmuş. Akşamın serin havasından kız üşüyüp uyanmış fakat sabaha kadar arayıp yine de askeri bulamamış. Zavallı kız yol iz de bilmezmiş. İşte o gün bu gündür bu kız Karadağ'da yaşarmış. Dağdan her gece gelen seslerin sebebi oymuş. Ve aradan üç- dört yüz sene geçmesine rağmen o civarda koyunlarını otlatan bir çoban hem de anlatıldığı güzellikte bu kız görmüş. Şimdi de hiç kimse belki kız hala ordadır diye Karadağa gidemez (Dündar 2007).

Nazo Dağı (a): Nazo Dağı Çatak'ın Kanalga Köyünde bulunan en yüksek dağdır. Bu dağda yılın 12 ayı boyunca kar bitmez, suları çok soğuk olur. Gece burada havalar soğuk olduğu için buralarda koyunlarını otlatan çobanlar genelde aşağılarda kalmayı tercih ederler. Yukarıları hem tehlikeli hem de güvensiz olur.

Çok eski zamanlarda yine bu yörelere göçler gelirmiş, yılın belli aylarında buralarda kalırlarmış. Kışın bu dağlar çekilmezmiş bu yüzden kısları geri dönerlermiş. Bu göçlerle her zaman gelen bir aile varmış. Bu ailenin reisi bir kadınımış. Bu kadın aynı zamanda obanın da reisiymiş. Bu kadının birçok kızı ve sadece bir oğlu varmış. İster istemez onu çok sever, ona

ufak bir zarar geldi mi kıyametleri koparırmış. Aynı zamanda köylü de çocuğu çok severmiş. Bir gün obada bulaşıcı bir hastalık görülmüş. Obada ki insanların çoğu ölmüş, oba da göç etmiş. Eskiden böyleymiş, bir yerde bir olay, hastalık oldu mu millet oradan göç eder yeni verimli yerler ararlarmış. Fakat obanın reisi kadın göç etmemiş. Göç etmemesinin sebebini kimse anlamamış. Aradan günler geçmiş Nazo kadının oğlu hastalanmış ve ölmüş. Nazo bu acıya dayanamamış ve burada bulunan dağa çıkmış. Söylenilere göre Nazo burada bir yıl kalmış ve sonra ortadan kaybolmuş. Kimse nereye gittiğini bilememiş. Zamanla bu dağa gidip gelenler burada 365 çeşme olduğunu görmüşler. Bu yüzden bu dağa Nazo Dağı ismini vermişler (Kanzo 2007).

Nazo Dağı (b): Bundan yıllar önce Van Çatak'a bağlı bir köyde Nazo adında bir kadın ve kocası yaşarmış. Çok varlıklı olmalarına rağmen hiç huzurları yokmuş. Çünkü ne yapsalar çocuk sahibi olamıyorlarmış. Kadın her gün oturup Allah'a dua edermiş. Kadın, "Allah'ım bana bir çocuk ver sonra da verebileceğin en büyük acıyı ver." dermiş her dua edişinde. Günün birinde duaları kabul olmuş ve bir erkek çocukları olmuş. Oğullarının üstüne o kadar titrerlermiş ki onu görmedikleri zaman ömürlerinden ömür gidermiş. Gel zaman git zaman derken oğulları büyümüş ve evlenecek yaşa gelmiş. Köylerinin hemen yakınında oldukça yüksek bir dağ varmış. Bu dağ sürekli güneş aldığı için kışın bile yeşillikler kurumazmış ve dağda sürekli av hayvanları bulunurmuş. Günün birinde oğulları bu dağa avlanmaya gitmiş. Babası da hemen ardından tüfeğini de alıp oğlunu aramaya çıkmış. Oğlan, yabani hayvanlar görüp kaçmasın diye sırtına yabani bir koyun derisi geçirmiş ve avlanacağı yerde oturup beklemeye başlamış. Kısa bir süre sonra babası da oğlunun avlanacağı yere varmış. Uzaktan gördüğü koyun postunu av sanarak ateş edip postu vurmuş. Av avladığını sanan baba posta yaklaştığında vurduğunun kendi oğlu olduğunu görünce, birden dilsiz kesilip oraya düşüvermiş. Kocasının dönmemesi üzerine Nazo köy halkını alarak oğlunun avlanmak için gittiği dağa gitmiş. Oğlunu koyun postu içinde ölmüş bir halde gören Nazo'nun dua ederken söylediği "Allah'ım bana bir evlat ver sonra da en büyük acıyı ver" diye yalvarışı aklına gelmiş. Nazo öyle bir feryat etmiş ki dağ adeta bir beşik gibi sallanmaya başlamış ve adeta beyaza bürünmüş. O güne kadar yemyeşil olan dağa öyle bir kar yağmış ki, bundan sonra hiçbir mevsim dağın tepesinden kar ek-

sik olmamış. O günden sonra o dağ Nazo Dağı diye anılmaya başlamış (Kaya 2007)

Siyamet ve Hacezer: Eski zamanlarda Van'da yiğit bir pehlivan varmış. Bu pehlivan her gün aya gidermiş. Bir gün yine atına binip ovaya gitmiş. Bir geyik öldürüp atıyla birlikte su başına inmiş. Atına su içirirken birden karşısında yanakları al al, dudakları kiraz gibi, güzel mi güzel bir kız çıkmış. Pehlivan'ın ismi Siyahmet'miş. Siyahmet kızı: "Sen kimsin? Sen bu memleketten misin?" diye sormuş. Benim ismim Hacezer demiş. Mardinliyim, Araplardan nesli temiz bir şeyhin kızıyım. Bunlar birbirlerine aşık olmuşlar. Siyahmet Hacezer'i kaçırmış. Van Erciş civarına Süphan dağının çevresine gitmişler. Ahmet kızı "Sen dizlerini uzat ben de o dizlerinin üzerinde yarım saat uyuyayım, daha sonra kalkıp gideriz." demiş. Siyahmet Hacezer'in dizlerinde uyurken Hacezer karşıda iki erkek geyiğin bir dişi geyiği yakaladığını görmüş. Bunları seyrederken ağlamış. "Benim Pehlivanım da bunlar gibi yiğit, o da beni bunlar gibi kaçırdı, bu dağa getirdi." demiş. Hacezer bunları seyrederken Siyahmet uyanmış bakmış ki Hacezer ağlıyor. Siyahmet Hacezer'e niye ağlıyorsun kim ağlattı seni, diye sormuş. Hacezer de ona geyiklerden etkilendiğini söylemiş. O da seni ağlatan o geyiği yakalayıp sana ciğerini getireceğim demiş. Siyahmet geyiği yakalayınca geyik Hacezer'in ayaklarının dibine düşmüş. Siyahmet geyiğin ciğerini çıkarmaya çalışırken geyik ona bir boynuz vurmuş ve Siyahmet ölmüş. Hacezer de anne babasının yanına dönmüş (Aktaş 2007)

Süphan Dağı: Bir oğlanla bir kız birbirlerini sevmişler. Kızın isimi Gaço oğlanınki de Siyabent'miş. Siyabent kızı istemiş ama vermemişler. Gaço ise: "Ya beni ona verirsiniz ya da kendimi öldürürüm." demiş. Siyabent de kızı kaçırmaya karar vermiş. Gaço'yu ailesi, kız istemediği halde köyün ağasıyla evlendireceklermiş. Düğün günü Siyabent Gaço'yu Süphan dağına kaçırmış. Siyabent Gaço'nun dizine başını yaslamış. Gaço dağda birkaç ceylan görmüş. Ceylanlar bir dişi ceylanla birleşmişler. Oradaki bir erkek ceylanın bir dişiyle birleşmesine diğerlerinin müsaade etmediğini görmüş. Gaço bu olayı görünce ağlamış ve Siyabent'in yüzüne bir damla gözyaşı düşmüş. Uyanan Siyabent Gaço'ya neden ağladığını sormuş. Gaço da Siyabent'e yedi abisi on iki amcağolu arasından onu almasına duyulandığını söylemiş. Siyabent ayağa kalkarak ceylanı yaralamış. Ceylan ise Siyabent'i bir boynuz darbesiyle dağın derin yerine düşürmüş. Gaço Siyabent'in inlemesini duymuş. Gaço ağlayarak kendisini atacağına söylemiş. Siyabent Gaço'ya kendini atmamasını söylemiş. Siyabent Gaço'ya yedi köye gitmesini oralardan halat getirmesini ve Gaço'nun saçı kadar uzun saçı olan yedi kız getirmesini kendisinin, öyle kurtulacağını söylemiş. Fakat Gaço kaçıp geldiği için geri gidememiş. Siyabent'in sesi kesilince Gaço'da kendini dağdan atmış ve Siyabent'in yanına düşmüş. Gaço ve Siyabent orada ölmüşler. Gaço ve Siyabent'in öldüğü yerde iki ağaç çıkmış. Orada bulunan bu iki ağacın Gaço ve Siyabent olduğunu söylerler (Batmaz 2007).

Derlenen efsaneler arasında nişanlı bir çiftin ölü-

müne sebep olduğu düşüncesi ile "dinsiz" olarak adlandırılan bir dağ efsanesinin yanı sıra Anadolu'nun pek çok yöresinde muhtelif varyantlarına rastlanan buğdayın taşa dönüşmesini ya da sevdiğine kavuşmadığı için dua ile dağa dönüşen efsane kahramanlarını konu alan metinler de bulunmaktadır. Dinleyicilerinin sarsılmaz bir inançla kabul etmesinden gücünü alan bu anlatılar, satır aralarına gizlenmiş nasihatlerle icra edildiği çevrede adalet duygusunu pekiştirmek ve insanları yanlış işler yapmamaları için uyararak bir görev üstlenmektedir:

Dinsiz Dağı: Bu olay tamamen gerçektir ve yaşamış bir olaydır. Değirmenözü Köyünde bulunan bu dağa kimse gidemezmiş çünkü çok korkunç bir dağmış. Bir gün köydeki gençler peynir otu toplamak için dağın eteklerine gitmişler. Dağa giden gençlerden Fatma ile Yunus nişanlıymış. Fatma, dağı çok merak ettiği için oraya çıkmak istemiş. Yunus buna izin vermek istemese de Fatma'nın ısrarlarına dayanamamış ve birlikte çıkmaya karar vermişler. Dağın zirvesine çok az bir mesafe kala birden Fatma'nın ayağı kaymış. Fatma, dağın tepesinden aşağı doğru düşmeye başlamış. Yunus onu tutmaya çalışmış fakat ikisi birlikte bir top gibi aşağı yuvarlanmışlar. Çılgınlıkları tüm dağı sarmış. O dağ, Fatma ile Yunus'un ölüm dağı olmuş. Bu yüzden o dağa Dinsiz Dağı adı verilmiş (Soysona 2007).

Toprak Buğday Tepesi: Bir zamanlar Van'da çok zengin bir aile varmış. Yığın yığın zahireyi, malları dizer, fakat fakir fukaraya bırakmazlarmış. Köylüler aileyi çok ikaz etmişler ama nafiye. Bunlar bildiklerinden hiç şaşmamışlar. Bir gün bunların topladığı buğdayları Allah develeriyle birlikte taş etmiş. Bugün Erciş'e doğru gidenler taş halinde buğday yığınlarını ve develere benzeyen taşları görürler. Buraya bu yüzden "Toprak Buğday Tepesi" denir (Çaşurluk 2007)

Ağrı Dağı: Eski zamanlarda padişahın birinin iki genç kızı varmış. Buy iki genç kız evlerinde çalışan hizmetkârlarından birine âşık olmuşlar. İkisi de bu delikanlıyı çok seviyorlarmış fakat gencin bundan haberi yokmuş. Bu iki bacı aynı genci sevdiklerini öğrenince birbirleriyle tartışmaya başlamışlar ve birbirlerine beddua etmişler. Büyüğü küçüğüne demiş ki: "Allah'tan dileğim sen öyle bir dağ olasın ki başından kar hiç eksik olmasın." Küçüğü de büyüğüne: "Sen de öyle bir dağ olasın ki başın hiç gözükmesin kar ve sisi başından eksik olmasın." demiş. İşte Ağrı Dağı ve yanındaki Küçük Ağrı böyle olmuştur (Akyürek 2007).

Bir anlatı türü olarak efsanelerin mit, masal gibi diğer anlatılarla iç içe geçmiş bir yapısı olduğu ve zaman zaman bu mütedahil unsurları ayırt etmenin ve hangi anlatının ne olduğunu belirlemenin zorluğu yapılan saha çalışmasında karşılaşılan bazı metinlerde görülmüştür. "Karadağ", "Haco ile Siyabent" gibi bazı anlatılar, halk hikâyesi ya da masal gibi değerlendirilebilirler. Fakat bu anlatıların sonunda gerçekte var olan bir mekânla, metinlerde anlatılan olayların ilişkilendirilmesi sebebiyle bu anlatılar efsaneye de beziyorlar. Karadağ örneğinde metin, başından sonuna kadar bir masal gibi değerlendirilebilir ancak metnin sonundaki "aradan 300- 400 yıl

geçmesine rağmen bir çoban bu kızı hem de aynı güzellikte görmüş. Şimdi kimse belki oradadır diye Karadağ'a gitmiyor." Cümleleri metni belli bir mekânla ilgili bir inanca çektiği için onu efsane olarak da değerlendirmek mümkün görünüyor.

Efsane, masal, mit gibi türlerin birbirinden nasıl ayırt edilebileceğine dair muhtelif ölçütler ortaya konulmakla birlikte bazen "efsane" olarak düşünülmüş bir metnin diğer türler için de örnek olabileceği görülmüştür. Bu konuda yaşanmakta olan kafa karışıklığını Sedat Veyis örneğin "mit" ile "efsane" kavramını eşanlamlı alması (Örnek 2000: 190) ve Şükrü Elçin'in de benzer şekilde efsaneleri inceleyen bilim dalının "Mitoloji" olduğunu söylemesi (Elçin 1993: 314) göstermektedir. Saim Sakaoglu da taş kesilme motifıyla ilgili kitabında bu belirsizliğe dikkat çekmiştir. Sakaoglu, Tillhagen'in "Aarne- Thomson" kataloğundaki pek çok masalın altında efsaneden başka bir şey olmadığını ve aradaki sınır tespiti için vakit kaybedilmemesi gerektiği, şüpheli hallerde bir metne hem masal hem de efsane denilebileceği (Sakaoglu 1980: 14) şeklindeki görüşlerini aktarmıştır.

Görüşme yapılan kaynak kişilere Van'a nereden geldikleri soruldu. Eğer başka bir yerden gelmişlerse geldikleri yer ile şu an yaşadıkları yeri kıyaslamaları istendi. Onlara hangi yerin daha güzel olduğunu ve nerede daha mutlu oldukları soruldu. Muhtelif cevaplar alınmakla birlikte, bu insanların geldikleri yerlere daha fazla özlem duyduklarını, oraları güzellikleriyle hatırladıkları söylenebilir.

Anlatıcılara dinledikleri efsaneleri kimden duyduklarını sorulduğunda anne- baba gibi kendi aile büyüklerini cevap olarak verdiler. Anlattıkları efsaneye inanıp inanmadıkları sorulduğunda ise birkaç istisna dışında hemen hepsi inandığını söyledi. Neden inandıklarını açıklarken ortaya farklı gerekçeler koydular. Bazıları bunları anne babasından duyduklarını ve onlara inandıklarını söylediler. Diğer bir kısmı anlatılan efsanelerle ilgili kalıntıların olduğunu söyleyerek bunları delil olarak gösterdi. Anlatıcıların bir kısmı anlatıklarını bizzat gördüğünü söylerken bir başka grup da Allah istedikten sonra her şeyin olacağını bu yüzden bunların da gerçek olduğunu söyledi.

Anlatıcılara, efsanelerin ne zaman anlatıldığıyla ilgili sorulan soruya genelde verilen bir cevap, son derece şaşkıncı ve incelemeye değer göründü. Eskiden; efsanelerin "kış aylarında", "herkes yatağa girdikten sonra", "işin olmadığı zaman-

larda", "herhangi bir olay sonrası, köyün büyükleri toplanıp o olay hakkında konuşurken" anlatıldığı söylendi. Fakat efsane geleneğinin günümüzde devam etmesine katkı sağlayan esas ortam bambaşkaydı. Dinlenen kaynak kişilerin çoğu efsanelerin eskiden nerelerde anlatıldığı sorusuna yukarıda saydığımız ortamları cevap olarak verdiler. Ancak günümüzde efsanelerin anlatıldığı esas ortam olarak daha çok "elektrik kesildiğinde" cevabı verilmiştir. Beni kaynak kişilere yönlendiren öğrencilerimden pek çoğu da efsanelerin şu anda elektrikler kesilince anlatılmaya başlandığını söylüyor. Bu konu üzerinde düşünüldüğünde, "elektrik kesintisi"nin kaynak kişilere geçmişlerini, dinledikleri hikâyeleri, ya da efsaneleri hatırlatan önemli bir "uyarıcı" vazifesi gördüğünü anlaşılmaktadır.

"Hiçbir işin olmadığı zamanlar", "kış geceleri", "Herkesin yatağa girdiği ya da bir arada olduğu zamanlar" cevaplarıyla zihnimize şekillendirebileceğimiz anlatı ortamlarının hepsi elektriklerin kesilmesiyle anlatıcı tarafından hatırlanıyor. İşte bu yüzden elektrik kesintisiyle oluşan ortam insanlar üzerinde onları efsane anlatmaya sevk edici bir olgu olarak değerlendirilebilir. "Neden efsaneleri elektrik kesildiğinde anlatıyorsunuz?" sorusuna "Yapacak başka iş olmadığından.", "Canımız sıkılmasın diye.." gibi cevaplar verildi. Yapılan saha çalışmasından anlaşıldığı üzere bölgede efsane anlatma geleneğinin bu kadar canlı olmasının önemli bir sebebinin de buradaki birçok köye bundan daha 10- 20 yıl öncesine kadar elektriğin gelmemesi olduğunu söylenebilir. Van şehir merkezinde bile hala ayda en az 4-5 sefer 30 dakikadan 3-4 saate kadar değişen sürelerde elektrik kesintileri olmaktadır.

Yapılan çalışmalarda ailelerden özellikle dağ, göl, nehir gibi sınırlandırılmış tabii yerler ve buraların nasıl ortaya çıktığına dair inanmaların anlatılmasını istedim. Bu talepler doğrultusunda elde edilen malzemenin, anlatıcıların şu an yaşadıkları yerle ilgili olmaktan ziyade daha önce yaşadıkları yerlerin coğrafyalarına ilişkin olduğunu gördüm. Anlatılan efsanelerin geçtiği yerler, anlatıcıların şu anda yaşadığı yerler olmasa da, bu efsaneler sayesinde belki de oraları hiç görmemiş çocuklarının bile bu dağlarla, derelerle zihinsel bir bağ kurmasını sağlamakta önemli bir fonksiyon üstlendiğini anlaşılmaktadır. Bu efsaneler kuşkusuz aileye sonradan katılan -göç sonrası dünyaya gelen- bireyler için ailelerinin göçüp geldiği yerlerin onlara anlatılması, tanıtılması işlevini üstlenmektedir.

Kaynakça

AKTAŞ, Mehmet. (2007). Yaşı 45, İlkokul Mezunu, 22. 03. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

AKYÜREK, Zehra. (2007). Yaşı 37, Okuma yazması yok, 26. 05. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

ALTUN, Erman (2004), Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri, 1. Bsk, İstanbul: Kitabevi yay.

BATMAZ, Perihan. (2007). Yaşı 39, Okuma yazması yok, 02. 05. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

BEYAZALMA, Almast. (2007). Yaşı 60, Okuma yazması yok, 17.05.2007 tarihinde van Süphan Mahallesinde yapılan görüşme.

ÇAŞURLUK, Celal. (2007). Yaşı 17, Lise öğrencisi, 22. 05. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

ÇOBAN, Gülbahar. (2007). Yaşı 40, Okuma yazması yok, 21.04. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

DEGH, Linda (1965) "Processes of Legend Formation", IV. International Cong.for Folk Nart Res. Athens

DÜNDAR, Fatma. (2007). Yaşı 55, Okuma yazması yok, 02. 03. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

EKER, Gülin Öğüt- Metin ekici vd (2003). Halkbiliminde Kuramlar Yaklaşımlar, Ankara:Milli Folklor Yayınları

ELÇİN, Şükrü(1993), Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları

GÜNGÖR, Abdullah. (2007). Yaş 42, Ortaokul Mezunu, 27.04. 2007 tarihinde Edremit'te yapılan görüşme.

GÜZEL, Abdurrahman – Torun Ali. (2006). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara: Akçağ Yay.

HİLAL, Süleyman. (2007). Yaşı 46, İlkokul Mezunu, 22. 03. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

İRİZ, Refika. (2007). Yaşı 27, İlkokul Mezunu, 02.05. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

KANZO, Yücel. (2007). Yaşı 42, İlkokul Mezunu, 27.04. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

KAYA, Yusuf. (2007). Yaşı 68, Okuma yazması yok, 06.03. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), 100 Soruda İnkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, 4. Bs.,İst: Gerç. Ya.

SAKAOĞLU, Saim (1980) Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

SOYSONA, Fahreddin. (2007). Yaşı 45. İlkokul Mezunu, 02. 03. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

TALAY, Muzaffer. (2007). Yaşı 65, Van'a geldiği yer: Tatvan/Bitlis, Okuma yazması var, 12. 04. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

TEKİN, Abdurrahman. (2007). Yaşı 87, Van'a geldiği yer Siirt/ Pervari, Eğitim durumu Kuran Hafızı, 19. 03.2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

TÜRÜN, Halime. (2007). Yaşı 60, Okuma yazması yok, 10. 04. 2007 tarihinde Van'da yapılan görüşme.

YAVUZ HELİMOĞLU. (1993). Muhsine. Diyarbakır Efsaneleri, Doruk Yayınları, İstanbul

Mitten Destana

BEDEN

The Body from Myth to Epic

Prof. Dr. Mehmet AÇA

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Özet: Türk yaratılış mitlerindeki ilk insanların bilinen bedensel özelliklerini kazanmalarıyla ilgili izahları tespit ederek, Türk inanç ve düşünce kalıpları çerçevesinde yorumlamayı amaçlayan bu çalışma, insan bedeninin yansımalarını, Türk kahramanlık destanlarında da araştırmıştır. Başta Oğuz Kağan olmak üzere, destan kahramanlarının olağanüstü derecedeki güzellikleri, olağanüstü vücut özellikleri, başka bir deyişle, onları diğer insanlarda ayıran, seçilmiş insanlar olduklarını gösteren kimi bedensel özellikleri de bu çalışmanın konusuna dâhil edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Mit, Destan, İnsan, Beden.

Abstract: This study aims to investigate the explanations of emerging known physical characteristics of first humans in the creation myths and aims, interpretation of these definitions in the context of Turkish religion and thinking codes. Besides, this study investigates the reflections of human body also in Turkish heroic epics. The extraordinary beauties and physical characteristics of epic heroes like Oğuz Kağan were included to subject of this study.

Keywords: Myth, Epic, Human, Body.

1. Giriş

İster eksiksiz olarak bütün bir gerçekliğin, isterse bütün bir gerçekliğin yalnızca bir parçasının nasıl yaşama geçtiğini anlatsın, yaratılış mitleri, insan ve hayvan cinsinden canlıların yaratılışını ele alırken bilinen bedensel özelliklerinin neden ve nasıl meydana geldiğini de izah etmiştir. Bütün bir evrenin yaratılışını anlatan kozmogonik mitlerle insanlığın yaratılışını anlatan antropogonik mitlerde, ilk insanların nasıl yaratıldığı, günümüzdeki bedensel özelliklerinin ne şekilde meydana geldiği, yer yer kutsal kitaplardaki anlatımlara paralel bir şekilde aktarılmaktadır. Türk yaratılış mitlerinde yer alan bu hususları tespit etmeyi ve Türk inanış ve düşünüş kalıpları çerçevesinde yorumlamayı amaçlayan bu çalışma, insan bedeninin çeşitli açılardan yansımalarını, Türk kahramanlık destanlarında da araştıracaktır. Başta Oğuz Kağan olmak üzere, destan kahramanlarının olağanüstü derecedeki güzellikleri, olağanüstü vücut özellikleri, bir başka deyişle, onları diğer insanlarda

ayıran, seçilmiş insanlar olduklarını gösteren kimi bedensel özellikleri de bu çalışmanın konusuna dâhil edilmiştir.

Türk yaratılış mitlerinde ilk insanların yaratılışı, en orijinal haliyle hayat ağacı olarak nitelendirilebileceğimiz kutlu ağaçla bağlantılı bir şekilde izah edilirken¹ diğer bazı yaratılış mitlerinde, kutsal kitaplardaki yaratılış hikâyelerine benzer bir şekilde, toprak ya da çamurla bağlantılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu yaratılış mitlerinden bazılarında, insan bedeninin mevcut biçimini alışı, su üzerinde yüzen insan iskeleti biçimindeki toprak parçası ile kutsal mağarada yer alan insan bedenine benzer yarıklarla izah edilirken cinsiyet farklılığı da güneşin yaratılış sırasındaki konumuna bağlanmıştır.

2. İnsan Bedeninin Mevcut Biçimini Alması ve Cinsiyet Farklılaşması

Wilhelm Radloff'un Altay Türkleri arasında derlediği kozmosun, yani, bütün bir gerçekliğin yaşama geçişiyle ilgili mitte, ilk insanlar Tanrı (Kuday) tarafından dalsız budaksız bir ağaçta bitirilen dokuz daldan yaratılmıştır (İnan, 2000: 15). Dokuz daldan yaratılan dokuz insandan dokuz ulusun meydana gelişini anlatan bu yaratılış miti, ilk insanın toprak ya da balçıktan yaratılışını anlatan mitik öykülere nazaran daha orijinal bir özellik arz etmektedir. Anılan yaratılış mitinde, ilk insanlar dokuz kişi halinde dokuz ağaç dalı kökünden yaratılmış; fakat ilerleyen bölümlerde bu orijinal tasavvurun yerini, Âdem ile Havva, yasak meyve ve cennetten çıkarılma olgusu almıştır.

Radloff'un derlediği bu yaratılış mitinde ilk insanlar ağaç dallarından yaratılırken Türk toplulukları arasında derlenen diğer bazı yaratılış mitlerinde, suyun üzerinde yüzen insan (insan iskeleti) biçimindeki toprak parçasından söz edilmektedir. Yaratıcı, suyun üzerindeki bu insan (insan iskeleti) biçimindeki toprak parçasından Erlik'i ve ilk insanı yaratmaktadır. Örneğin, V. İ. Verbitski'nin Altay Türkleri arasında derlediği yaratılış mitinde, bu hususla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

Birgün tanrı Ülgen denize bakarken su üzerinde

yüzen bir toprak parçası gördü. Bu toprağın üzerinde insan vücuduna benzeyen kil tabakası vardı. “Nedir bu cansız nesne? Kişi olsun!” dedi. Toprak derhal kişi oldu. Ülgen buna Erlik adını verdi ve bunu orada bıraktı. (İnan, 2000: 20)

Mısırlı Türk tarihçisi Ebubekir b. Abdullah b. Aybek ed-Devadarî'nin aktardığı ilk insanların yaratılışını anlatan bir mitte, insan bedeninin mevcut durumunu alması ve cinsiyet farklılaşması, yağmur sularının toprağı içine sürüklediğı mağaradaki insan kalıbına benzeyen yarıklara ve burçlara (güneşin konumuna) bağlanmaktadır:

İlk çağda yağmurdan bâsıl olan seller Karadağcı denilen bir dağdaki mağaraya çamur sürükleyip getirdi ve bu çamurları insan kalıbına benzeyen yarıklara döküdü. Su ile toprak bir müddet bu yarıklarda kaldı. Güneş Saratan {Yengeç} burcunda idi ve sıcaklığı çok kuvvetli idi. Güneş, su ve toprak döküntülerini kızdırdı, pişirdi. Mezkûr mağara kadının karnı (batını) vazifesini gördü. Su, toprak ve güneşin harareti (ateş) unsurlarından ibaret olan bu yığın üzerinden dokuz ay mütedil rüzgâr esti. Böylece dört unsur birleşmiş oldu. Doku ay sonra bu yaratıktan insan şeklinde bir mablûk çıktı. Bu insana Türk dilince “Ay Atam” denildi ki “ay baba” demektir. Bu “Ay Atam” denilen kişi sağlam bavalı ve tatlı sulu yere indi {metinde “çıkı” denilmiyor “indi” deniliyor}. Kuvvet ve neşesi gündün güne arttı, orada kırk yıl kaldı. Sonra seller bir daba aktı, yukarıda zikredildiği gibi mağaradaki yarıklara toprak dolduruldu. Güneş Sümbüle {Başak} yıldızında idi. Binaenaleyh bu toprağın pişmesi zamanı güneşin aşağı indiği devre tesadüf etti ve bundan dolaydır ki topraktan yaratılan kişi dişi oldu. Bu dişi kişiye “Ay-va” adı verildi ki “ay yüzü” demektir... (İnan, 2000: 21)

Mitte ifade edilen Saratan (yengeç burcu), yazın başına, yani, Haziran ayına denk gelmektedir. İslam astronomisine göre bu burcun “ay” ile çok yakın bir ilgisi vardır. Sümbüle (başka burcu), Ağustos ayının ikinci yarısında başlamaktadır. Yine sıcak olmakla birlikte güneşin sıcaklığı yavaş yavaş azalmaya, hava serinlemeye başlamaktadır (Ögel, 1993: 487). Bu nedenle, yengeç burcu dönemindeki sıcaklık, hem meydana gelen kişinin bir erkek olmasını sağlamış, hem de erkeğin vücudunun daha sağlam ve dayanıklı olmasına imkân vermiştir. Mitte, kadın vücudunun erkek vücuduna göre daha hassas ve zayıf olması, Sümbüle, yani, başak burcuna bağlanarak izah edilmeye çalışılmıştır.

Türkler arasında derlenen yaratılış mitlerinde yer almamakla birlikte, ilk insanın yeryüzünden getirilen topraktan yaratılışını anlatan İslamî rivayetlerde, Âdem'in çocuklarının ten renklerinin farklı olması, Tanrı'nın emriyle yeryüzünden toprak almaya giden Azrail'in yeryüzünden farklı renklerde toprak almasına ve Âdem'in bu farklı renkteki toprakların birleşiminden meydana gelmesine bağlanmaktadır.

İslamî rivayetlere göre Tanrı, Âdem'i yaratmak istediğinde meleklerine yeryüzünden toprak getirmesini söylemiştir. Dört büyük melekten sadece Azrail, toprak getirmiştir.² Azrail yeryüzündeki farklı renkteki topraklardan getirmiştir ve bu nedenle Âdem'in çocukları farklı renklerde olmuştur. Bu husus, Rabguzi'nin “Kıyasü'l-Enbiyâ”sında şu şekilde anlatılmaktadır:

Kaçan İdi ‘azze ve celle Âdemni yaratmak tiledi erse Cebra’ilge bitab keldi; bargıl yer yüzündin bir awuç toprak ketüirgil. Cebra’il kelip toprak algalu ogradı erse yer Cebra’ilge ant berdi; mendin toprak almagıl tep. Cebra’il ant ogurlap toprak almadı. İsrafilni iddi aña ant berdi, ol toprak almadı. Kedin Mika’ilni iddi aña ma ant berdi ol ma toprak almadı. Kedin ‘Azra’ilni iddi, aña ma ant berdi. ‘Azra’il aydı; seniñ antñından maña Mevli ta’ala yarlığı ‘azizrek turur, tep ber kamug yer yüzündin bir owuç toprak aldı, maşrıkdın magrıbga teğı kırk yer kavar erdi. Hazretidin bitab keldi: Ey ‘Azra’il gayet katıg köñüllüğ ermiş-sen. Takdir andağ kıldım kamug tınlıglarnıñ canın saña aldurgay-men. Ol toprakda suvı te-biz, ürüñ kara, süçüg açığı, sarıg, yaşıl, kızıl, kök, katıg yumşak ve arıg arıgsız, tatlıgsız kamug bar erdi. Ol sebebdin Âdem oğlanları bir biriñe meñzemeler, kimi arıg, kimi arıgsız, kimi iğlig, kimi iğsiz, kimi ürüñ, kimi kara, kimi sarıg, kimi kızıl, kimi edgü, kimi isiz, kimi süçüg sözlüğü, kimi açığı sözlüğü, kimi katıg köñüllüğü, kimi yumşak köñüllüğü. (Rabguzi, 1997: 9)

Aynı olay, Taberî (M. S. 10. yy.) tarafından da benzer bir şekilde aktarılmıştır. Taberî'nin M. 915'te tamamladığı “Milletler ve Hükümdarlar Tarihi” adlı eseri, kendisinden sonraki “Kıyasü'l-Enbiyâ” yazarlarına da kaynaklık etmiştir. Bu isimler arasında Rabguzi'yi de saymak gerekmektedir:

Tanrı, toprağı getirmek üzere Cebrail'i yeryüzüne gönderdi, yer ona: toprağımdan bir şey alarak onu eksiltmeden, şekil ve suretimini bozarak beni hakir düşürmeden Tanrıya sığınırım, diye Cebrail'in yerden toprak almasına müsaade etmedi. Bunun üzerine Cebrail

toprağı almadan Tanrı katına döndü ve: Ey Rabbim! Yer, sana sığınarak toprak almama mâni oldu, ben de memur olduğum vazifeyi göremeden döndüm, dedi. Tanrı, bundan sonra bu işe Mikail'i memur etti. Yer, yine Tanrıya sığınarak toprak almasına müsaade etmedi. Mikail de Tanrı katına dönerek aynı sözleri söyledi. Tanrı, bundan sonra, ölüme meleşini gönderdi. Yer, yine Tanrıya sığınarak toprak almasına müsaade etmek istemedi. Melek: Tanrının emrini yerine getirmeden ve yerden toprak almadan göğe dönmekten Tanrıya sığınırım dedikten sonra yerden toprak aldı. Toprağı yalnız bir yerden almayıp, kırmızı, beyaz ve siyah yerlerden toplayarak bunları birbiriyle karıştırdı. Bundan dolayı Âdem oğulları türlü renktedir. (Rabguzi, 1991: 113-114)

3. Yaratılış Sırası ve Sonrasında Şeytan'ın Canlı ve Cansız İnsan Bedenine Yönelik Müdahaleleri

Türkler arasında derlenen yaratılış konulu bazı mitlerde Türk mitolojisinin şeytanı Erlik'in yaratılış sırası ve sonrasında canlı ve cansız insan bedenine yönelik müdahalelerde bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, Erlik'in uyuyan erkeğin vücuduna müdahale ederek ondan dişiyi yaratmasıdır. Diğer ise, yine Erlik'in cansız insan bedenini tükürüğe boğması, tükürükleri temizleyemeyen Tanrı'nın insan bedeninin ters çevirmesi ve insanın içinin tükürükle dolmasıdır.

Erlik'in uyuyan erkek bedenine müdahale ederek erkeğin kaburga kemiğinden dişiyi yaratması hususu, W. Radloff tarafından Lebed Tatarlarından derlenen yaratılış mitinde şu şekilde anlatılmaktadır:

Önce her taraf su idi ve hiçbir tarafta toprak yoktu. O zaman Tanrı suya ak bir kuğu kuşu göndererek, bir gaga dolusu su getirmesini emretti. Fakat suya daldığında kuğunun gagasına bir parça toprak yapışmış olduğundan, kuğu bunu üflüyerek fırlattı; toprak parçaları küçük toz zerrecikleri şeklinde suya düşerek onun üzerinde yüzmeye başladılar; bu tozlar büyümek ve yayılmak suretiyle yeri meydana getirdiler. Fakat arazi yassı ve düzdü. Tanrı, gagası ile toprağı karıştırsın diye arzın üzerine ikinci bir kuş gönderdi, bu yüzden arzın üzerinde dağ ve vâdiler meydana geldi. Fakat güzel ve ağaçsız arazi şeytanın boşuna gitmedi, o da bataklıkları ile birlikte karaormanı yarattı, burada yaşayan insanlar fakir ve geçimlerini zorlar. Tanrı, önce arzın üzerinde yalnız başına yaşayan bir insan yarattı, bu insan bir erkekti. Bir gün uyurken, şeytan onun göğsüne dokundu; bunun üzerine erkeğin kaburgalarından bir kemik büyüterek

yere düştü, daba fazla uzayınca bundan kadın meydana geldi. (Radloff, 1994: 121-122)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, bataklıklarıyla birlikte kara ormanı, en önemlisi de kadını yaratan Şeytan'dır. Erkeğin Tanrı, kadının ise Şeytan tarafından yaratılmış olduğuna dair yorumu, klasik erkek yaklaşımının yanı sıra, Ortadoğu kökenli dinlerin etkilerine bağlamak mümkündür. Eski Türk inanç sisteminde Erlik'in de tıpkı Tanrı (Kuday, Ülgen) yaratma erkine sahip olduğuna inanılmıştır. Erlik'in yaratma erkinin en kapsamlı bir şekilde yansıdığı metinlerin başında W. Radloff'un Altay Türklerinden derlediği bütün bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatan metindir (İnan, 2000: 14-19). Bu metinde kötü, çirkin ve korkunç olan şeylerin Erlik tarafından yaratıldığına, Tanrı (Ülgen) tarafından yaratılan her şeyin güzel olduğuna dikkat çekilmiştir.

Erlik'in cansız insan bedenini tükürüğe boğması, tütürükleri temizleyemeyen Kuday'ın insan bedenini ters çevirmesi ve insanın içinin tükürükle dolması, W. Radloff'un "Karaorman Tatarları" adını verdiği Tıva Türklerinden derlediği yaratılış mitinde şu şekilde anlatılmaktadır:

Çok eskiden Payana insanı yaratmıştı, fakat ona rub veremiyordu. O, can istemek maksadiyle büyük Kuday'a gitti. Fakat köpeğe: "Sen burada kal, havla ve dikkat et" diyerek kendisi gitti, köpek orada kaldı. Bunun üzerine Erlik gelerek, kandırmak maksadiyle onunla konuşmaya başladı. "Senin kılların yok, ben sana altın kıl vereceğim, sen de bana cansız insanı ver" dedi. Köpek, altın kılları elde etmek maksadiyle insanı ona verdi. Fakat Erlik baştan başa insanın üzerine tükürdü. İnsana can vermek maksadiyle Kuday geldiği zaman Erlik kaçtı. Kuday, üzerine tükürülen insana baktı, fakat onu temizleyemedi ve ters çevirdi. Bu yüzden tükürük insanın içerisinde kaldı. Kuday köpeği döverek şöyle dedi: "Köpek sen fena olacaksın, insan sana ne isterse yapacaktır, seni dövecek, öldürecekler; sen tamamıyla bir köpek olacaksın!" dedi. (Radloff, 1994: 135-136)³

Erlik'in cansız insan bedenlerine müdahalesi hususu, Bahaeddin Ögel'in Skazaniya Buryat (Irkustsk 1890) adlı eserden aktardığı Altay-Türk motifli bir Buryat rivayetinde de yer almaktadır. Bu rivayette, insanların daima saçlı olması hususu, Şeytan'ın cansız insan bedenine yönelik müdahalesine bağlanmaktadır. Cansız insan bedeninin tükürüğe boğan Şeytan, insan bedeninin kıllarla kaplanmasına neden olmuştur. Tüyleri yolan Şibegeni-Burhan, sadece tükürüğe maruz kalmayan baştaki tüylere dokunmaz ve insan bu nedenle hep saçlı kalır. Rivayette, üç yaratıcı Şibegeni, Madari ve Esege-Burhan'ın eti kırmızı topraktan, kemiği taştan, kanı da sudan yarattığı ifade edilmektedir. Aynı metinde her üç yaratıcının, bu nesnelere meydana getirdikleri insan bedenine gereken ruhu yaratmak ve bunu bedene yerleştirmek için yarışa girdikleri görülmektedir. Şibegeni-Burhan, hile yapmakta ve hilesinin anlaşılması üzerine diğer yaratıcılar ayrılıp gitmektedirler. Böylece insana can verme görevi de Şibegeni-Burhan'ın üzerine kalır. Altay-Türk motiflerini barındıran can verme

süreci ile Şeytan'ın cansız bedene bekçi köpeği kandırarak müdahale etmesi, metinde şu şekilde anlatılmaktadır:

Sonradan bu hilenin farkına varan Madari-Burhan üzülür ve şöyle dedi: "Sen benim ateşimle bitkimi çaldın. Senin gibi bir Tanrının can verdiği insanlar da başkalarına haksızlık yapmaktan ve birbirleri ile mücadele etmekten başka bir şey yapmayacaklardır!" Durumun böyle olduğunu gören diğer Tanrılar onu bırakıp gittiler ve bu suretle insana can verme görevi de Şibegeni-Burhan'ın üzerine kaldı. Bunun üzerine Şibegeni-Burhan, insana bir rub bulmak için göğe gitti ve insanın et, kemik ve kandan müteşekkil ilk şeklini korumak için yanına bir köpek bırakmağı da unutmadı. Köpeklerin bu ilk atası tüysüz bir köpek idi. Bu sırada köpek Şeytanın geldiğini görünce havlamağa başladı ve ona hücumla geçti. Şeytan ona şöyle dedi: "Eğer bana havlamazsan, sana tıpkı insanınki gibi tüy veririm. Üşüme derdinden de kurtulursun." Bunun üzerine köpek sustu ve Şeytan da insanın vücuduna tükürmeğe başladı. Tükürdüğü insanın her tarafından tüyler çıkmağa başladı. Uyuyan insana da tükürdü ve gitti. Şibegeni-Burhan dönünce işi anladi ve köpeğe kızarak şöyle dedi: "Açlıktan hep kıvrın, olmaz mı? Kemik kemirmek de kısmetin olsun! İnsanların artıklarından ve dayağın-dan kurtulma!" Bunu diyen Tanrı, insanı da şeytanın tükürüğünden temizlemeğe başladı. Bunun için de tüylerini yolmağa başladı. İnsan uyurken kollarını başının üzerine koyduğu için, şeytanın tükürüğü yalnızca oraya değmemişti. Bu sebeple insanlar hep saçlı oldular. (Ögel, 1993: 491-492)

4. Vücudun Tüylerle Kaplı Olması ve Tabunun İhlali Sonrasında Oluşan Çıplaklık⁴

Meşhur Alman Türkolog Wilhelm Radloff'un Altay Türkleri arasında derlediği yerin yaratılışını anlatan mitte, ilk insanların vücutlarının tüylerle kaplı olduğu ve bu tüylerin tabuyu ihlal sonrasında döküldüğü ifade edilmektedir. Ayrıca, çıplaklık ve bu çıplaklıktan utanma olgusunun ortaya çıkışı da bu tüylerin bir yasağın ihlal edilmesiyle dökülen tüylere bağlı bir şekilde izah edilmektedir.⁵

Bu sırada Erlik bir kalabalığın gürlütüsünü işitti ve "bu gürlütü nedir?" diye sordu. Tanrı "sen de bir hakansın, ben de bir bakanım. Bu gürlütü yapan kalabalık benim ulusumdur" dedi. Erlik bu kavmin kendisine verilmesini istedi. Tanrı ona "hayır, sana vermeyeceğim. Sen kendine bak!" dedi. Erlik, "dur, bakalım. Tanrının şu ulusunu bir göreyim" dedi ve kalabalığa doğru yürüdü. Bir yere geldi. Burada insanlar, yabani hayvanlar, kuşlar ve başka birçok canlı yaratıklar gördü ve "tanrı bunları nasıl yaratmış? Bunlar ne ile besleniyorlar?" diye düşündü. Burada bulunan insanlar bir ağacın meyvesiyle besleniyorlardı. Ağacın bir tarafındaki meyveyi yiyorlar, diğer tarafındaki meyvelerden ağzlarına almıyorlardı. Erlik bunun sebebini sordu. İnsanlar ona cevap verdiler: "Tanrı bize bu dört dalın meyvesini yemeyi yasak etti. Güneşin doğduğu yanda bulunan beş dalının meyvelerinden yemeği buyurdu. Yılan ile köpeğe bu ağacın dört dalından yemek isteyenleri bırakma diye emretti. Bundan sonra tanrı göğe çıktı. Beş dalın meyveleri bizim aşımız oldu."

Erlık Körmös bunları duyduktan sonra Törüńgey denilen bir kişiyi buldu ve ona “tanrı yalan söylemiş, siz bu dört dalın meyvelerini de yiyiniz!” dedi. Bekçi yılan uyuyordu. Erlık onun ağzına girdi ve “bu ağaca çıktı!” dedi. Yılan ağaca çıktı, yasak meyveden yedi. Törüńgey ile karısı Eje beraber geziyorlardı, Erlık onlara “bu meyvelerden yiyiniz!” dedi. Törüńgey istemedi. Fakat karısı yedi, meyve çok tatlı geldi. Meyveyi altı kocasının ağzına sürdü. O anda her ikisinin tüyleri dökülürdü, utandılar. Derken tanrı geldi. Bütün ulus tanrıdan gizlendi. Tanrı haykırdı: “Törüńgey, Törüńgey! Eje, Eje! Neredesiniz?” Onlar “ağaç altındayız, sana varamayız” dediler. (İnan, 2000: 15-16)

Yukarıda da temas edildiği üzere, Bahaeddin Ögel’in Skazaniya Buryat (İrkustsk 1890) adlı eserden aktardığı Altay-Türk motifli Buryat rivayetinde de henüz canlanmamış insan bedeninin Şeytan’ın tükürüğü neticesinde tüylerle kaplandığı ve Tanrı’nın müdahalesiyle baş kısmı hariç, bütün vücudu kaplayan tüylerin temizlendiği anlatılmıştır. Radloff tarafından Altay bölgesinden derlenen yaratılış mitinde, ilk insanların vücudu Tanrı tarafından yaratıldıkları andan itibaren tüylerle kaplıdır ve tabunun ihlaliyle bu tüyler dökülmektedir. Buryatlar arasından derlenen Altay-Türk motifli rivayette ise insan bedeninin tüylerle kaplı olmasını istemeyen bizzat Şibegeni-Burhan’ın kendisidir.

Vücudun başlangıçta tüylerle kaplı olması ve bu tüylerin daha sonra dökülmesi hususu, sadece yaratılış mitlerinde değil, ileriki dönemlerde ortaya çıkan ve kozmogonik unsurları da barındıran kimi tarihî-menkebevî destanlarda da görülmektedir.

Oğuz Kağan’ın seferlerinin anlatıldığı bölüme kadar mitolojik bir yapı arz eden Uygur harfli Oğuz Kağan destanında, bedensel özellikleriyle vahşi hayvanları andıran Oğuz’un vücudu tüylerle kaplıdır. Uygur harfli Oğuz Kağan destanında Oğuz, ilk insan sıfatıyla yaratılmıştır. Oğuz’un vücudunun tüylerle kaplı olması ve bedensel özelliklerinin vahşi hayvanların bedensel özelliklerine benzetilerek anlatılması, metnin insanlığın en basit aşamadan daha gelişmiş bir aşamaya doğru yaşadığı süreci göstermeye çalışmasıyla izah edilebilir. Bu durumu, ilk insanların içinde yaşadıkları vahşi doğaya karşı yürüttükleri mücadele çerçevesinde de ele almak gerekmektedir. Oğuz’un tüylerle kaplı vücudu ve vahşi hayvanların bedensel özelliklerine benzetilen bedensel özel-

likleri, metinde şu şekilde anlatılmaktadır:

“Gömgök, gök mavisiydi, bu oğlanın yüz rengi,

Kıpkızıl ağızıyla, ateş gibiydi benzi.
Al al idi gözleri, saçları da kapkara!
Perilerden de güzel, kaşları var ne kara!
Geldi ana göğsüne, aldı emdi sütiünü,
İstemedi bir daba, içmek kendi sütiünü!
Pişmemiş etler ister, aş, yemek ister oldu!
Etrafdan şarap ister, eğlenmek ister oldu!
Ansızın dile geldi, söyler, konuşur oldu!
Kırk gün geçtikten sonra, yürür oynar oldu!

Öküüz ayağı gibi, idi sanki ayağı!
Kurdun bileği gibi, idi sanki bileği!
Benzer idi omuzu, tıpkı samurunkine!
Göğsü de yakın idi, koca ayınkine!
Bir insan idi, fakat, tüylerle dolu idi!
Vücudunun ber yeri, kıllarla dolu idi!”
(Ögel, 1993: 115)

Aynı bölüm, W. Bang ve G. R. Rahmeti tarafından günümüz Türkçesine şu şekilde aktarılmıştır:

Bu çocuğun yüzü gök: ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daba güzeldi. Bu çocuk anasının göğsünden ilk süti emdi ve bir daba emmedi. Çiğ et, çorba ve şarap istedi. Dile gelmeğe başladı; kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı tüylü idi... (Bang-Rahmeti, 1936: 11)

Tıva Türklerinin kahramanlık destanlarından “Arı-Haan”da da yaratılış mitleleriyle Oğuz Kağan destanındakine benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Ak taygalı, sarı yalçın kayalı, çetin boğazdan geçen ırmaklı bir yerdeki yalnız bodur ağacın gövdesinden çıkarak dünyaya gelen “ilk insan” Arı-Haan’ın vücudu, güneş ve gölge sebebiyle kabukla kaplanmakta, yediği kızıl ve kara kurtlardan dolayı vücudunun bir tarafı kızıl, diğer tarafı ise kara renge bürünmektedir. Arı-Haan’ın vücudunu kaplayan bu kabuk, göksel atı emmesi, yani, sütle beslenmeye başlamasıyla dökülmekte ve vücudu bugünkü bilinen yapısına kavuşmaktadır. Vücudun kabukla kaplı olması, son derece ilkel beslenme tarzı nedeniyle bir yanın kara, diğer yanın kızıl renge bürünmesi ve daha sonra bu kabuğun dökülmesiyle beden bugünkü şeklini alması hususu, akla, Rabguzi’nin Âdem’in tenindeki değişimle ilgili aktardığı rivayeti getirmektedir (bk. 4. dipnot). İlk insan sıfatıyla kutlu ağaç vasıtasıyla yeryüzüne indirilen Arı-

Haan’ın vücudunun kabukla kaplanması, son derece ilkel beslenme tarzı nedeniyle bir yanının kızıl, diğer yanının kara renge bürünmesi ve göksel atı emmesiyle bu kabukların dökülmesi, destanda şu şekilde anlatılmaktadır:

“Geçmişin geçmişinde,
Öncelerin öncesinde,
İyi çağın omzunda,
Kötü çağın başında,
Yer-zaman oluşurken,
Şagju-Tümeş burkan bâkim iken,
Bir yerde,

Başında ak taygalı,
Önünde sarı yalçın kayalı,
Çetin boğazdan ırmak varmış.
Sarı yalçın kayanın ortasında,
Yalnız bodur ağaç var imiş.
Irmağın bir tarafında,
Canlı bir şeyin geçemediği,
Gür orman var imiş.

Yalnız bodur ağacın ortasında,
Parmak başı kadar,
Yuvarlak ur varmış,
Kuzey tarafından rüzgâr vurunca,
Güney tarafa düşecek gibi,
Güney taraftan rüzgâr vurunca,
Kuzey tarafa düşecek gibi,
Duran ağaç imiş.

Ağacın ortasındaki uru,
Gün be gün büyüyip,
Bir gün kişi başı kadar olup,
Bir gün tokmak gibi olmuş.
Daba sonra büyük demir kazan,
Gibi olup yarılıvermiş.

Ondan altın başlı,
Gümüş göğüslü oğlan,
Çıkıp gelip,
Ağacın gövdesinden,
Tutunuverip,
Oturup durmuş.

Gölge tarafı kararıp sertleşinceye,
Güneş tarafı kabverengileşip sertleşinceye,
Oğlan oturup durmuş.
Nice zaman, nice vakit,
Oturuvermiş.

Bağırayım diyende,
Canlı şey gözükmez.
Çağırayım diyende,
Kişi de göze gözükmez.

Daba sonra bir gün dişimürken:
“Kara ağaçtan doğduğumdan,
Benim anam babam Uşpun gök denizdeki,
Yer iyesisdir herhalde” diye,
Dişimüverip,

“Yer anam ben burada,
Katıyıp oturur kişi miyim?”
Diye bağıranda,
Neredendir bilinmeyen,
Bir ses-gürültü çıkmış.

Dinleyip durduğunda:
 “Oradan sürüklenip inip,
 Nebir yatağına varıp,
 Kalpak kaya altında yuva tutup,
 Dünyanın kara-ala kurdunu,
 Cibanın kızıl-ala kurdunu,
 Tutup yiyip yaşarsın” deyip,
 Durur imiş.
 Yalçın kayanın aşağısına sürüklenip inip,
 Dağ boğazındaki kara ırmağın kenarına gelip,
 Kalpak kaya altında,
 Ottan samandan yuva tutup,
 Kara yerin,
 Kara-ala kurdunu toplayıp yiyip,
 Cibanın,
 Kızıl-ala kurdunu toplayıp yiyip,
 Karnının bir tarafı,
 Böcek-kurt yediğinden,
 Kızıl-ala oluvermiş.
 Bir tarafı,
 Kara-ala kurt yediğinden,
 Kara-ala oluvermiş, yaşar imiş.”
 (...)

“Deminki tayı,
 Gök ile denkleşmiş,
 Ak taygaya yönelip,
 Gidivermiş.
 “Beni şimdi nereye götürür,
 Bu şey acaba?” diye düşünüp,
 Oğlan ağlayıp-sızlayıp,
 Gidermiş.
 Öyle giderken,
 Ulu ak tayganın önünde,
 Yalçın aka kayanın önüne gelip,
 Deminki tayı:
 “Şimdi in” der,
 Böyle imiş.
 Deminki oğlanın gönlü sevinip,
 “Nerede, nesinde kurt-karınca,
 Var der acaba?” diyerek,
 Arayıp yürüyüp duranda,
 Kurt hiç yokmuş.
 Baksa ki,
 Deminki tayı,
 Göğe bakıp,
 Üç defa kişneyip,
 Durur imiş.
 Birinde, kurt arayıp arayıp
 Arkaya bakanda,
 Deminki tayının yanında,
 Tayga-dağ gibi büyük şey,
 Geliverip dururmuş.
 Sarı tayı o şeye,
 Varıp emermiş,
 O kiskançlıkla baksa,
 “Benim atımın emdiği şeyi,
 Ben emsem nasıl olur?” diyerek,
 Bir tarafına varıp emiverende,
 Deminki şey kimildamadan durur,
 Böyle imiş.

Deminki şeyi emip,
 Açken kendisi doyuş,
 Susayan kendisinin susuzluğu
 Kanıp dururmuş.
 Sevinip doyduktan sonra,
 Deminki tayına baksa ki,
 Bir tarafına varıp,
 Bir memesini emip,
 Yapağı-tüyü savrulup,
 Dalgalanıp dururmuş.
 Kendisine baksa ki,
 Eti-kanı dolup
 Kaburgası, döşü yağlanıp
 Dururmuş.
 Birden baksa ki,
 Ayağında bir şey
 Şingirdarmış.
 Şaşırıp bakanda,
 Güneşte sararmış,
 Gölgede kararmış,
 Katılaşmış derisi,
 Dökülüp düşmüş imiş.”(Ergun-Aça, 2005: 225-233)

5. Seçilmişlik ve Tanrısallığın Bir Göstergesi Olarak Beden:

Kök-Türk yazıtlarında, “Teñri tek teñride bolmuş” kağanların “Teñri” tarafından Türk bodunu yok olup gitmesin diye tahta oturdulduklarından söz edilmektedir (Ergin, 1996: 21-22, 35). “Teñri tek teñride bolmuş” kağanlar, “töpü”lerinden tutulup göğe yükseltildikten, yani, tahta oturtulduktan sonra gündüz oturmadan gece uyumadan çalışırlar; açları doyurup çıplakları donatırlar; azı çok kırlarlar; başlıya baş, dizliye diz çöktürürler; düşmanları ağlatıp dostları güldürürler; Türk bodununu yeniden illi ve törelî millet yaparlar. Bu görevlerini yerine getiren “Teñri tek teñride bolmuş” kağanlar, kergek bolup uçmağa varırlar, yani, geldikleri Tanrı katına yükselirler. Onlar, Oğuz Kağan’ın ifadesiyle, Gök Tanrı’ya olan borçlarını ödemek için vardırırlar ve bu nedenle de daha doğuşlarından itibaren tanrısallıklarına ve seçilmişliklerine vurgu yapılırlar.

Gerçek hayatta ulusları adına büyük işler yapan kağanlar ve bahadırlar, destancı ve halk muhayyilesinin devreye girmesiyle efsanevî kimliklere bürünerek kuşaktan kuşağa aktarılan kahramanlık destanlarının alplarına ve bahadırlarına dönüşüverirler. Onların sıradan insanlardan ayrılmasına ve yine sıradan insanların üstesinden gelemeyecekleri işleri başarmalarına imkân veren seçilmişlik ve tanrısallıkları, kahramanlık destanlarının alplarıyla bahadırlarının da temel özellikleri arasında yer almaktadır. Elbette, halkın kahramanlık ruhunu diri tutmakla yükümlü destancı, bir sanatkâr sıfatıyla mübalağa ve olağanüstü-tülüğün nimetlerinden olabildiğince yararlanacaktır. Unutulmamalıdır ki, destanı dinleyen halk, destan kahramanını sıradan bir insan sıfatıyla görmek istemeyecek ve kahramanın, seçilmişlik ve tanrısallığın göstergesi olan olağanüstü özelliklerle donatılmasını

bekleyecektir.

Başta Uygur harfli Oğuz Kağan destanı olmak üzere, Reşideddin Oğuznâmesi ve diğer pek çok destanda, Reşideddin Oğuznâmesi hariç, olağanüstü bir biçimde dünyaya gelen destan kahramanlarının seçilmiş ve ayrıcalıklı insanlar olduklarına dair inancın altı daha bedensel özelliklerinden söz edilirken çizilmeye başlanmıştır. Bedensel özelliklerin diğer sıradan insanlardan farklılığı, sadece olumlu tiplerin seçilmişliğini ve üstünlüğünü ifade etmek için değil, olumsuz kahramanların korkunçluğunu ve gücünü ifade etmek için de ön plana çıkarılmaktadır. Burada, sadece olumlu tipler üzerinde durulduğundan, sözü edilen olumsuz tiplerin bu özelliklerinden ayrıca söz edilmeyecektir.

Uygur harfli Oğuz Kağan destanında ilk insan sıfatıyla Tanrı katından yeryüzüne indirilen ve kendisini Gök Tanrı'ya borcunu ödemekle yükümlü gören Oğuz Kağan'ın bedensel özellikleri hayli dikkat çekicidir. Olağanüstü bir yüz güzelliğine sahip olan Oğuz'un beden tasvirleri, bizi yarı insan yarı hayvan görünümüne sahip bir kahramanla karşı karşıya bırakmaktadır:

"Gömgök, gök mavisiydi, bu oğlanın yüz rengi,

*Kıpkızıl ağızıyla, ateş gibiydi benzi.
Al al idi gözleri, saçları da kapkara!
Perilerden de güzel, kaşları var ne kara!
Geldi ana göğsüne, aldı emdi sütünü,
İstemedi bir daba, içmek kendi sütünü!
Pişmemiş etler ister, aş, yemek ister oldu!
Etrafdan şarap ister, eğlenmek ister oldu!
Ansızın dile geldi, söyler, konuşur oldu!
Kırk gün geçtikten sonra, yürür oynadır oldu!*

*Öküz ayağı gibi, idi sanki ayağı!
Kurdum bileği gibi, idi sanki bileği!
Benzer idi omuzu, tıpkı samurunkine!
Göğsü de yakın idi, koca ayınnkine!
Bir insan idi, fakat, tüylerle dolu idi!
Vücudunun her yeri, kullarla dolu idi!"*
(Ögel, 1993: 115)

Reşideddin Oğuznâmesinde Oğuz, babası Kara-Han'ın ifadesiyle, Oğuzlar arasında o güne kadar dünyaya gelen çocukların en güzeli ve en temizidir:

Bir yıl geçince babası onda olgunluk ve asâlet belirtileri gördü. Onun temizlik ve güzelliğinden hayrette kaldı ve dedi ki: "Bizim kavim ve uruğumuzda bundan daha güzel bir çocuk dünyaya gelmemiştir. (Togan, 1982: 18)

Yapılan bu tasvirlerle tasvirlerin yapımında kullanılan benzetme unsurları, destanın hitap ettiği topluma, sıradan

insanlardan ayrılan ve olağanüstülüklerle donanan bir kahraman görüntüsü sunmaktadır. Uygur harfli nüshanın Oğuz'u, sadece töreyi yeryüzüne egemen kılmakla yükümlü bir kahraman değildir. O, insanlığın en basit aşamadan daha gelişmiş bir aşamaya doğru geçirdiği süreci de şahsında ifade etmektedir. O, vahşi doğanın bir parçası olan ve henüz bu vahşi doğaya karşı egemenlik mücadelesi veren bir toplumun kahramanı sıfatıyla olağanüstü vücut özelliklerine sahip olacak, olağanüstü gücü ve cesaretinin yanı sıra, aklını da devreye sokarak vahşi doğaya karşı yürütülen mücadeleyi bütün insanlık adına kazanacaktır. Aklı ve donanımı sayesinde ki, ormanın vahşi varlığının üstesinden gelecek, göğün ala doğanını gümüş okuyla avlayacak, yersel ve göksel varlıklar üzerinde egemenlik sağlayacaktır.

Dikkat edildiğinde görülecektir ki, Uygur harfli nüshanın Oğuz'unun yüzü gök mavisî, gözleri ise aldır. Elbette, Tanrı katından geldiğine inanılan bir kahramanın yüzü gök mavisî olacak, elbette gözleri cesaretin ve yiğitliğin bir göstergesi olarak al renkte olacaktır. Kahramanımızın yüzünün ve gözünün rengi üzerinden merhum Bahaeddin Ögel tarafından kapsamlı bir şekilde durulduğu için, burada ayrıca durulmayacaktır (Ögel, 1993: 133-137).

Vahşi doğaya karşı yürütülen mücadelenin büyük oranda kazanıldığı dönemlerde artık, yarı insan yarı hayvan görünümündeki Oğuz'a ihtiyaç kalmayacak, onun yerini "Reşideddin Oğuznâmesi"nin o güne kadar doğan çocuklardan çok daha güzel ve temiz, güzel ve temiz olmasının yanı sıra, kendisine Tanrı'nın nurlu feyzi inen Oğuz alacaktır. Artık bu aşamada, olağanüstü vücut özelliklerine gerek kalmayacak, bunun yerini bütünüyle akıl, cesaret, yiğitlik, bilgi, yetenek ve inanç alacaktır.

Destanlarda sadece erkek kahramanların değil, kadın kahramanların da yüz ve beden tasvirlerine yer verilmiştir. Uygur harfli Oğuz Kağan destanında, ilk insan sıfatıyla Tanrı katından yeryüzüne indirilen Oğuz'un eşleri de yine Tanrı katından yeryüzüne indirilmişlerdir. Oğuz'un ilk eşi, gökten ışık huzmesi içinde yeryüzüne inmiş bir kadındır ve yüz güzelliği ile ilgili tasvirler gökselliği ile doğrudan bağlantılıdır. Tasvirlerde ışık, kutup yıldızı (demir kazık), bir başka deyişle göksel parlaklık ağır basmaktadır:

Oğuz Kağan bir yerde, Tanrıya yalvarırken:

Karanlık bastı birden, bir ışık düştü gökten!

Öyle bir ışık indi, parlak aydan, güneşten!

*Oğuz Kağan yürüdü, yakınına ışığın,
Oturduğunu gördü, ortasında bir kızın!
Bir ben vardı başında, ateş gibi ışığı,
Çok güzel bir kızdı bu, sanki Kutup yıldızı!*

Öyle güzel bir kız ki, gülse gök güle durur!

*Kız ağlamak istese, gök de ağlaya durur!
Oğuz kızını görünce, aklı gitti beyninden,
Kıza vuruldu birden, sevdi kızını gönlünden,*

Kızla gerdeğe girdi, aldı dilediğinden.
(Ögel, 1993: 117)

Oğuz, ikinci eşini gölün ortasında ki yalnız ağacın kovuğunda bulmuştur. Ağaç kovuğunda bulunan kızın yüz güzelliğiyle ilgili tasvirlerde yer ve suyla ilgili unsurların ağır bastığı görülmektedir:

Ava gitmişti bir gün, ormanda Oğuz Kağan,

*Gölün ortasında bir, tek ağaç uzuyordu,
Ağacın koğuğunda, bir kız oturuyordu
Gözünü gökten daha gök, bu bir Tanrı kızıydı,*

*İrmak dalgası gibi, saçları dalgalıydı.
Bir inci idi dişi, ağızda hep parlayan,
Kim olsa şöyle derdi, yeryüzünde yaşayan:
"Ah! Ah! Biz ölüyoruz! Eyvab! Biz ölüyoruz!"*

*Der, bağırır dururdu!
Tıpkı tatlı süt gibi, acı kırmızı olurdu!
Oğuz kızını görünce, aklı başından gitti,
Nedense yüreğine, kordan bir ateş girdi.
Gönlünden sevdi kızını, tutup aldı elinden,
Kızla gerdeğe girdi, aldı dilediğinden.*
(Ögel, 1993: 117-118)

Oğuz Kağan bir yerde Tanrıya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki: O ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (alnında?) ateşli ve parlak bir beni vardı, demir kazık (kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki, gülse, gök tanrı gülüyor: ağlasa, gök tanrı ağlıyor (sanılırdı). Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti, sevdi, aldı. (Bang-Arat, 1936: 14-15)

Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında bir ağaç gördü. Bu ağacın koğuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi: saçları ırmak gibi dalgalı idi: dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi ki, eğer yeryüzümün

halkı onu görse: 'Eyvab! Ölüyoruz!' -der ve (tatlı) süt (acı) kırmızı olurdu. Oğuz Kağan onu görünce akli gitti. Yüreğine ateş düştü; onu sevdi, aldı. Onunla yattı ve dileğini aldı. (Bang-Arat, 1936: 15)

6. Sonuç

Yaratılış mitleri, özellikle de ilk insanın yaratılışını konu edinen “antropogonik” mitler, insan bedeninin oluşumu ve değişimiyle ilgili sorulara neden ve sonuç ilişkisi çerçevesinde yanıt verirken, Tanrı ve Şeytan arasındaki çatışmaya sık sık atıf yapmıştır. “Başlangıç”taki (yaratılış anındaki) kimi özelliklerin yok oluşu ya da yine “başlangıç”ta olmayan bazı özelliklerin sonradan ortaya çıkışı, diğer kimi etkenlerin yanı sıra, Şeytan’ın müdahaleleriyle de izah edilmeye çalışılmıştır. İlk insanların oluşumunu çoklukla Tanrı tarafından kurgulanan ve gerçekleştirilen “yaratılış”la izah eden mitlere göre, insanların kimi bedensel özellikleriyle bu özelliklerdeki değişim, genelde ilk insanların işledikleri “hata”larla Şeytan’ın “müdahale”lerini de içeren bir sürecin ürünüdür.

İnsan bedeninin Tanrı katında maruz kaldığı bu değişim, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan ve ilk insanın yaratılışıyla ilgili tasavvurlara da yer veren kimi destanlarda da yansımaları bulmuştur. W. Radloff tarafından Altay bölgesinden derlenen yaratılış mitinde, ilk insanların vücutlarının baştan ayağa tüylerle kaplı olduğundan ve Şeytan’ın müdahalesi sonrasında işlenen bir “hata” nedeniyle bu tüylerin döküldüğünden söz edilmektedir. İnsan vücudunun tüy, kabuk ve tırnakla kaplı olması hususuna, yazılı kaynaklarda yer alan kimi İslamî rivayetlerin yanı sıra, Uygur harfli “Oğuz Kağan” destanıyla “Arı-Haan”da da rastlanmaktadır. “Arı-Haan”da vücudu kaplayan sert kabuk, ilkel beslenme tarzının terk edilmesiyle yerini bugünkü biçimine bırakmaktadır. Bu noktada, Oğuz Kağan ile Arı-Haan’ın anılan destan metinlerinde karşımıza ilk insan sıfatıyla çıktıklarını ve insanlığın gelişim çizgisini yansıttıklarını bir kez daha hatırlatmakta yarar vardır.

Pek çok mitte, insanın yaratılışı ve ilk insanlardaki cinsiyet farklılaşması, doğrudan Tanrı tarafından kurgulanan; ama, yer yer Şeytan’ın müdahalelerine açık olan yaratılışla izah edilirken, Devadarî’nin aktardığı yaratılış mitinde ilk insanların yaratılışı ve cinsiyet farklılaşması burçlara, doğa olaylarına ve dört temel unsura (hava, su, toprak ve ateş) bağlanmıştır. Burada, yaratılışın Tanrı tarafından kurgulandığına dair doğrudan bir atıf söz konusu değildir.

Mitlerde ilk insanın meydana gelişinin çoklukla Tanrı tarafından kurgulanan ve gerçekleştirilen bir eylem olduğunun altı sık sık çizilmekle birlikte, yukarıdaki kimi örneklerde, insan bedeninin biçimsel yapısının Tanrı tarafından özellikle tasarlanmadığına dikkat çekilmektedir. İnsan bedeninin bugünkü biçimi, ya su üzerinde yüzen insan iskeleti biçimindeki toprağa (özellikle de daha sonra “Erlik” adını alacak “Kişi” için söz konusudur) ya da bir mağara içerisinde yer alan insan bedeni biçimindeki yarıklara bağlanarak izah edilmeye çalışılmıştır.

Türkler arasında derlenen popüler yaratılış mitlerinde, insanların ten renklerinin farklılığı hakkında herhangi bir açıklamaya rastlanmazken, yazılı kaynaklarda yer alan kimi İslamî rivayetlerde insanların ten renklerinin farklılığı, Âdem’in farklı renkteki toprakların birleşiminden meydana gelmesine bağlanmıştır.

Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına dair “Tevrat” kaynaklı inancın yansımaları, kimi yaratılış mitleriyle yazılı kaynaklarda yer alan kimi İslamî rivayetlerde de görülmektedir. Bu yansımanın yer aldığı kimi yaratılış mitlerinde erkek Tanrı, kadın ise Şeytan tarafından yaratılmıştır.⁶ Taberi ve Rabguzi’de yer alan İslamî rivayetlerde kadının bu şekilde yaratılışı da yine Tanrı tarafından gerçekleştirilmiştir. Tanrı, güzelliğin %90’ını erkeğin eğri kaburga kemiğinden yarattığı kadına vermeyi de ihmal etmemiştir. Bu “erkek merkezli” inanışa göre, Âdem’in Havva ile birleşmesi, erkeğin yitirdiği ege kemiğiyle yeniden bütünleşmesi anlamına gelmektedir. Yine bu inanışa göre, her bir evlilik Âdem ile Havva’nın birleşmesi ve dolayısıyla erkeğin “yitik” kaburga kemiğine yeniden kavuşması anlamına gelmektedir.

Başta Oğuz Kağan olmak üzere, Türk kahramanlık destanlarının olumlu kahramanları, genellikle seçilmişlik ve tanrısallığı yansıtan vücut özelliklerine sahiptirler. Onlar, güzellikleri ve vücut özellikleriyle diğer “sıradan” insanlardan ayrılmaktadırlar. Yukarıda da ifade edildiği üzere onlar, en kritik dönemlerde olağanüstü şartlarda dünyaya gelirler ve hızlı bir büyüme sonrasında yürütmeleri gereken asıl mücadelelerine girişirler. Bu tür destan kahramanlarının maceralarını destancının ağzından dinleyen halk, destan kahramanlarını sıradan insanlar olarak görmek istememekte ve kahramanların seçilmişlik ve tanrısallığın göstergesi olan olağanüstü özelliklerle donatılmalarını beklemektedir. Toplumun tarihte yaşamış ve toplum adına önemli işler başarmış kişiler hakkındaki değerlendirmelerinin çoklukla “olağanüstülük”, “mübalâğa” ve “menkabe” kavramları çerçevesinde ortaya çıktığını düşünecek olursak, bu durumun son derece normal olduğunu söylememiz gerekecektir. Seçilmişlik ve tanrısallık vasıflarına sahip olan destan kahramanlarının eşleri de –Oğuz örneğinde gökten indirilen kızlar- seçilmişlik ve tanrısallığın simgesi olan bedensel özelliklere sahiptirler. Uygur harfli nüshada, Oğuz Kağan’ın evlendiği kadınların gökle ve seçilmişlikle olan ilgileri, çoklukla, bedensel özelliklerinin tasviri sırasında vurgulanmaya çalışılmıştır. “Reşideddin Oğuznâmesi”nde ise Oğuz’un evlendiği üçüncü kadının seçilmişlik ve tanrısallığı, Oğuz’un dinini kabul etmesiyle ifade edilmiş, bedensel tasvirlerden bilinçli bir şekilde yararlanılmamıştır.

Dipnotlar:

1- Wilhelm Radloff’un Altay Türkleri arasında derlediği yaratılış mitinde (İnan, 2000: 14-19) yer alan ağaç vasıtasıyla yaratılış olgusu, Saha (Yakut) Türklerinin “Er-Sogotoh” (Ögel,

1993: 97-106) adlı destanıyla Tıva Türklerinin "Arı-Haan" (Ergun-Aça, 2005: 225-272) adlı destanlarında ilk insanın kutsal ağaç vasıtasıyla yeryüzüne indirilişi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Kutsal ağaç vasıtasıyla yaratılış ve Tanrı katından yeryüzüne indiriliş olgusu, Uygurların türeyişini anlatan efsanede Böğü Han ile kardeşlerinin kutsal ağaç ya da dağ vasıtasıyla Tanrı katından indirilişi biçiminde görülmektedir (Köprülü, 2003: 84-86; Ögel, 1993: 73-97).

2- İslamî rivayetlerdeki yeryüzünden toprak getirilmesi amacıyla Tanrı'nın dört büyük meleğini sırayla yeryüzüne göndermesi hususu, Türkler ve Kızılderililer arasında derlenen bazı yaratılış mitleriyle Tufan'ı ele alan kutsal kitap kaynaklı mitte daha değişik amaçlarla gerçekleştirilir bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. W. Radloff'un derlediği yaratılış mitinde Kuday, "Kişi"yi, su altından toprak getirmesi için görevlendirir. Daha sonra "Erlük" adını alacak "Kişi"nin suyun dibinden getirdiği toprak sayesinde yeryüzü yaratılacaktır (İnan, 2000: 14). Kızılderili (Şayen) yaratılış mitinde ise Tanrı Maheo, yeri yaratmak için kuşları su altına toprak ya da çamur getirmeleri için göndermektedir. Tanrı Maheo, diğer canlıların da yardımıyla su tavuğunun gagasında getirdiği çamurla "Toprak Büyükanne"yi yaratmış ve su kaplumbağasının sırtına yerleştirmiştir (Marriot-Rachlin, 1998: 39-40). Kaynağını, kutsal kitaplardan alan Tufanla ilgili mitte ise, Nuh (Verbitski tarafından derlenen Türk rivayetinde "Nama"), gemi dağın tepesine oturduktan sonra suyun derinliğini öğrenmek için sırasıyla kuzgun, karga ve güvercini göndermektedir (İnan, 2000: 22).

3- Nasirü'd-din bin Burhanhü'd-din Rabguzi'nin "Kıyasü'l-Enbiyâ"ında Havva'nın yaratılış hakkında şu ifadeler yer almaktadır: "Mevlî ta'âlâ Âdemga uyku kemişti, odaglı uykulu arasında Âdemnüñ sittin eyegüsindin yanındın Havvanı yaratdı. Su'al: Havvanı Âdemdin odaglı uykulu arasında yaratmağa hikmet ne erdi? Cevab: Âdem odag bolsa eyegüsü agrıgay erdi ol sebebdin Havvanı düşman tutgay erdi, eger udiyur bolsa özindin yaratılğanın bilmeşe anı sevmegey erdi. Her-ayine ol sewügrek bolgay. Mevlî 'azze ve celle Havvanı egri süñükdin yaratdı, anıñ üçün tişiler köñülmeşe egri süñük turur, tep halk arasında yumak boldı. Âdem Havvanı öziñe yaratılğanın kördi erse sewüglüki Âdem köñliñe tüşti." (Rabguzi, 1997: 11) Rabguzi'nin Havva'nın yaratılış hakkında aktardığı rivayetin kaynağı, "Tevrat" ile Taberi'nin "Milletler ve Hükümdarlar Tarihi" adlı eseridir. Tevrat'ta Havva'nın yaratılış ile ilgili olarak şu ifadeler yer verilmiştir: "Ve RAB Allah dedi: Adamın yalnız olması iyi değildir; kendisine uygun bir yardımcı yapacağım. Ve RAB Allah adamın üzerine derin uyku getirdi ve O uyudu; ve Onun kaburga kemiklerinden birini aldı, ve yerini etle kapladı; ve RAB Allah adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı, ve onu adama getirdi. Ve adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden, kemik etimden ettir, buna "Nisa" denilecek; çünkü o insandan alındı." (Tekvin: 2/7) Ayrıca, dünyanın nasıl yaratıldığını anlatan bir Kızılderili (Şayen) mitinde de Yaratıcı Maheo'nun erkeği ve dişiye kendi kaburga kemiklerinden yarattığı ifade edilmektedir: "Maheo'nun eli sağ tarafına uzanmış ve bir

kaburga kemiği çıkarmış. Kemiğin üzerine nefes vererek Toprak Kadın'ın bağına yavaşça yatırmış. Kemik canlanmış, kıvıldamış, dikilmiş ve yürümüş, yaratılan ilk adam olmuş. "Bir zamanlar benim, boşlukla yapayalnız olduğum gibi, o da, Toprak Büyükanne de yapayalnız" demiş Maheo. "Yalnız olmak hiç kimse için iyi bir şey değil." Bundan dolayı sol kaburga kemiğinden bir insan kadın yapmış ve adamın yanına yerleştirmiş. Böylece Toprak Büyükanne üzerinde, Büyükanne'nin ve Maheo'nun çocukları olan iki kişi olmuş. Bunlar beraberce mutlu olmuş ve Maheo da onları seyrederken mutluluk duymuş." (Carol-Rachlin, 1998: 41)

4- Nasirü'd-din bin Burhanhü'd-din Rabguzi'nin "Kıyasü'l-Enbiyâ"ında "İdi" (Tanrı) tarafından ilk insan sıfatıyla yaratılan Âdem'in teni ya da derisinin ilk durumu ve daha sonra yaşanan değişim hakkında şu ifadeler yer almaktadır: "Âdemnüñ terisi be-gayet körkülg erdi, kün kün yaraklıklığı arta başladı. Kaçan illet belgürdi erse ol terisi soyuldı, bu terinüñ belgüsü ernekler uçunda kaldı bu tırnaklar ol turur." (Rabguzi, 1997: 10) Âdem ile Havva'nın vücutlarının tırnak biçiminde doğal bir giysi ile kaplı olması hususuna Taberi de yer vermiştir. Taberi'ye göre, tırnak biçimindeki doğal giysi, yasak meyvenin yenilmesinden sonra dökülmüştür. (Taberi, 1991: 137)

5- Âdem ile Havva'nın yaratılışını anlatan İslamî rivayetlerin yer aldığı kimi kaynaklarda çıplaklığın ve cinsel uzuvların fark edilmesi, çıplaklıktan dolayı utanılması ve vücudu gizleme çabalarıyla ilgili çarpıcı ifadeler yer verilmektedir. Rabguzi'nin "Kıyasü'l-Enbiyâ"sı, bu bakımdan çok çarpıcıdır: "Kaçan Âdem ve Havvadin zillet belgürdi erse tacdin hulledin yalıñ kaldılar, eligleri birle 'avretlerin örtüp yıgaçdın yıgaçga yapurgak tileyü yügrü başladılar kayu yıgaçga barsa yapurgak bermedi. Âdem yügrüp barurda yigdeniñ yıgaçı sunup Âdemnüñ saçın tutdı, kanda barur-sen? Tedi, kodmaz-men tedi, kodsam Mevliga 'asi bolur-men tedi. Ol sebebdin Âdem oğlanları yıgaçları tikgende yigde yıgaçını suvdın ırak tikdiler suvasuz kasun tep (...) Hükm keldi: ya Âdem mendin mü kaçar-sen? Aydı: İlahi, uwtanmışda sendin kaçar-men (...)Haberda andag kelir: İncir yıgaçı Âdem ve Havvaga beş yapurgak berdi, endamların örtüp çıktılar." (Rabguzi, 1997: 18) Rabguzi'ye de kaynaklık ettiğini düşündüğümüz Taberi'nin "Milletler ve Hükümdar Tarihi"nde ise bu durumla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: "İblis, bununla üzerindeki giyimlerinin yırtılarak, kendilerine gözükmeyen avret yerlerinin gözükmesini istiyordu. İblis, meleklerin kitaplarından okuyarak onların avretleri bulunduğunu biliyor idiye de, Âdem bundan habersizdi. Âdem ile Havva'nın giyimleri o zaman tırnak şeklinde tabii bir elbise idi. Âdem, İblisin sözüne kanmadı, ağacın meyvesini yemedi. İblis, bundan sonra Havva'nın yanına geldi. Havva ağacın meyvesinden yedi, sonra Âdem'e sen de ye, ben yedim, zararı dokunmadı, dedi. Âdem ağacın meyvesinden yedikten sonra, her ikisinin avret yerleri gözükte. Bunun üzerine onlar cennet ağaçlarının yapraklarını koparak vücutlarına yapıştırmaya başladılar." (Taberi, 1991: 137)

6- Kadının kutsal kitaplarda kimi yaratılış mitlerindeki anlatımlarda Şeytan tarafından baş-

tan çıkarılan ilk varlık olarak takdim edilmesi ve "Cennet'ten kovulma" trajedesinde Şeytan'dan sonra ikinci aktif varlık olarak gösterilmesi, bu erkeksi tasavvurun ortaya çıkışında temel etken olmuştur. Kadının bu "düşüş", "mahrumiyet" ya da "hapis"teki rolü hakkındaki tasavvurlarla bu tasavvurların erkeğin kadına yönelik olumsuz bakış açısındaki rolü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Aça, 2005) W. Radloff tarafından derlenen yaratılış mitinde Ülgen'in Erlik'e yaratma erki bahsettiğinden ve Erlik'in yarattığı her şeyin çirkin ve iğrenç olduğundan söz edilmektedir. Radloff tarafından derlenen yaratılış mitindeki Erlik'in olumsuz sonuçlar doğuran bu yaratma erki, kadının yaratılışını Şeytan'a bağlayan mitte bir kez daha karşımıza çıkarılmaktadır. Tanrı-Erkek ve Şeytan-Kadın eşleşmesinin güzel ve iyi olan her şeyin Tanrı, çirkin ve kötü olan şeylerin ise Şeytan tarafından yaratıldığına dair inanıştan kaynaklandığını ifade etmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda, kadının, kimi mitik metinlerce yabancı kültürlerin (dinlerin) de etkisiyle insafsızca kötüler kategorisine dâhil edildiğini ve Şeytan'la birlikte düşünüldüğünü söylemek, pek de yanlış olmayacaktır.

Kaynaklar:

Aça, Mehmet. (2005). "Yaratılış Mitleri, Şamanizm ve Tasavvuf Bağlamında Düşüş, Mahrumiyet ve Hapis". Hapishane Kitabı. (hzl. Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun). İstanbul: Kitabevi. s. 503-518.

Bang, W.-G.R. Rahmeti. (1936). Oğuz Kağan Destanı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Semineri Neşriyatı.

Ergin, Muharrem. (1996). Orhun Abideleri. 20. baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ergun, Metin-Mehmet Aça. (2005). Tıva Kahramanlık Destanları. 2. cilt. Ankara: Akçağ Yayınları.

İnan, Abdülkadir. (2000). Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar. 5. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köprülü, M. Fuad. (2003). Türk Edebiyatı Tarihi. 5. baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Marriot, Alice-Carol; K. Rachlin. (1998). Kızılderili Mitolojisi. (çev. Ünsan Özünlü). 3. baskı. Ankara: İmge Kitabevi.

Nasirü'd-din bin Burhanhü'd-din Rabguzi. (1997). Kıyasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları)-I, Giriş-Metin-Tıpkıbasım. (hzl. Aysu Ata). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ögel, Bahaeddin. (1993). Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar). 1. cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Radloff, Wilhelm. (1994). Sibiryadan. 2. cilt. (çev. Ahmet Temir). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Taberi. (1991). Milletler ve Hükümdarlar Tarihi. 1. cilt. (çev. Zâkir Kadır Ugan-Ahmet Temir). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Togan, A. Zeki Velidi. (1982). Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili. 2. baskı. İstanbul: Enderun Kitabevi.

EĞİT

Abdurrahman EKİNCİ

Araştırmacı Derlemeci Organolog (Saz Bilimci)

ÖZET

Uzun bir yolda, uzun bir yürüyüş yapacağız. Yürüyüşümüz hem zamanda, hem de mekân da olacak. Yolculuğumuz Ermenenğin Barçın Yaylasında Ali Rıza Yalgının çadırında bitmeyeceğe benzer. 1921 nere,1935 nere. Eğiit bu tarihte sahada görülüyor, derlenip müzeye konuyor. Bense, anlayamadığım bir gözlemi 1955 yılında Kara Çulfa Köyünde yapıyorum.

Böylece, eğiti aradığımız zamanda, üçüncü yazımızı yazıyoruz.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Eğit, eşik, sap (klavye),çalma şekli, çalma yeri, kabağın kesimi, dabanağacı.

Hani der ya Yörük, 'Oğlum, karanlığa tüfek sıkma gibi ediyorsun, işi'. Benim, eğit üzerindeki çalışmalarında, karanlığa tüfek sıkar gibi oldu. Diğer bir deyişle, olsa olsa böyle olur yöntemini kullanarak, eğri kabağların elimden neler çektiğini size, kabağlar anlatsın.

2.Eğit yazımıza başlamadan önce İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi Kadir Verim, kabak kemene ve yörük kemanesi üzerinde yüksek lisans yaptığını, Teke yöresi keman ve kemanelerini araştırmak için sahaya gelmişti. Diğer kemanları nasıl olsa inceleyecek, iyi ustaların yanına gidecekti. Ben ise, 'olsa olsa yöntemi' ile yaptığım eğiti Kadir Hocaya gösterdim. Yaptığım bu deneme sazını hoca çaldı. İlginç bir saz olduğunu, güzel bir sese sahip olduğunu belirtti. Yaptığım klavyenin (sapın) yetersiz geldiğini, seslerin kaydığını, seslerin kayıp olduğunu bana anlattı. Ben birinci yaptığım eğiti sökerek ikinci eğiti yapmak için Ali Rıza Yalgının Cenupta Türkmen Çalgıları kitabını yeniden okudum. Önceki okuyuşlarımda anlayamadığım daban ağacı bölümünü anladım."Eğitlerde eşek yoktur"(1)

(A.R,Yalgın Cenupta Türkmen Çalgıları) Ola goca Yörük eşek yokta tel neyin üstünde duruyor

diye kendime sormaktan bi haller oldum. Sahi, eşigi olmayan bir sazın telleri nerede durur, nasıl çalınır?

Yaptığım ikinci saplı eğiti incelenmek ve yorum yapılmak üzere İstanbul Teknik Üniversitesi'ne gönderdim.

Ben durur muyum hiç. Yine Ali Rıza Yalgının kapısındaaydım. "Eğit (heğit-hegit) üç kiriş tellidir, adı sukabağından yapılmıştır, kabak sathı, kemenlerde olduğu gibi muntazaman kesildikten sonra göğsüne geçirilmiş olan ince deri dikilmiş ve tutkallanmıştır. Eğitlerin kıvrılmış olan sap tarafına TUTU, göğsüne DERİ, deri ile göğüs arasına içten yerleştirilmiş tahta mesnetlere DABANAĞACI, kirişleri sıkıştıran anahtarlara BURGU, kirişlerin başladığı tahta parçasına BAĞ, veyahut BAĞTOKACI denir."(2) (A.R.Yalgın Cenupta Türkmen Çalgıları) İşte bize verilmiş olan yapım bilgileri bunlardı. Çok bilinmeyenli bir denklem.

Bu sazımızı gün yüzüne çıkarmayı kafama koymuştum. Kaynaklara yeniden yeniden yöneldim, ama bir şey alamıyordum.

EĞİT: (1) Kemence. *Eğit, işareti almış durumda. Bu işareti alan kelimeler nereden derlendiğini belirtiyordu. *Eğit: Ermenek, Kn.(3) Türkçe derleme sözlüğü böyle yazıyordu.

Ben bir taraftan kaynakları tararken bir taraftan da Türk Halk çalgılarının yapımı ile uğraşan ustalarla konuyu tartışıyordum. İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi Kadir Verim'le de telefonla etkilemeye, etkilenmeye devam ediyordum. Bu süreç içinde, üçüncü eğiti yapmıştım. Kesinlikle eğri kabaktan, saplı, alt ve üst eşikler olan ama iyi çalmayan bir saz çıkıyordu.

Konuyu sık sık S.D.Ü. Müzikoloji bölümünde de tartışıyorduk. Müzik kültürleri Araştırma ve uygulama Müdürü Çetin Koruk:

"Hocam ben sana bir kitap vereyim." dedi. Duruyor musun Çetinim.

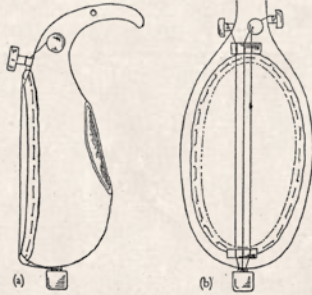
Kitap elimdeydi. Laurence Picken nin Folk Musical Instruments Of Turkey. İçindekiler bö-

lümünden 196 sayfada eğitin olduğunu bulmuştum bile, Yörük Türkmen çalgısı olduğunu Ali Rıza Yalgına dayanarak genişçe bilgi veriyordu. Hugarian hegedü demekten de geri kalmıyordu. (Eğit, Macarların Hegedü sazına benzer)

Yazar bize, eğitin yandan ve üstten iki tane çizimini veriyordu. Yan çizim kabağın konumunu, altta bulunan deliğin kesitini, üst kesiti yorumladığı gibi veriyordu. Üstten görünüm çizimden kabağın derisinin gerildiğini bağ tokaçlarını, burgularını, kabak kenarlarında alt ve üst eşik olarak yorumladığımız çizimleri görüyorduk. Biz çözüm ararken bütünü çözümsüzlüğe düşmüştük. Aklım iyice karışmıştı.

Short cylindrical block of wood. At the neck-end, the rod is firmly fixed into the base of the gourd neck but does not project.

18. Hegit, eğit, eği: Re-drawn from sketches of the specimen (Catalogue No. 2211-80) in the Adana Müzesi, made in 1966, by kind permission of the Director, Hadi Akay. The condition of this specimen in 1967 is shown in Plate 29. (a) lateral view; (b) frontal view.

After passing over the lower bridge, the three strings are tied round the projecting rod in the narrow region between the gourd surface and the terminal block. The pegs (bezgi) (with cylindrical heads 20 mm in diameter)

Yaparız, yaparım diyerek keyif getirici, umut dağıtıcı laflara pek kulak asmam. Benim düşünce sözlüğümde olmaz diye bir şey yoktur. Olmalı. Yapmalıyım. Ama başarının da bir gurubun ürünü olduğunu anlamaya, gözlemeye, çözümlenmeye çalışmışımdır.

Laurence Picken ninde yazdıklarından bir sonuç alamamıştım(4)

Yaylı sazlar Türklerde destan, ayin ve sihir çalgıları idi. Bunun içindir ki, Anadolu'daki kemençe ve kabak kütürü, Türk kültür tarihinde her zaman önde gelen konulardan biri olmalıdır.

Bir Yörük kabak kemençesi olan eğit, üzerinde dikkatle durulması gereken bir sazdır. Ünlü Macar müzikolog ve bestekâr Bela Bartok'un, eğit üzerinde önemle durması ve Macarların hegedü adlı sazı ile karşılaştırmaya girmesi, boş çabalar ve görüşler değildir.

Ali Rıza Yalgına göre "Davudiye yakın ve muhrik, tahrik edici bir sesi olan kabaklar çalınırken, adeta bir ibadet yapılı gibi idi.(a. g. e.s.38, 39) (muhrik: delici, etkileyici yanık ses)"(5)

Prof. Dr. Bahaettin Ögel hocada bu kadar veriyor, verebiliyordu.

En çokta yorulduğum, karanlığa tüfek sıkılmak olmuştu. Birinci eğit yazımda bu sazın eğitin (hegit-hegit) yapılmasını yarım yamalak gördüğümü, sonradan anlayamadığımı, yorumlayamadığımı ifade etmiştim. Ama inatla bu sazımızı yapmaya çalıştım.

Birinci eğit sazında dabanağacını anlayamamış yorumlayamamıştım. İkinci eğitte dabanağaçlarını yerine yerleştirdim. Görevini ve işlevini bulmuştum. Üçüncü yaptığım eğitte bağ tokaçlarının neye yaradığını anlamış ve yerine koymuştum. Hala eşek (eşik) işini çözmemiş yanlış yönlere, yerlerde gezinmeye devam ediyordum.

Belkiler üzerinde durarak, sazlarımızla ilgilenen yazarlarımızın kapılarını birer birer çalışırdım.

"Hegit-Eğit de denir. Bugün ıklığından şekilce ayrı ise de, gövdesi kabaktandır. Köylü yapısıdır. Adana bölgesinde bazı güney Türkmen obalarında vardır. Bu adın Macar Hegedü'süyle olan andırışmasına eskiden de işaret etmiştim. Bela Bartok hegitini yerinde görerek şaşmış ve memleketinde sonra yazmıştır." (Gazimihal)(6)

Bir tarafta yazılı kaynaklar arasında gezinirken öbür tarafta da Adana'da Ermenek'te gezinmeyi düşledim. Ermenek'te nerede, neyi, kime soracaktım? Kiriş yapısını ve kirişi Burdur'da Isparta'da soracak kimseler bilememişti. En kısa yol Adana müzesine girmekti. Burdur Müze Müdürü Ali Ekinci aracılığı ile edindiğim telefonla Adana Müzesini aradım. Müzenin tamiratta olduğunu, bütün etnoğrafik araçlar paketlenmiş kaldırılmış olduğunu öğrendim. Tamirat ne zaman başlar, ne zaman biter, müzede bulunan parçalar ne zaman sergilenir bilen yoktu. Bilgisayar Mühendisi Mengü Demir, benim uyarılarımı doğrultusunda, Adana etnoğrafya müzesinin internet sayfasından Ali Rıza Yalgının derleyip müzeye teslim ettiği eğitin fotoğrafına ulaştığını bildirdi. Yağmur yağmış, hava durulmuştu. Günlük güneşlik olmuştu önümüz. Fotoğraf elimizdeydi. Sıra fotoğrafı okuyup bilgi üretmekteydi.

Hiç vakit kaybetmeden elimizdeki fotoğrafı İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi Kadir Verim'e gönderdik. Hepimizin flash disklerine de

yüklemeyi ihmal etmedik. Ben müzikle veya sazlarla ilgili kimi görsem, bilgisayara gidiyor bu sazımızı gösteriyor, görüşünü alıyordum. Mehmet Akif Üniversitesi Müzik bölümü öğretim görevlisi İnanç Ekinciye de bu fotoğraf gösterilerek görüşü alındı. "Bu sazın eşigi yok. Bütün espri kabağın kavisli kesiminde".

Ben bu arada, Isparta'ya giderek F.E.F.Müzikoloji bölümü Öğretim üyesi Cenk Celasin'e fotoğrafı göstererek görüşünü aldım: "Bu çalgı (sazımız) kendinden klavyeli olmalı? Dıştan yapılmış, alt eşik, üst eşik yok. Kendinden eşikli olmalı. Kabak eğimli bir kesidir. Yüksekte kalan kabak kenarı eşik görevi yapmaktadır."

Ben bir taraftan öğretim üyeleri ile temas kurarken bir taraftan da kabak kemane ustaları ile de temas halindeydim.

- "Tahsin bu gün bilim için çalışacağız. Para kazanmayı tatil et."

- "Ayıpsın hocam" Bir gün uğraşarak yeni bir eğit yaptık.

Tahsin Yazar: " Bu kabak eğri kesilmiş. Görünen, bu sazda sap yok. Alt eşik yok, görünmüyor, olmaması da gerekir." Tahsin hocamla yeniden yeniden bir araya gelerek söyleşimize, arayışımıza devam ettik.

Daban ağacı (taban ağacı)ve kavisli kesimli, saplama çubuğu yerine takılmış yapılmakta olan eğit (hegit,hegit)

Köy Hizmetlerinde arşiv memuru olarak çalışan Ali Barkın saz, kabak kemane ve model sazlar yapan iyi bir ustadır. İyi bir kulağa sahiptir.

Ali Barkın; "Bu sazın yapılacağı kabak kesinlikle oval olmalı. Bu kabak kesinlikle kucağa alınarak çalınmalı. Teller üzerinde parmaklar dokundurulmalıdır."

Bilal Erdem aynı kurumda teknik elaman olarak çalışmaktadır. Teknik bilgiye sahip olduğu gibi, iyi bir müzik kulağına da sahiptir. Kendisine hediye ettiğim bir üç telli bağlamayı perdesiz çalabilen bir ustadır.

Bilal Erdem: "Bizim çocukluğumuzda saz çalacağım diye tutturmuş çocuklara büyüklerimiz bir kabağı keser, bir deri geçirir, üzerine bir kiriş takarlardı. Biz ondan hort hort diye ses çıkartırdık. Böyle bir çalgı olsa gerek. Bu çalgı olsa olsa bir renk çalgısı olabilir. Klavye olmadığına göre sadece üç ses

alınabilir. Bu üç sesle ana çalgıların yanında dem tutmuş olabilir. Bu sazla ana melodi çıkarılamaz. Sazın çalınması ise kabağın fizyonomisine uyularak, sol diz üzerine koyularak herhalde yay diğer yaylıların tersine arkadan çalınacağını düşünüyorum. Yay arkadan tellerin üzerine sert hareketlerle, kesik kesik vurulsa gerekir. Adana müzesinde bulunan bu eğitim sazı ile ben alevi semahlarına dem tutarım. Bu saz ile ben ritim tutarım. Bu sazın kabağı kesilirken iç bükey olarak kesildiğini görüyorum.”

Çevremde bulunan arkadaşlarımla düşüncele-ri, görüşleri bununla kalmayarak Ali Barkın, Tahsin Yarar atölyelerinde bu sazı yeniden yeniden yaparak kafa yormaya devam etmişlerdir. Etmektedirler.

“Hiç bir halk türküsünün sözünde veya bir halk oyununun havasında yapmacık, iki yüzlülük ve kabalık görülmez. Şakacılık temasını işleyen türkülerin sözlerinde bile insanı çabucak kavrayan sıcak bir görüntü vardır.”(Veysel Arseven)(7)

“Toplumun, duyguların, gelenek ve törelerin, güncel olayların, halk sanatçısının yaratıcılığı üzerinde belirgin etkinliği vardır. Ağıtların yanık, sevginin lirik, sevincin oynak, gülünçlü bir olayın ise alaycı bir ağızla söylenmesi gibi. Ezgiyi yaratan kimse, akademik bir öğrenim görmüş olan sanatçıyı kısıvırak bağlayan estetik prensiplere ve sınırlı forumlara asla aldırış etmez. Bu yüzden Türk halk müziğinin ezgisel yapısı ilginç bir özellik, saygın bir kişilik ve sağlam bir içerik taşıyor.” (8) (Veysel Arseven) Veysel Arseven’e dayansak da hiçbir Türk halk çalgısında asla kabalık bulunmaz desek ve devam etsek ilginç bir özellik, saygın bir kişilik ve sağlam bir içerik vardır desek güzelliği, özelliği ancak bu kadar söylemiş oluruz.

“Musiki ve çalgı onu geliştiren toplumların kültürünün önemli bir parçasıdır.” (Tülin Değirmenci) (9)

Üretilen sazlar doğal malzemelerden, doğayla uyum içinde, doğadan alınarak, doğaya üflenmiştir. Üretilen bu çalgılar insanımızla bütünleşmiştir. Doğal malzemedir, doğal ortamda, sazını üreten Türkmen Yörük doğada duyduğu, içinde bulunduğu ortamın sesini sazlarından da duymak için farklı tınılarda sazlar üretmiştir. Tiz sesli kabak kemanının yanında Yörük kemanesini üreterek insan sesine en yakın sesi bulmaya çalışmıştır. Yakıcı ve delici, davudi sesli bir çalgıyı ötürmek içinde eğiti üretmiştir. Yarattığı teknik özellikler her çalgıda farklı farklıdır. İşte biz, eğitin farkını araştırıyoruz.

Tarihsel süreçte biçimsel değişmelerin izini süreceğiz, Güney Anadolu yürüğünün elinde ki sazda. Ama nasıl? Nice koşturacağız?

“Çalgılar, malzemesi olan, musiki sanatının gerçekleşmesinde rol alır.”(Tülin Değirmenci) (10) Bu yolculuğumuzda eğitin yapısal, tınısal,

çalımsal özelliklerini çözmeye çalışacağız.

Bu makaleden önce iki tane makale yazılmıştı o zaman, sözü edilen fotoğraf yoktu. Bütün yazılanlar, bütün düşünülenler bu fotoğrafın bizi aydınlattığı kadardır.

En sonunda Adana’ya gidip bu sazımızı incelemeyi kafama koymuştum. Telefonla ulaştığım Müze müdürü Kazım Tosun müzenin tamirata alındığını, tüm etnoğrafik eşyaların toplandığını ne zaman açılacağını bilemediğini söyledi. Böylece gitmemiz gerekmiyordu. Ama yazmam gerekiyordu. Hani ne diyordu türküler.”Ölüm var ayrılık var, hastalık var.” Bir değişme bir gelişme olursa oturur yeniden yazarım.

“İlkel bir çalgıdır. Uyduruk bir çalgıdır. Böyle çalgı olmaz. Saçmalık bu kadar olur.” dendiğinde yüreciğim ezim ezim eziliyor. Bir yumruk gelip boğazıma dıkılıyor. Ne diyeyim? Ne diyebilirim? Eğer bu saz bir antik Yunan lir’i olsaydı, bir Hitit lut’u olsaydı, ya da bunlara benzeyen bir çalgı olsaydı, ‘işte kardeşim medeniyet bu, kültür bu’ diye yırtına yırtına bir boğazdan olurlardı.

“Türk musiki ile doğar. Kulağına makamla ezan okunarak, adı konur. Musiki ile ölür, başucunda makamla kur’an tilavet edilir. İbadete geniş ölçüde musiki karışır. Tarikatlarda bu ölçü daha büyüktür. Musiki ile savaşa gider, musiki ile savaşır, musiki dinleyerek gazi veya şehit olur. Türk’te musiki saltanat ve istiklal alametidir.” (Öztuna 1994 xviii)

Ben bu böyledir, desem alırlar beni terazinin ters kefesine koyarlar.

“Musikiye günlük yaşamında bu denli önem veren bir toplumda, zengin bir çalgı kültürü olması doğaldır. Çalgılar biçimsel, teknik ve tınısal özellikleriyle musikinin yapıldığı seslendirme ortamı ve seslendirmenin amacına göre değişik ortamlarla bir araya gelirler.” (Tülin Değirmenci)

Son yedi yılımın büyük bir bölümünü Tahtacılar üzerine ayırmıştım. Kapalı ve ağız sıkı bir toplum olan tahtacılardan bilgi almak çok zor olur. Kaz dağlarının yamaçlarına kurulmuş tahtacı köylerini dolanırken en çokta cenaze defini üzerinde durmuştum. Çamcı köyündeydim. Arkadaşım Hasan Şimşek çok yiğit bir insandı. Zaman geçtikçe birbirimizi tanıdık, birbirimize daha fazla ısındık

- ”Hoca seni aldatırlar. Doğru yerde, doğru bilgilere ulaşman için doğru insanlar seçmelisin.“

- Peki, Hasan sorayım mı sana?

- Hocam ben seni çok sevdim.

- Teşekkür ederim.

Hasanla mezarlıkta gezinmeye devam ediyorduk. Hasan yeni bir mezarın başına oturdu kendi inancına göre saygı ve üzüntü karışımı uzunca bir süre geçirdi.

- Hasan bu mezar sizin mi?

- Evet hocam. Yeğenim.
- Başın sağolsun.
- Teşekkür ederim

Mezarın başında yakınma ve sitem sözleri söylemeye başladı. Bir taraftan da ağlıyordu.

—Ah yeğenim gittin gölette boğuldun. Seninle yaşlılar gezip, gülüp oynuyorlar, sen burada yatıyorsun. Hoca bizim sülalede yas var. Hepimiz yas içindeyiz. Anlatayım ben cenazede neler yapıldığını: Kişinin canı bedeninden ayrılınca dede gelir cenazenin döşüne elini koyar “Elimi koydum döşüngen. Ölüm dünya âlem başına” der ve devam eder. Sazımızla iki tane gülbenk çalar ve gider. Köyümüzde kaç tane sazander varsa birer birer gelip ikişer tane gülbenk okur ve saz çalarlar.” Tahtacı köylerinde de cenaze sazla define hazırlanır, sazla defin edilir.

Bazı konular beni kendi kendime kıskırtmıştır. Geç kalınmış, arkasına düşülmemiş, aranıp sorulmamış bu sazımızın yeniden gün yüzüne çıkarılması bana akla karayı seçtiren. Sahada bulunan sazlar sözler çokta olsa, bu sazın üzerine varmak sönen ocağı harlandırmaktan zor geldi bana. Yaşadığım bu zorluk beni kurucu, yapıp yakıştıracı, taşıyıp aktarıcı, köklerime bağlayacağından, yorulmak nedir bilmeden çalışıyorum.

Nerede, neye yürüdüğümünden eminim. Halkımın yarattığı değeri bulmak için yürüyorum. Ben çabalamalım ki, bu değerler halkımın elinden kayıp gitmesin. Halkımın kültürüne hizmet etmem görevim, ödevim, ödemem gereken borcumdur.

Geçmişte bu sazımız, kolayca yapılmıştı. Bu gün ise, bizi bilmezler yumağına sarmaktadır. Gelin değişik kaynaklardan, değişik kişilerden topladığımız bilgilerin bir dökümünü yapalım. Dökümü yapalım da, dökümden çıkacak bilgileri eğitin boyutsal, biçimsel, çalimsal özelliklerinin çözümünde kullanalım. Bu çözüme yürürken, yanımızda derleyici, iyi bir yapımcı (saz ustası) iyi bir çalıcı (icracı) iyi bir müzikolog, iyi bir organalog (saz bilimci) ile el ele verelim, işi bitirmeye çalışalım.

Yeniden yeniden Ali Rıza Yalğın varalım.”EĞİT bunun diğer bir adıda “heğit” tir.

Bu saz üç giriş tellidir. Adi su kabağından yapılmıştır. Kabak sathı ke-

menlerde olduğu gibi muntazaman kesildikten sonra; Göğsüne geçirilmiş olan ince deri dikilmiş ve tutkallanmıştır.

Eğitin kıvrılmış olan sap tarafına “TUTU”, göğsüne “DERİ”, deri ile göğüs arasına içten yerleştirilmiş tahta mesnetlere “DABANAĞACI”, girişleri sıkıştıran anahtarlara ”BURGU”, girişlerin başlandığı tahta parçasına “BAĞ” veyahut “BAĞTOKACI “ denir.

Eğitlerde “EŞEK “ tahtası yoktur. Alabildiğimiz teknik bilgiler bunlardır. Şimdi eğitin ses özelliğine bakalım. Eğitin çıkardığı sada kaba davudiye yakan ve oldukça muhriktir.”

“Eğit(hegit, heğit) is known as a unique instrument of Türkmen of the Taurus mountains of the south of Anatolia. The instrument was first seen by Ali Rıza Yalğın in Barçın Yaylası, closed to Ermenek at the year of 1921. Then it is bought to meet its new viewers to the Adana Museum by Durmuş Hüseyin in 1935. Eğit(hegit, heğit) has three strings which are made from gut. The important part of the instrument itself is to cut the water gourd as bowed (oval shape, söbü). After shaping the water gourd as bowed, the leather is both glued and sewn up to the surface. The stalk which is turned down is called as Tutu and the part which provides to hold strings tight is screw (burgu). The upper string is thick, the lower string is thin and the string between upper and lower string is middle string. The instrument doesn't include eşik (eşek tahtası). The sound of eğit is bass, low, soft and closed to davudiye. It has moving voices (muhrik=yanık, dokunaklı ses).” Gülnaz Özdemir - Tev İnanc Türkes Özel Lisesi

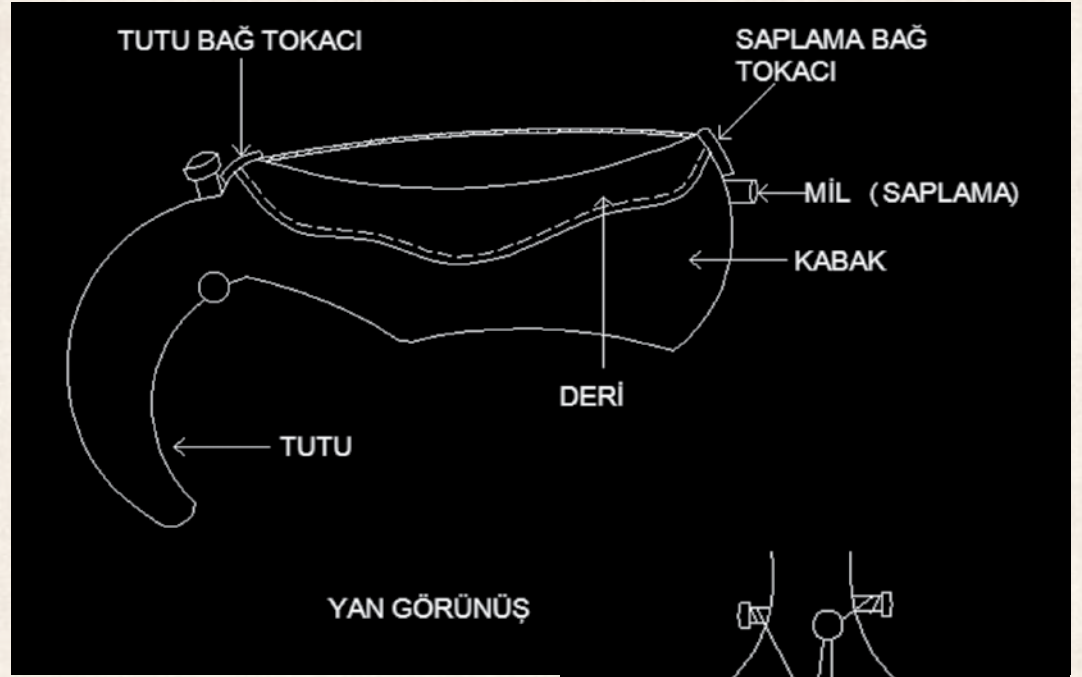
Laurence 1975 tarihinde yurdumuzu gelerek 1921 yılından bu yana adana müzesinde uyuyan Hegot, egit, eğit çalgımızı okumaya çalışmış görebildiği kadarı ile yazmıştır. 1975 tarihinden itibaren uyumaya bırakılan bu Yörük çalgımız 2005 yılından başlanarak 2010 yılının mayıs ayına kadar uyanıdırılmaya çalışılmıştır. “İçinde mızrağı olan (mili, saplaması) Hegot, egit, eğit Türk literatüründe yer almayıp, yalnızca Toros Dağlarından gelen Türkmenler tarafından bilinir. Bu çalgı aleti başka bir örneği olmayan yaylı kabak lut’udur.” (Sayfa 196) Yazar Türk lite-

ratürü derken herhalde Türkçe sözlüğü taramış. Derleme sözlüğümüzde eğit ve anlamı yazılmaktadır. “Güney Anadolu Yörükleri (Türkmenleri) 3-5 eğiti birkaç davulu bir araya getirerek, toplu halde kırık havalar, ağıtlar, ağır havalar çalıyorlarmış.” (sayfa. 198)“Tarihi kaynaklarda sapsız ve kabaktan yapılmış yaylı bir lut’a nede dünyanın bir başka yerinde (bölgesinde) bu şekilde yapılmış (konstrükte edilmiş) bir keman cinsine rastlanmamıştı.” (sayfa -198 paragraf- 6) “Bu keman organolojik olarak, yani yapılışından yolda çıkarak mili su kabağının boynunun içinde kalmasına rağmen, burgularının takıldığı bir mile sahip solmasından ötürü, yaylı “Ziter” gurubu enstrümanlarından ayrılır.” (sayfa -198)(11) Laurence Picken, Oxford University Pres, Ely,London 1975

“Avrupalı keman isimlerinin de Orta Asya Türk dillerinden geldiği söylenebilir.Örnek olarak hegit: Hege-dü (Macarca) gıygyı:geige (Almanca)” (sayfa 199) “Hegot ‘The Nev Grone’un “ Müzik ve Müzisyenler sözlüğünce, Chordophone sınıfından Lut enstrümanlarına dahil edilmiştir.” Eren Aydın - VİYANA Devlet Konservatuvarı Şan Bölümü Viyana Devlet Operası Solisti -Avusturya

Gelin öncelikle eğri saplı kabağı nasıl elde edeceğimizi bir öğrenelim. Ben ve S D Ü Güzel Sanatlar Fakültesi Saz yapım bölümü öğretim görevlisi Uğur Özekle neler düşündüğümüzü anlatayım: Eğri saplı kabak elde etmek için büyümekte olan kabak meyvelerinin sap taraflarına ağaçtan bir engel koyalım ki istediğimiz eğimde kabaklar oluşsun. Denemedik ama teknik bir görüştü. Bizim arayışımız buydu. Ben yinede binyılların deneyimini taşıyan ninelere dedelere yöneldim. Balıkesir Burhaniye’den Nadire nineye, Antalya Serik ilçesinden Osman Pepeye, Antalya Aksu ilçesinin Yörük köyünden Ahmet amcaya sormaktan geri kalmadım. Bir taraftan da yörüğün doğaya pek karışmadığını, doğanın işini doğaya bıraktığını, düşünmekten geri durmadım.

Gelin gelin öncelikle eğit yapacağımız kabakları yetiştirelim. Kabak tohumlarını toprakla buluşturmak için kışın bitip baharın gelmiş olması lazımdır. Toprağı gereği gibi işledikten, bolca hayvan gübresi ile gübreledikten sonra genetik etmenini de göz önüne

olarak özellikle söbü, eğri saplı kabak tohumlarını seçmemiz lazım. Her tohum kendi kalınlığının 4 kat derinliğe gömülmelidir. Çimlenecek fidanlar kolaylıkla yeryüzüne çıkabilsin.

Sahada araştırdığım kabak şeklerini şöylece belirte bilirim. Yuvarlak gövdeli, ince uzun saplı, yuvarlak gövdeli kısa gödek saplı, rakamlardan 8 e benzeyen ama üst tarafı biraz küçük kabak şekillerinin yanında bizim aradığımız yuvarlar eğri saplı, ya da söbü eğri saplı kabakları doğada bulmak mümkün.

Sahada yaptığım incelemeler sonunda Burdur, Antalya, Muğla kabakları genellikle yuvarlar oluyorlar. Bir Burdur kabağının çevresi 85 cm idi eğit olarak kestiğimde çok kısa bir tel boyu oluştu. Eğer bu kabak söbü olsaydı beklide iki kat bir tel boyu elde ederdik.

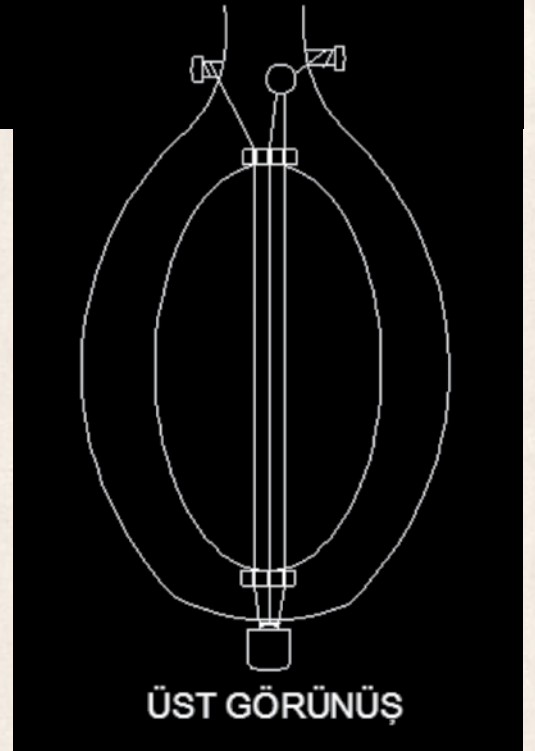
Kabakları diker bir ağaca veya bir fereğe ağıdırırsanız meyveler genellikle doğru saplı olurlar. Kabakları eker bir tarafa ağıdırmazsanız, kabak meyveleri yerde olur, yerde büyürlerse genellikle sapları eğri olurmuş. İşte eğri saplı kabakları yetiştirdik. Bu kabakları alıp eğit yapalım.

“Adi su kabağından yapılmıştır”

Herhalde elimize geçirdiğimiz her türlü kabaktan söz ediyor. Bu gün iyi kabak, adi kabak diye bir ayırım yapılmamaktadır.

“Kabak sathı kemenlerde olduğu gibi muntazaman kesildikten sora”: İşte bütün mesele (olay –sorun) burada başlamaktadır.” Muntazaman “kesilmiştir.

“Muntazaman”: s.Ar.-Düzgün, düzenli, derli toplu. (Türkçe sözlük). Düzgün, düzenli, derli toplu kesilmiştir. Ama ama herhalde kesim doğrultusu açık açık verilememiştir.-Yere paralel yüzseksen derece bir açıyla mı? Kesim yapılmıştır

bilinememektedir.

Yukarıda kaynaklardan ve kaynak kişilerin görüşlerini almış ve bir yazmıştım.

EĞİT'İN KESİSİ: Eğit yapılacak kabak kesimlikle eğri saplı olmalıdır. Bağıra (sineye) alınarak çalınacağından vücuda uyum içinde olmalıdır. Eğri kabağın eğri sapı yere dik gelecek şekilde tutulmalıdır. Kabağımız söbü (oval) olmalıdır. Çeşitli denemelerde yuvarlak kabaklardan tel boyu kısa elde edildiğini gördüm. Söbü (oval) kabaklardan yapılan eğitimlerin tel boyları daha uzun oluyor.

Eğitin kesimini Yörük devesinin boynuna baka baka bulmuş olmalıdır. Deveyi çökertince devenin başının üzerinden hörgüce doğru, ön tarafından, arkaya doğru uzatılan çomağın sınırladığı boyunda oluşan eğri çizgi, kesi eğrisinin aynısıdır.

Eğri bir çizginin üzerinde doğru bir çizgi, işte bu kadar, basit ama bu kadar da gerçek.

Eğit yapılacak kabağı kesmeden önce kabak üzerinde kesim yerini çizmek gerekiyor. Bu çizimi tarif edecek olursak tutu tarafından (eğri sap tarafından) sağ aşağıya, sağ aşağıdan saplama tarafının tam üstünden yarım ay gibi kabak yüzeyine çizilmelidir. Aynı işlem sol taraf içinde uygulanmalıdır. Meydana gelen şekil bir semerin konumuna aynen uymaktadır. Tutu tarafı, arka tarafı yüksekte orta yeri alçakta bir ortam oluşur. Bundan sonrası kolay, kesi yapılır. Sonrada bıçakla düzeltilir. İstenilen konuma getirilir.

Bu kesi, eğitin oluşmasında en önemli bölümdür. Bu kesi ile eğitin eşiklerinin oluşması sağlanır. Sapı olmayan, kendinden saplı, göğüste saplı çalgımızın sapı belirlenmiş olur. Bu kesi, eğitin derili yüzeyinde kavisli (bombeli) bir yüzey oluşturuyor. Oluşan bu yüzeyin üzerinde yayla çalım daha da kolaylaşıyor.

Eğit yapılacak kabaklar kabak kemane, ıklığ da olduğu gibi çiçek tarafı yere gelecek sap tarafı havaya gelecek şekilde tutularak kesilmezler. Kabak yan yatırılarak, çiçek tarafı insanın soluna sap tarafı ustanın sağına gelecek şekilde tutularak, karpuz keser gibi yan tarafı kesilir. Bu kesi ile eğiti yaratan usta daha kalın, daha davudi, daha yakıcı ve delici bir ses elde etmiş olmalıdır.

BAĞ VEYAHUT BAĞTOKACI: Eğitte bağ tokacı iki tanedir. Birisi arka tabir ettiğimiz saplamanın üzerinde, birisi tutu tabir ettiğimiz kısmın üzerindeki kabak yüzeyine dayalı ağaç parçasıdır. Bağ tokaçları, eğit kabağının kesimden sonra meydana gelen yüksek kısmı geçmemelidir. Bağ tokacının eni boyu birbirine orantılı olmalıdır. Bağtokaçları kabağın kesim yerindeki yüksek noktanın eğimine uygun olmalıdır. Yani yarım daireye yakın bir eğim olmalıdır. Diğer bir deyişle kemenlerin eşik eğiminde olmalıdır. Tokaçların dikey ve düşey paralel kenarları sürtülerek kabağa doğru eğimlendirilmelidir. Ön tokaç ile arka tokaç üzerinde açılacak giriş olukları (giriş delikleri) aynı aralıklarda olmalıdır. Eğit tokaçları üzerindeki delikler birbirine dik (birbirinin hizasında) olmazlarsa teller birbirine paralel olmazlar.

EĞİTİN DABANAĞACI: Birinci, ikinci, üçüncü, eğit yapmalarında dabanağacının nasıl nereye takıldığını anlayamamıştım. Dördüncü eğiti yarım yamalak yaparak Ali Barkın'ın yanına gittim. Ali Bey dabanağacını söküp atmış. Uzunca bir fikir alışverişinden sonra daban ağacını yerine taktık. Aynı eğiti alarak Tahsin Yaranın yanına gittim. Tabi Adana Müzesinden getirdiğimiz fotoğraflar da yanımda idi. Fotoğrafları inceleye inceleye dördüncü eğiti bitirdik. Tahsin Hoca kabak kemane çaldığından eğiti bir güzel çaldık. Hem de dizisinde 12 ses olan türküsünü çaldı.

“Yağmur yağar şıpır şıpır buz gibi Bende eriyorum çürük duz gibi Gocang ilen geçince men yoğ ise Boşan da gel kabulümsün gız gibi”

DABANAĞACI: Eğitin çiçek noktasından, eğri sapın içine geçirilen, saplama olarak tabir ettiğimiz, doğru düzgün ağaç parçasının üzerine yapıştırılan, dayanak tahtası.

DABANAĞACI: 3 cm genişliğinde, 3-4 mm kalınlığında kabağın arka noktasını ön noktasına birleştiren düzgün bir tahta parçası. Dabanağacının işlevlerini şöylece yorumlayabiliriz.

a-Eğit kabağının arka ve ön yüzlerini birleştirir.

b-Ön ve arka bağ tokaçlarının kabak yüzeylerine yaptığı basıncı azaltmak için kullanılmış olabilir.

c-Eğitin çalınması (icrası) sırasında göğüs derisine yapılacak basıncı azaltmak için konmuştur diye düşünüyorum

d-Kirişlerin gerildiği vakit kabağı önden ve arkadan kavuşarak kırılmasını önlemek için konduğunu sanıyorum.

BAĞ VEYAHUT BAĞTOKACI: Bağ tokacını ben fotoğraflardan görebildiğim ve yorumlayabildiğim kadarı ile girişleri belli aralıkta tutarken, girişlerin kabağa yapacağı basıncı azaltmak ve dağıtmak için kullanıldığını sanıyorum. Öylede olmalıdır. Bağ tokaçsız yaptığımız bir eğitin yüksekte kalan tel altlarının kırıldığını saptadık. Eğitte tutunun bulunduğu tarafa ön, saplamanın takıldığı tarafa da arka tabir ediyoruz. Arka ve ön bağ tokaçları saplamanın üzerine konduğunda kabak kenar yüksekliğini geçmemeli, kabak kenar yüksekliğinden de aşağı olmamalı. Eğitin üç teli bulunmaktadır. Üç tel

üç burğu ile tutu tarafına açılan deliklerine yerleştirilir. Eğitte bağ tokaçları diğer sazlardaki alt ve üst eşiklerin yerine kullanılıyor. Bağ tokaçları diğer keman ve kemenlerde olduğu gibi kavisli olmalıdır. Eğer bağ tokaçları kavisli olmaz ise eğiti yay ile çalmak zorlaşıyor. Diğer bir deyişle tokaçlar yarım daire biçiminde olmalıdır.

EĞİTLERDE EŞEK TAHTASI YOKTUR: Eğitte diğer sazlarımızda olduğu gibi alt ve üst eşikler yoktur. Diğer sazlarımızda olduğu gibi, dıştan başka bir ağaçtan yapılan takılan eşik yoktur anlamında kullanılmıştır. Soralım şimdi? “Eşek” yokta teller neyin üzerinde duruyor. İşte bizim bu sazımızın özelliği, güzelliği, farklılığı, zoru kolay edışı burada. Hepsisi, bu kesimin içinde saklı. Kendinden eşikli.

TUTU: Tutu kabağın sap tarafındaki eğilmiş bölümün adıdır. Tutunun içine saplama ağacı yerleştirilir. Üzerine burğu delikleri açılır. Bu eğilmiş bölüm adı üzerinde tutulmaya yarıyor. Eğitte diğer sazlarımızda olduğu gibi uzunca bir sap yoktur. Kabak ancak o eğri yerden tutulacaktır. Adı da “TUTU” dur.

SAPLAMA (EĞİT MİLİ): Eğit yapılacak kabak çiçek yerinden tutuya doğru bakıldığında çiçek yerinin tam ortasından geçen doğru, tutu sapının tam ortasından geçmektedir. Çiçek yerine 2,5cm veya 3 cm çaplı bir delik açılır. Bu delik eğit saplamasını (milini) kabağın tam ortasından, çiçek yerinden tutuya doğru uzatılarak mili yerine yerleştirmeye yarar. Yerleştirilen bu yuvarlak ağaca, saplama ve eğit mili denir.

Eğit mili, eğitin can direğidir. Dabanma direğidir. Burğu yerlerinin açılıp burguların takıldığı yerdir. Daban ağacı, bu ağacın üzerine yapıştırılır. Daban ağacı, eğit kabağının tellerinin ön ve arkadan yapacağı basınca direnc sağlar.

SAPLAMA DELİĞİ (mil deliği): Mil deliği eğit yapılacak kabağın çiçek noktasından çapı 2,5-3 cm çapında açılan deliktir.

BURGULUK DELİKLERİ: Daban ağacı, arka ve ön bağtokaçları yerine takılan eğit kabağının burğu delikleri açılmaya hazır haldedir. Burğu delikleri öyle açılmalıdır ki, tellerin birbirine paralel gelecek şekilde, bağ tokaçları oluşuna (deliklerine) uyumlu olmalıdır.

Kabak üzerindeki burguluk deliklerinin yerleri belirlendikten sonra ince uçlu bir bizle kabak delinerek saplama üzerinde ki yeri belirlenir. Yani saplama üzerinde mi deliyoruz yoksa boşa mı deliyoruz diye bu çalışmayı yaparız. Tutu üzerinde, saplamanın üzerine açılan bu deliklere burgu deliği denir.

BU SAZ ÜÇ KİRİŞ TELLİDİR: Yörük, sazlarında bitki liflerini, ipek liflerini, atının kuyruğunu kullandığı gibi keçisinin koyununun bağırsağını işleyerek kiriş yapmış öküzünün, atının en uzun sinirini çekerek sazına germiştir. Bu saz bağırsaktan yapılan üç kiriş tellidir. Kiriş yapımı uzun ve zor olduğundan burada anlatmayacağım. Kirişlerin kalınlığını denemelerden sonra yazacağım.”(12)

KİRİŞ KALINLIĞI VE KİRİŞ UZUHLUĞU: Eğite son olarak taktığımız kiriş kalınlığı dijital ölçü aygıtı ile ölçtüğümüze göre 1,33 mm idi. Tel boyu uzunlukları ise:

Burdur yuvarlak kabaklarında: 3 tellin üçünün uzunluğu ise 19 cm idi

SES DELİĞİ: İnce ayrıntıya, güzelliğe, gösterişe pek önem vermeyen yörüğümüz yapımını bitirdiği eğitini yatırarak derinin tam altından 10- 12 cm çaplı bir delik açmıştır. Bu deliğe de ses deliği demiştir.

DERİ: Yörük sazlarının çoğunda deriyi kullanmıştır. Sazlarda kullanılacak deriler öncelikle kıldandan, yağından, kalan et parçalarından temizlenmesi gerekir. Eğite gerilecek deri öncelikle ıslanır. Yumuşayan derinin kılsız tarafına ocaklığında biriken külü ıslatarak karar. Karılan bu sıvı kül hamuru derinin kılsız tarafına güzelce sürülür. Birkaç saat sonra derinin kılı dokunmayla dökülür. Bu işlemde köpek dışkısı da kullandıklarını anlattılar. Şimdilerde ne dışkı, nede kül kullanılıyor. İnşaatlarda kullanılan kireç, derinin kılsız yerine sürülüyor, birkaç saat sonra kılları yolunuyor. Derinin et tarafında yağ, et kalıntısı varsa bu parçaları almak için deri bir tahta üzerine serilerek keskin bir bıçakla kalıntılar sıyrılır. Deri güzelce yıkanır.

Palamutların meyvelerinin kabukları ve meyveleri toplanır. Taşla ezilerek ufalanmaya çalışılır. Ufalanmış bu palamut meyveleri artıkları ve deri bir tenekeye konarak ıslatılır. Bu işleme derinin eğlenmesi denir. Bu işleme derinin kokmaması ve birazcık renklendirilmesi sağlanır.

YAY: Bu sazımızı oluştururken yazılı kaynakların yanında düşünen, gören, gördüğünü okuyan, akıl yürütmek isteyen bütün arkadaşlarımı bu işin peşinde koşturdum. Bu saz şöyle çalınmıştır. Yok, yok böyle çalınmıştır. Olsa olsa böyle çalınmalıdır. Bu saz, daha, başında derlenirken, sazın yanında bir yayda derlenmiş. O zamanın tekniği ile fotoğraflanmıştır.

- Yay böyle mi oluyormuş?

- Yörüğün yayı böyle olur. Ormanda bir ardıc ağacından kestiği eğilen bir dala bir tutam atkuyruğu bağladı mı al sana yay.

Candan, yürekten, ilgilenen arkadaşlarım ara sıra:

- Emegine değdi mi bari bu kadar arkadaşını arkada koşturdun da.

- Değmez mi? Nesi kaldı ki.

Bilirsiniz ya, Yörük bir at nalı bulmuş.

- Arkadaşım bir nal buldum. Üç nal bir at daha bulursam bir atım olacak.

- İyi iyi, bin atına da iyi koştur.

- Oluyor ya, atı buluyorsun meydanı bulamıyorsun, meydanı buluyorsun atı bulamıyorsun. Eğiti yaptıkta sap yok. Nasıl çalalım, nerede çalalım?

EĞİTİN KLAVYESİ (SAPI): Yörük her zaman zoru kolay eder. Tıpkı evini (çadırını) çabucak söküp kurduğu gibi. Birde beyit atar üstüne: “Kırlangıç yapar yuvayı

Çamur sıvayı sıvayı.” İşte, kuruverdi yuvayı. Dur bakalım, klavyeyi de yapar. İş sadece çalmaya kalır. Desek ki, eğit klavyesiz (sapsız) kendinden saplı bir çalgıdır, sap göğüstedir desek doğruyu söylemiş olur muyuz? Göğsünden saplı, kendinden saplı demek doğruya ulaşmak için söylenen en doğru söylem olsa gerekir.

ŞÜKRÜ ACAR: Eğitin yapılışı çalınışı hakkında hayli yol aldıktan sonra ben yinede kaynak kişilere dolaylı ve dolaysız sorularına devam ediyordum. Çantamda da küçük bir eğiti eksik etmiyordum. 2010 un martın yirmisinde ilimiz Azizye köyünde alan araştırmasındaydım. Bitaraftan alan araştırmasını yapıyor bir taraf tanda köyün folklor ustalarına sorularımı yöneltiyordum.

Halil Karakaş 83 yaşında pırıl pırıl bir zekâ sağlam bir vücut.

- Halil ağa bey eskilerde teneke kemen varmış senin hiç teneke kemenin odlumu?

- Len hoca, ben küçüktüm, okula gidiyordum ağabeyim küçük bir teneke bulmuş bana dedi ki Halil sana kemen yapayım mı dedi, hatta kemeni yapmaya başlamıştı bitirmedi öylece kaldı.

Şükrü Acar da artık köyün yaşlılarından sayılır.22 Mart günü Burdur'da buluşuverdik. Hoş beş ne işten sonra, tekkemiz olarak adlandırdığımız Avşar Müziğin üst katına çıkarak söze sohbete başladık. Günlük olayların yorumundan başlanarak içimizde halkbilim yanlışı yapanları da unutmadık. Ben bir ara çantamda gezdirdiğim küçücük eğiti çıkararak;

- Şükrü dayı bu çalgıyı gördün mü? Bu çalgıyı tanıyor musun? Benim küçük eğiti eline alarak güzelce inceledi.

- Şuna bak şuna neleri becermişler. Bizim Yörükler böyledir. Ben bu saz Ermenek'in Barçın yaylasından derlenmiş bile demedim. Bu saz böyle çalınır, dedi alıp göğsünün üzerine dayadı, sol

elini saz sapını tutar gibi eğitin göğsü üzerine tuttu, sağ elini de yay varmış gibi tutarak, bu böyle çalınır. Ben devam ettim sorularına:

- Niye Şükrü dayı böyle çalınır?

- Akıl var mantık var. Birde şuramdan gelen bir ses öyle diyor. San ki bin yıllık dostmuşuz gibi geliverdi. Bir saz burgulardan sonra çalınmaz. Hem de kabağı güzel kesmişler güzel ses verir.

Geçmişte bu sazın nasıl yapıldığını göremediysen de bu gün çeşitli kaynak ve kişilerden topladığımız bilgileri birleştirerek bir sonuca varabildik. Bu çalışmamızla yörüğün sazının üzerindeki kiri pası yuyup yıkadık. Tıpkı Karaç oğlanın şirinde olduğu gibi:

“Yanakları domur domur terlemiş, Rahmetin güllere yağdığı gibi.”

Pazırık kurganından çıkarılan Türk halısının düğümlerini bu gün Manisa'nın Gördes ilçesinde aynı yöntemle, aynı düğümler atılarak halılar dokunmaktadır. Hun halı ve kilimlerinde Hun gülü diye adlandırılan bir motif işlenmiştir. Bugün ise Anadolu'nun her yerinde aynı motifi bulmak çok kolaydır. İşte bizde aynı genleri çalıştırarak, aynı yollardan yürüyerek eğitin bütün problemlerini çözdük. Kurganda Yörük Türkmen kilimine sarılmış bin yıllardır bizi bekleyen bu iskeletin kemikleri bir bir yerine ekleyip etle örüp derisini giydirmek bize nasip oldu. O bizim, biz onun malıydık. Yabancılık çekmedik. Biz ise halkımıza ve halk sanatımıza borcumuzu ödedik.

SONUÇ: 'Eğit basit bir çalgıdır, saçma, sakat bir çalgıdır, ilkel bir çalgıdır.' diye düşünenlere, bu çalgımızla Yörük kimliğini ortaya koymuştur. Bu sazlar, çalgılar bizi biz yapmıştır. Bizim özelliğimiz, güzelliğimiz, bizim farklılığımızdır. Bu sazlar bizi diğer toplumlardan ayıran ayrıçlardır. Aynı dili konuşmayan ulusların birbirini anlama dili olan müziğin yaratıldığı araçlardır dedikten sonra, diyelim ki, abartmış kabartmış olmadan Yörük eğit sazını bulmakla saz sanatının zirvesine ulaşmıştır. Eğitte sapı ortadan kaldırmıştır. Alt ve üst eşikleri yok etmiştir. Göğüste tuşe'yi (sapı) bulmuştur. Yuvarlak objelerden oval (söbü) objelere yönelmiştir. Kabağı yan yatırarak, enine değil, boyuna kesmiştir. Kabak üzerinde düz kesimi terk ederek eğri bir kesi yaratmıştır. Eğri kesi ile eşik, göğüs, tuşe (sap),

yayla çalım kolaylığını yakalamıştır. Davudi, delici ve yakıcı bir ses elde etmiştir. Bir buçuk oktava varan bir ses genişliği ne ulaşmıştır. Hititlerden, Urartulardan, Sümerlerden bu yana saplı çalgılarda yayla müzik yapmayı bilenlere göğüste yayla müzik yapmayı göstermiştir. İşte eğitimiz bu. Ali Rıza Yalmana (Yalgına) selam olsun.

Öncelikle büyük bir sevinç içindeydik. Birlikte olmak, birlikte bir sorunu çözme mutluluğunu yaşıyorduk. Ben sürüklüyordum herkesi. Bitti. Bitti. Bittide nasıl bitti: Öncelikle sap işi, alt ve üst eşik işi, bağ tokaçlarının neye yaradığını, daban ağacının neye yaradığını, tellerin hangi kalınlıkta olması gerektiği, birçok ayrıntılı sorun yaratıyordu. En önemlisi de Ali Rıza Yalgının o davudi mutrik (delici yakıcı) sesini elde edemiyorduk. Tellerden doyurucu bir ses çıkmıyordu. Neden? Neden? Ne yaptık, neyi arıyoruz. Ben önceden telleri ince bir kırıştan takmıştım. Telleri bağ tokaçları ve ses kabağının üzerine koymuştum Teller ses kutusuna değmediğini sonradan fark ettim. Bağ tokaçlarının tel yolları dardı. Bağ tokaçları gereğinden büyüktü. Bağ tokaçları gereğinden kalındı. Bu sorunlar: SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlileri Beste Esen –Okutman, Uğur Özek –Öğretim Görevlisi, Çetin Koruk –Öğretim Görevlisi- MM Müdürü, Meral Topal –Araştırma Görevlisi bir araya gelerek yukarıdaki sorunları belirledik. Uğur özek, Çetin Koruk, Ben S D Ü saz yapım bölümüne çıkarak kırışleri yerinden aldık. Bağ tokaçlarını söktük. Uğur hoca o çevik ve atak davranışı ile tokaçları küçültmeye inceltmeye çoktan başladı. Ustalık işi bitirilmiş, yapılan uyarılar, görüşler doğrultusunda olması gerektiğine yürüyorduk. Bağ tokaçları küçültülerek geriye çekilmeleri sağlandı. Bağ tokaçları üzerindeki tel yolları genişletildi. Teller bağ tokaçlarının üzerinde değil, ses kabağının(tınlaşım) üzerinde duruyordu. Bağ tokaçları inceltilecek kabakla uyum içine getirildi. Teller eğri kesimle elde edilen iki yüksek tepenin üzerinde idi. Uğur Özek'in Samsunda bir ustaya yaptırdığı beş kat sarımlı kırışler takıldı. Beste hoca hanım tenis raketi misinası önerdi. Telin biriside raket misinasından takıldı. Şimdi eskisinden iyi bir ses alıyorduk. Son sorun, iyi bir kabak kemane ustası

bularak çalım şeklini ve çalım tekniğini sökeceğiz. Çalım için İTÜ Öğretim Görevlisi Kadir Verim, kendi çocuğumuz olan Uğur Önür çağrılarak gerekli araştırmaya devam edilecek.

BÜYÜK SEVİNÇ: Alan araştırmalarımnda Teke Yöresinde kalan Yörük kemeneleri bir haftanın gün sayısından azdı. Son temsilcilerden birisi de Burdur ili Dirmil ilçesi Maşta (ballık) köyünden Ali Bey Çoruh'tu. Son gidişimizde Ali Bey usta bir ara diğer gidişlerimizde yapmadığı bir çalım şeklini bize sergiledi. Yörük kemenesinin telleri, sazın arkasından takılan burgulara, teller yüksekte duracak şekilde takılır. Yüksekte duran tellerden ses alabilmek için tellerin üzerine basılarak değil tellere tırnak dayanarak ses alınır. Ali bey usta kemenesini çalarken sürekli tırnağını dayayarak çalıyordu. Bir ara boğazları çalmaya başladı. Alan araştırmasında bulunan hepimizin dikkatini çekti. Çekimleri durdurarak neden böyle çaldığını sorduk. Ben bunu ölen ağabeyimden böyle öğrendim. Ağabeyimde boğazları telin üzerine parmaklarını koyarak çalardı.

—Ali usta bu şekilde başka çaldığın parça var mı?

— Hayır yok

—Bir daha çalar mısın?

—Olur. Ali Bey usta parçayı bir daha çalmıştı. Tırnaklarını tellere dayayarak değil, yüksekte duran tellerin üzerine basıyordu. Eğitin telleri de yüksekte duruyordu. Yüksekte duran tellerinde üzeri basılarak ses alındığını eğitin nasıl çalınacağını öğrenmiş olduk.

BEKLEMeye ALDIĞIM KONULAR

1-Ermenek'in Barçın yaylasından derlenen bu sazımız söbü (oval) bir kabaktan yapılmış. Böylece tel boyu uza-

tılmıştır. Bizde tarlalara uzun kabakları ekerek yetişmesini bekliyoruz.

2-Ağaçtan yapıtıırarak dilimli saz gibi bir eğiti yapmaya çalışacağız.

3-Ses sahasını kesin sonuca vardıktan sonra yazacağız.

4-Elde edilen ses gücünü ve rengini aradığımız sazi yapınca sonuca varacağımızı sanıyorum.

AĞAÇTAN EĞİT YAPIYORUZ

Kabaklardan yaptığımız eğitlerin tel boyları kabakların yuvarlak olmasından dolayı kısa oluyordu. Tel oylarını uzatmak için tekne boyu 40 cm olan sazın sapını keserek eğit yapmayı düşündüm. Bu düşüncemi öğretmen ve kabak kemane ustası olan Tahsin Yarar hocaya açtım. Uzun zaman bu konunun üzerinde düşündük. Tahsin Hocanın dükkânında bulunan 40 cm lig bir sazi bu iş için feda ettik. Tahsin hoca ile bu sazi eğit kesimi yaparak kestik. Deriyi gerdik. Tellerini taktık. Tel boyu 35 cm olan eğiti yaptık. Teller göğse 4 cm yüksek olduğundan istediğimiz sesi alamadık. Çalınmakta olan Yörük kemenelerinin ve klasik kemanların tel yüksekliklerini ölçtü 3 cm idi bu eğitimimizin tel yüksekliğini de 3 cm ye indireceğiz. İsteddiğimiz sesi alacağımızı sanıyorum.

Dipnotlar:

- 1-Ali Rıza Yalğın_Cenupta Türkmen Çalgıları
- 2-A.G.E
- 3- Türkçe derleme sözlüğü 5. Cilt sayfa: 1680
- 4-Laurence Picken- Folk Musical Instruments Of Turkey sayfa:197
- 5-Prof Dr. Bahattin Ögel Türk Kültür Tarihine giriş
- 6-Mahmut Ragıp Gazimihal
- 7-Veysel Arseven
- 8-A.G.E
- 9-Tülin Değirmenci (Yüksek Lisans Tezi)
- 10-Tülin Değirmenci (Yüksek Lisans Tezi)
- 12-Ali Rıza Yalğın-Cenupta Türkmen Çalgıları (s.28-29-30)

KAYNAK KİŞİLER

- 1-Tahsin Yarar: Emekli öğretmen Kabak kemane yapımcısı, çalıcısı.
- 2-Ali Barkın: Kabak kemane yapımcısı, iyi bir müzisyen.
- 3-Bilal Erdem: Kabak kemane çalıcısı, tekniker.
- 4-İnaç Ekinci: MAÜ Müzik bölümü öğretim görevlisi.
- 5-Yrd. Doç. Dr. Cenk Celasin: SDÜ FEF Müzikolajı Bölümü Öğretim Üyesi.
- 6-Kadir Verim: İTÜ Öğretim Görevlisi
- 7-Tunç Buyruk: İTÜ Öğretim Görevlisi
- 8-Şükrü Acar: Halk Sanatçısı
- 9-Ali Ekinci: Burdur Müze Müdürü
- 10-Kazım Tosun: Adana Müze Müdürü
- 11-Hüseyin Genç: Şehir ve Bölge Plancısı-Eğitimci
- 12-Çetin Koruk: SDÜ Müz. Kül. Ar. Merkezi Müdürü
- 13-Mengü Demir: Bilgisayar Mühendisi-KTÜ Bilgisayar bölümü
- 14-Uğur Özek: SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Saz yapım Hocası
- 15- Beste Esen
- 16- Meral Topal

Adana Etnografya Müzesinde bulunan Ali Rıza Yalğının derlediği eğitim

BU MAKALEDE KULLANILAN FOTOĞRAFLARIN BİZE ULAŞTIRILMISINI SAĞLAYAN MÜZE MÜDÜRLERİM

1-Burdur Müze Müdürü Ali Ekinci'e ve Adana Etnografya Müzesi Müdürü Kazım Tosun'a, Türk Halk Bilimi sahipleri adına teşekkür, teşekkür.

Anadolu Kült

Kültür

Sanat

Yazıları

33

Halk Kültüründe GÖÇ Uluslararası Sempozyumu

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Balıkesir Üniversitesi
ve Motif Vakfı işbirliğinde gerçekleşti...

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Belediyesi ve Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı işbirliğinde “Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu” 28 - 29 - 30 Mayıs 2010 tarihlerinde Balıkesir’de gerçekleşti.

Bu yıl ‘Halk Kültüründe Göç’ konusunun işlendiği, 11. Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu, Balıkesir Üniversitesi Kültür ve Kongre Merkezi’nde düzenlenen açılış töreni ile başladı.

Konu ile ilgili katılımcıların bildirimlerinin yer aldığı Uluslararası Sempozyumda dünya genelinde göç kavramının halk kültürlerine yansımaları üzerine değerlendirmelerde bulunulacak ve olumsuzluklara karşı çözüm ve önerilerin değerlendirilmesi yapıldı. 33 oturum halinde gerçekleşen sempozyumda, yurt içinden 164 katılımcı ve yurt dışından 33 uluslararası katılımcı ile toplam 197 akademisyen yer aldı.

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Sanayici - İşadamı M. Zeki BAYKAL açılış konuşmasında; “ Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm, Sayın Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürüm,

Kurum ve Kuruluşların değerli temsilcileri, Çok değerli Öğretim Üyeleri,

Değerli Basın Mensupları ve Katılımcılar ve Sevgili misafirler. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü ve Motif Vakfı işbirliğinde düzenlenen “Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu”na hoş geldiniz. Öncelikle, bizleri onurlandıran katılımınızdan dolayı sizleri en içten duygularıyla selamlamak isterim. Motif Vakfı kuruluş amacı; örf, adet, gelenek ve görenekler kapsamında kültürel değerlerimize sahip çıkmak, Türk Halk Kültürünü bilimsel ve sanatsal açıdan araştırmak, incelemek, sergilemek ve dünya ülkelerine tanıtabilmek odaklı kurgulanmıştır. Etkinlik alanlarımız; “Motiflerle Anadolu Kültür Şöleni”, “Halk Bilim Ödül Töreni”, Türk Halk Oyunları Çalışmaları gibi uygulamaya dönük alanların yanı sıra; “Halk Bilim Sempozyumu”, Motif Dergisi, Motif Sempozyum Kitapları ve Motif Akademi Dergisiyle teorik boyuta da uzanan bir profile sahiptir. Halk kültürü alanında, uygulamaya dönük yatırımların yanında teorik anlamda da yatırımlar yapılması gerektiğinin bilinci ve anlayışla, her geçen gün, daha büyük kitlelere ulaşabilmeyi hedefledik. Bu kararlılıkla, ulusal ve uluslararası alanlarda gerçekleştiren

birçok festival ve yarışmada, Türk Halk Oyunlarımızı amatör bir ruhla, ancak profesyonel bir yorumla sergilerken, ülkemize 2 kez Dünya Birinciliği'ni kazandırma ayrıcalığını yakaladık. Bu süreçte, 22 yıllık deneyimimizle Türk Halk Oyunlarımızı 10.000'in üzerinde gencimize öğretmiş olmanın kıvançıyla hedeflerimizi büyütme görev bildik. Bilindiği gibi, tarihin inkar edilemez gerçeği göç olgusu, toplumsal yaşam ve kültürel ilişkiler boyutunda önemli bir etkinliğe sahiptir ve değişimi zorunlu kılar. Ancak öteyanda, kültürel süreklilik bağlamında sözkonusu değerlerin korunması ve yaşatılmasının gerekliliği söz konusudur. İşte bu kapsamda, "Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu" halk kültürüne sağlayacağı ayrıcalıklı katkıyla öne çıkacaktır. Değerli konuklar; halk kültüründe göç konusu ele alınarak bir ilke imza atılmış olan sempozyumumuzda yurt dışından 33 ve yurt içinden 164 katılımcı olmak üzere toplam 197 bilim adamı yer alacaktır. Ayrıca, 3 gün boyunca sürecek olan sempozyumda sunulacak olan bildiriler ile yapılacak olan tartışmalar, sempozyumun hedeflediği amaca ulaşmasını sağlayacaktır. Sözlerimi bitirmeden önce, Motif Vakfı'na verdikleri desteklerden dolayı Balıkesir Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Şerif SAYLAN'a, Balıkesir Belediye Başkanı Sayın İsmail OK'a, Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Araştırma ve Eğitim Genel Müdürü Sayın Mahmut EVKURAN'a, Balıkesir Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Ali DUYMAZ'a, Sayın Prof. Dr. Mehmet AÇA'a, üniversitenin çok değerli öğretim üyelerine, Bilim Kurulu, Danışma Kurulu ve Motif Vakfı Yönetim

Kurulu üyelerimize ve sempozyumun gerçekleşmesinde emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi bir kez daha sunmak isterim. Değerli konuklar, Motif Vakfı'nın Türk Halk Kültürüne hizmeti, sizlerden aldığı güç ve destekle sürecektir. Bilimi, gündelik yaşamımızla bütünleştirme imkanı sunan daha nice etkinliklerde birlikte olabilmek umuduyla sizleri saygı ve sevgiyle selamlıyorum. " dedi.

Balıkesir Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Şerif SAYLAN sempozyum açılış konuşmasında; "Sayın Belediye Başkanım, Sayın Müdürüm, yurt içi ve yurt dışından gelecek üniversitemizi onurlandıran değerli bilim insanları, sevgili öğrenciler, basınıımızın değerli temsilcileri. Üniversitemizin Kültür ve Turizm Bakanlığı, Balıkesir Belediyesi ve Motif Vakfı işbirliği ile düzenlemiş olduğu Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu'na hoş geldiniz der sizlere saygı ve sevgilerimi sunarım. Üniversitemiz, eğitim – öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini çağın şartlarına ve Türk toplumunun gerek-

lerine uygun bir şekilde sürdürmekte, diğer yandan da sosyal ve kültürel faaliyetlerin yanı sıra ulusal ve uluslararası çapta bilimsel etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Şuan açılışını yapmakta olduğumuz Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu da üniversitemizin ev sahipliği yapmaktan onur duyduğu uluslararası faaliyetlerden biridir. Değerli konularımız, bireyler ve toplumlar tarih boyunca çeşitli sebeplerle göç etmişlerdir. Dünya üzerindeki göç hareketliliği özellikle de savaşlar ve ekonomik sebeplerle geçmiş yüzyıllardaki kadar yoğun olmamakla birlikte halen sürmektedir. Göç hangi sebeple gerçekleşirse gerçekleşsin göç eden birey ve toplumlar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu derin etkiler çoğunlukla travmatik bir yapı arz etmekle birlikte göçün kültürler arası alışverişte medeniyetlerin buluşması ve gelişmesinde önemli bir etkisinin olduğu bilinen bir gerçektir. Aynı etki, dillerin ve etnik yapıların oluşması ve gelişmesinde de kendisini göstermiştir. Göçler, köklerin bağlı bulunduğu topraklardan

kopmasına sebep olduğu gibi günümüz dünyasında yoksulluk ve savaşlar göçü etkileyen sebeplerin başında gelmektedir. Gelişmiş bölge ve ülkeler geçmişte olduğu gibi bugünde insanları kendisine çekmektedir. Bu çekim gücü, geri kalmış bölge ve ülkelerin insanlarını göçe zorlamakta, bu durumda hem göç edenler hem de çekim gücüne sahip olan bölge ve ülkeler açısından çok çeşitli sorunlara sebep olmaktadır. Çağdaş dünyanın bu güncel sorunu UNESCO başta olmak üzere çok sayıdaki resmi ve sivil kuruluşun göç olgusu üzerine ciddi anlamda eğilmelerine yol açmıştır. Türkiye’de ki üniversitelerle sivil toplum kuruluşlarının da bu konuya kayıtsız kalması mümkün değildir. Bugün burada bulunan bilim insanlarımızla bu güncel sorundan yola çıkarak göç olgusunu dünden bugüne, daha çok sosyal ve boyutlarıyla ele almakla birlikte siyasi ve ekonomik boyutlarını da gündeme getireceklerdir. Balıkesir Üniversitesi olarak böylesine önemli ve güncel bir konuyu ele alan uluslar arası bir sempozyuma ev sahipliği yapmaktan onur duyduğumu bir kez daha ifade etmek isterim. Üç gün sürecek bu uluslar arası toplantıda sunulacak bildirimlerle gerçekleştirilecek olan tartışmaların bölgemiz ve ülkemiz için çok yararlı olacağına yürekten inanıyorum. Bu duygu ve düşüncelerle bu sempozyumu düzenlemesi için işbirliği ve desteklerini esirgemeyen Kültür ve Turizm Bakanlığı’na, Balıkesir Belediye Başkanlığı’na, Motif Vakfı’na ve tüm emeği geçenlere üniversitemiz adına şükranlarımı sunuyorum, yurt içi ve yurt dışından gelerek şehrimizi ve üniversitemizi onurlandıran siz değerli bilim insanlarına en derin sevgi ve saygılarımı sunuyorum.” dedi.

Balıkesir Belediye Başkanı Sayın İsmail OK sempozyum açılış konuşmasında; “Sayın Rektörüm, sayın protokol, üniversitemizin çok değerli akademisyenleri, öğretim üyeleri, uzaktan yakından özellikle kardeş ve Türk cumhuriyetlerinden gelen değerli akademisyenler kıymetli misafirler, sevgili öğrenciler, basınımızın değerli mensupla-

rı öncelikle hepinizi saygıyla selamlıyorum. Biraz önce sunucumuzun açış konuşmasında bizi gerçekten onurlandıran mutlu eden kardeş ve dost Azerbaycan’ın kuruluş yıl dönümünü ben de can-ı gönülden kutluyorum. İnşallah bütün Türk Cumhuriyetleri ile birlikte Türklük alemi dünyada onurlu, etkin ve barışa hizmet eden laik olduğu yeri alacaktır. Buna can-ı gönülden katılıyorum. Yine biraz önce sunumunu izledik. Motif Vakfı’na ve onun değerli başkanının şahsında yönetimine Türk kültürünün yaşatılmasında, yeni kuşaklara aktarılmasında yaptığı çalışmalarından dolayı teşekkür ediyor, kendilerini kutluyorum. Milletler ancak kültürleriyle var olurlar. Dolayısıyla bizler kültürümüzü mutlaka yaşamamız ve yaşatmamız gerekiyor. İşte bu alandaki çalışmaları dolayısıyla Motif Vakfı’nın değerli başkanı Sayın Mehmet Zeki BAYKAL’a ve onun şahsında yönetim kurulu üyelerine gerçekten gönülden teşekkür ediyorum. Yine tekrar olacak ama bazı güzellikleri tekrar etmede fayda var. Bugün yine Balıkesir Belediyesi üniversitemizin de etkin bir şekilde içerisinde bulunduğu böyle bir sempozyumda yer almanın onurunu ve mutluluğunu yaşıyor. Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da üniversitemizle her alanda neler yapabiliriz, el birliği ile gönül birliği ile güzel şehrimize ve memleketimize yeni ufuklar açacak bu tür çalışmaların içerisinde yer alacağız. Özellikle bu işbirliğinin sağlanmasında, bu çalışmaların yapılmasında kolaylaştırıcı ve etkin katılımından dolayı Sayın Rektörümüze ve onun ekibine huzurlarınızda teşekkür etmeyi görev biliyorum. Malum sempozyumun konusu göç. Sayın rektörümüz biraz önce göçle ilgili çok güzel konulara değindi. Sayın akademisyenlerimiz de bu konu ile ilgili gerçekten çok önemli görüşlerini Türkiye’ye ve hatta uluslararasına damga vuracak bu sempozyum sonucunda bir takım bildirimler yayınlanacaktır. Benim aklıma göç denildiğinde iki şey geliyor. Birisi acı ve ızdırap diğeri ise göçün sonucunda pırıl pırıl yeni dünyaların ve doğumların gerçekleşmesidir. İşte üzerinde bulunduğumuz bu cennet vatanın, kutsal vatanın her karışık şehit kanları ile sulanmış olan bu topraklar atalarımızın göçü sonucunda vatan edinilmiştir, yurt edinilmiştir. Bu göçler olmasaydı bugün bu topraklar Türk yurdu olmayacaktı. İşte göçün bendeki en büyük etkilerinden biriside budur. Ben sözlerimi daha fazla uzatmadan değerli akademisyenlere yapacakları katkılardan dolayı, çalışmalardan dolayı şimdiden başarılar diliyorum, onları şehrimizde ağırlamaktan onur duyduğumu bir kez daha belirtmek istiyorum. İnşallah daha nice güzel etkinliklerde bir arada olmak dileğiyle tekrar hepinizi saygı, sevgi ve muhabbetle selamlıyorum.” dedi.

Açılış konuşmalarının ardından Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı M. Zeki BAYKAL tarafından plaket

takdimlerinde bulunuldu.

Plaket takdimlerinin ardından Balıkesir Üniversitesi öğrencilerinin vermiş olduğu Türk Halk Müziği Konseri izleyicilerden büyük alkış aldı.

3 gün süren sempozyum süresince oturum başkanlarını; Toktamış ATEŞ ve Zekeriya KARADAVUT, Saim SAKAOĞLU, Türkan KADIRZADE, Mustafa ÖNER, Ahmet HALAÇOĞLU, Günay KARAAĞAÇ, Hülya SAVRAN, İsmet ÇETİN, Nihal ÖTKEN, Sabri YENER, Aysun ÖZKÖSE, Can ETİLİ ÖKTEN, Şenol ÇELİK, Ali Berat ALPTEKİN, Cansevil TEBİŞ, Ali DUYMAZ, Kemal ÜÇÜNCÜ, Fikret DEĞERLİ, M. Naci ÖNAL, Sabri ÇAKIR, Ali YAKICI, Ebülfez AMANOĞLU, Beyhan ASMA, Ayşe YÜCEL ÇETİN, Nurettin ALBAYRAK, Erman ARTUN, F. Gülay MİRZAOĞLU, Esmâ ŞİMŞEK, Mehmet ÇANLI, Fuzuli KURBANOV, Muammer GÜL, Kenan Ziya TAŞ, Mustafa ÖZSARI, Mehmet AÇA, Mehseti ISMAYIL, Huseyn ISMAYILOV, Alaattin AKÖZ, Ömür CEYLAN, İsmet DOĞAN, Huriye KURUOĞLU, Aysen SOYSALDI, H. Feriha AKPINARLI, Ekber YEŞİLYURT, Ali ÇELİK, Sabahattin TÜRKÖĞLU, Hayrettin RAYMAN, Mehmet NARLI, Muhtarhan ORAZBAY, Faruk SÖYLEMEZ, İbrahim ŞAHİN, Halil AGAVERDİ, Özkul ÇOBANOĞLU, Mustafa ARSLAN, M. Zeki KUŞOĞLU, Salim ÇONOĞLU, Tuncer GÜLENSOY, Taha Niyazi KARACA, Muhtar KUTLU, Selim ÖZARSLAN, Fikret TÜRKMEN, Işıl ALTUN Abdullah KÖSE, Yılmaz ARI, Metin EKİCİ, M. Öcal ÖZBİLGİN, Ali YILDIRIM, Hasan KÖKSAL, Hacı Kadir KADIRZADE, Ahmet Turan DEMİRBAĞ, Metin AYIŞIĞI ve Vehbi BAŞER'in yaptığı sempozyumda, Ali Berat ALPTEKİN "Türk Halk Hikâyelerinde (Kerem ile Aslı, Şah İsmail ile Gülizar, Hurşit ile Mahımihri, Cihan ve Abdullah) Göç", Ali DUYMAZ "Destan ve Halk Hikâyelerinde 'Akin'dan 'Gurbet'e Göç", Ali YAKICI "Tarihten Günümüze Gönderdiği İletiler Bakımından Göç Destanının Atayurttan Anayurda Yolculuğu", Ebru ŞENOCAK "Göç ve Ergenekon Destanlarında Mitas'tan Ütopya'ya Yolculuk", Ayşe YÜCEL ÇETİN "Göç ve Türk Halk Türkülerine Yansıma-

sı – Giden Tez Döner mi Bilinmez", Işıl ALTUN "Bir Halk Türküsünden Yola Çıkararak Kırım Tatarlarının Göç Hikâyesi", İsmet DOĞAN "Türkülerin Doğuşunda ve Yaygınlaştırılmasında Göç", Gözde ÇOLAKOĞLU "Konar-Göçer Kültürün Simgesi: Yörük Kemanesi", Kenan Ziya TAŞ "Tarihi Süreçte Göç ve Sosyal Değişme: Diyarbakır Örneği", Şenol ÇELİK "Osmanlı Devleti'nde Reaya-Yörük Ayrımı ve İçel Sancağı Örneği", Tamilla ABBAS-HANLI-ALİYEVA "Karabağ'ın Aran Bölgesinde Yaşayan İnsanların Yaz Döneminde Yaylağa Göçmeleri İle İlgili Örf-Adetler", Ekber YEŞİLYURT "Kars'tan Göçenlerin Göç Nedenleri", Tuncer GÜLENSOY "Eski Türklerde Konar-Göçerlik", Cemalettin ŞAHİN "Türkiye Yer Adlarında Göç ve Göçmenlik", Mehmet DEMİR "Atasözleri ve Deyimlerde Göç", Yusuf ÖZÇOBAN "Türk Dilinde "Ebediyete Göç" Etrafında Teşekkül Etmiş Kelimeler", Mehmet AÇA "Evden Eve Göçte Ev İyesine Bağlı Uygulamalar", Selim ÖZARSLAN "Müslüman Halk İnançlarında Göç Olgusu", Pervin ERGUN "Türk Gelininin Mitolojik Göçü", Satı KUMARTAŞLIOĞLU "Tahtacılar Bir Göç Töreni: Ocak Ayırma", Danday ISKAKOĞLU "Destanlarda Göç", Halil AGAVERDİ "Oğuz Eposunun Ata Sözü Varyantında Göç Konsepti: Arkaik Ritüel ve Sosyal – Kültürel Boyutları", Elçin ABBASOV "Koroğlu Destanında Göç Semantemi", M. Naci

ÖNAL – Aysun DURSUN "Muğla'da Konar-Göçer Yaşam ve Yaylacılık Geleneginin İzleri", Sertan DEMİR "Eğin (Kemaliye) Yöresi Türk Halk Müziğinde Göç ve Gurbet Olgusu", Naile ASKER "Akbaba-Çıldır Âşık Muhitinin Usta Temsilcisi Âşık Nesib'in Sanatında Göç", Kazım BİBER – Oğuz KAPLAN "Göçün Getirdiği Kültürel Etkileşimin Halk Oyunları Ve Giysilere Yansıması", Fatih COŞKUN "Göç, Kültürel Kimlik, Müzik", Nagihan GÜR "Osmanlı Divan Şiirinin Göçmen Kuşları", Mustafa ARSLAN "Türk Halk Edebiyatında Göç ve Göçerliğin Sembolü Olarak Deve", Mehseti ISMAYIL "Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatında Yaylak-Kışlak ve Çobanla Bağlı Mevzular", Aide PAŞAYEVA "Oğuz Göçünün Türk Edebiyatına Armağan Ettiği Edebi Ünvanlardan Biri", İsmet ÇETİN "Sürgün ve Göç – Bir Sürgünün Hikâyesi", Esmâ ŞİMŞEK "Göç Yollarında Büyüyen Masal Kahramanının Erginleşen Dünyası", Zekeriya KARADAVUT "Göçün Taştaki İzi: Konya (Merkez) Mezar Taşlarındaki Göç Olgusu", Zehra KADERLİ "Göç İlahileri'nin Bağlam, İçerik ve İşlev Özellikleri", Erman ARTUN "Çukurova Ağıt Söyleme Geleneginde Gelin Göçürme Ağıtları", F. Gülay MİRZAOĞLU "Çukurova Bozlaklarında Konar-Göçer Yaşamın Akisleri", Mehmet YARDIMCI – Demet GÜLÇİÇEK "Ağıt ve Türkülerimizde Bu Dünyadan Öte Dünyaya Göç", Cengiz GÖKŞEN "Göç ve Matem", Fuzuli

KURBANOV "Toplumsal Gelişmelerde Göç Proseslerinin Yeri ve Rolü", Nihal ÖTKEN "Kültürel Farklılıkların Geleneksel Kültürlere Etkisi; Kanada Windsor Türkleri", Fuat TANHAN "Zorunlu Göç Yaşayanların Tükenmişlik ve Umut Düzeylerinin Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi", Sema İŞLER - Barbaros ANDIÇ "Dış Göç Yaşayan Kişilerde Kimlik-Kültür Karmaşası Üzerine Bir İnceleme: Göçün Doğurduğu Öteki Ben", Ahmet HALAÇOĞLU "Balkan Savaşı Sırasında Anadolu'ya Yönelik Göçler (Sebepler-Sonuç İlişkisi Açısından Değerlendirilme)", Mehmet ÇANLI "Yunan İşgal Dönemi ve Sonrasında Doğu Trakya'daki İç ve Dış Göçmenlere Yapılan Yardımlar", Zeki ÇEVİK "Bir İnsan Bir Hatıra: Üç Ayrı Dönemde Bulgaristan'dan Bir Kesit", Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ "Yurt Kavramı Üzerine Bazı Yeni Düşünceler", Taciser ONUK - H. Feriha AKPINARLI "Geleneksel Göç Kültürümüzde Çadırın Önemi", Aysun ÖZKÖSE "Zorunlu Değişimlerin Anadolu'daki Geleneksel Mimari Mirasa Etkileri", Aysen SOYSALDI - Zeynep BALKANAL "Göçerlik ve Keçe Sanatı", Habibe (KAHVECİOĞLU) SARI "Göçenlerden Geriye Kalanlar; Kumavşarı (Denizli) Hacılar Camii Kilimleri", Sibel KILIÇ "Çağdaş Türk Resminde Göç Temasının Sosyo-Kültürel ve İktisadi Kaynakları", Ali ÇELİK "Trabzon'da Hala Yaşayan Bir Gelenek: Yayla Göçü (Otçu)", Seçil KOCA GÖKÇEN "Doğu Anadolu'da Tunç ve Demir Çağlarında Göçebe Topluluklara Ait Arkeolojik Kalıntılar", Fahri DAĞI "Dede Korkut Hikayelerinde Zorunlu Göçler", Nazım KURUCA "Göç Olgusunun Giresun ve Havalisindeki Yansımaları (Giresun'da Otçu Göçü)", Ömer Faruk YALDIZKAYA "Emirdağ Türkmenlerinde Yayla Geleneği ve Edebiyatımıza Yansımaları", Hüseyin ISMAYILOV "Azerbaycan Folklorunda 'Göç' Metaforası", Türkan KADIRZADE "Nahçıvan'da Göçle Bağlı

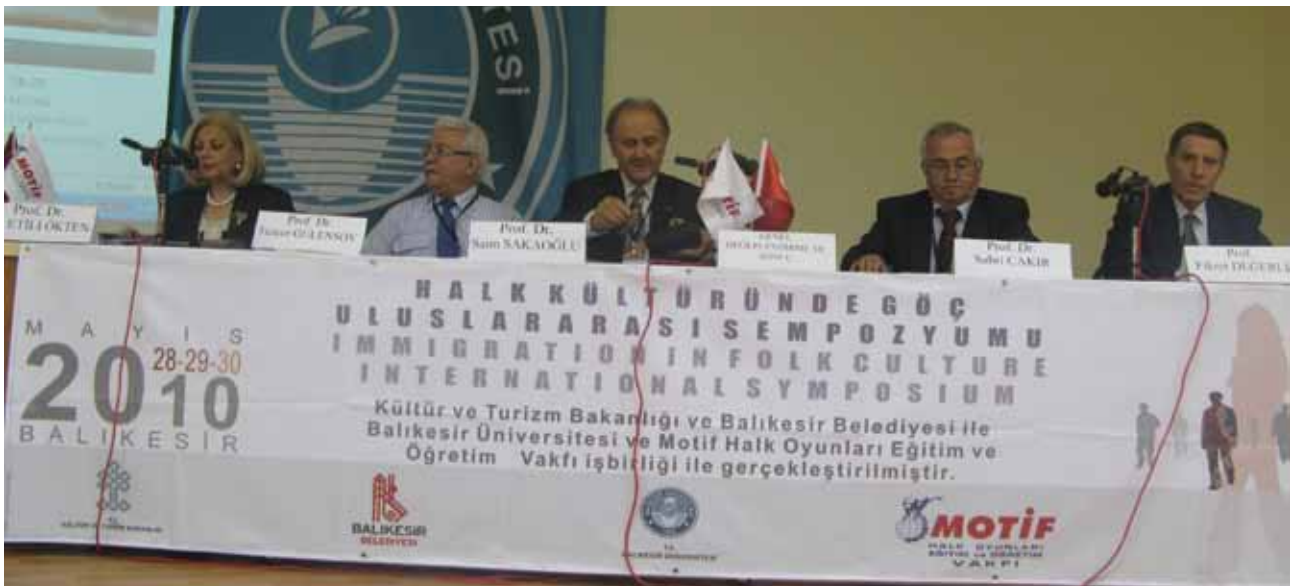
Adetler ve İnançlar", Sedakat NEMETOVA "Nahçıvan Folklorunda 'Göç' Motifi",

Almaz ULVI BİNNATOVA "Göyçe'de Düğün Töreni", Metanet ALİYEVA "Azerbaycan Göçmenlik Bayatıları ve Karabağ Harayı", Hacı Kadir KADIRZADE "Nahçıvan'da Yarım-Göçeri Mالدarlık Hakkında", Alaattin AKÖZ "Yerleşik Hayata Bir Yayla Geleneği: Döllük (Karaman - Yeşildere Örneği)", Refiye OKUŞLUK ŞENESEN "Osmaniye - Düziçi'nde Dünden Bugüne Farsak Türkmenlerinin Yayla Göçü", Zeynep ŞİMŞEK UMACI "Balıkesir Çepnilerinde Göçebelik ve İskân İzleri", Rabia GÖKÇEN KAYABAŞI "Yörük Göçü Bağlamında Yayla Güzeli Seçme Geleneği Üzerine Bir İnceleme", Muhtarhan ORAZBAY "Tarih Boyunca Kazak Keçiyurdu ve Göç", Sabahattin ŞİMŞİR "Türkistan'dan Türkiye'ye Kazak Göçü (1949-1952) Gelişimi ve Neticeleri Üzerine Tespitler", Murat ÇELİKDEMİR "Anadolu'dan Rakka'ya Aşiret Göçleri", Mehmet Fatih SANSAR "Osmaniye'de Cerit ve Tecirli Türkmen Aşiretleri'nin İskânı (1865-1867)", Osman KARATAY "Orta Asya'dan İskandinavya'ya: Sagalara Göre Kral Odin'in Göçü", M. Muhtar KUTLU - İskender YILDIRIM "Göç, Nostalji ve Festival", Çulpan ZARİPOVA ÇETİN "Kazan Tatarlarının Evlenme Geleneklerinde Gelin Göçürme", Mustafa GÜNEŞ "Eşrefoğlu Rumi'nin Ankara ve Hama Göçü", Aslı BÜYÜKOKUTAN "Kadın Merkezli Geleneksel Uygulamalar Bağlamında Yapısal ve İşlevsel Özellikleriyle 'Gelin Göçürme' - Muğla İli Örneği", Meltem CİNGÖZ SANTUR "Balıkesir Çanakkale Kazdağı Tahtacılarında Gelin Alma Törenleri", Huriye KURUOĞLU "Dünden Bugüne Türk Sinemasında Göç Filmleri", Özlem DOĞUŞ VARLI "Anadolu'da Göçerliğin Müzik ve Kimliğe Yansıması Üzerine Panoromik Bakış: Afyon-Çatkuyu ve Bilecik-Söğüt Yörük Şenlikleri", Sinem ÖZDEMİR "Müzi-

kal Kültürün Göçünde Film Müzikleri”, Kürşat M. KORKMAZ “Barak Türkmenlerinde Göç Türküleri ve İskân”, Mahmut KARAGENÇ “Türk Halk Müziğinde Göç ve Gurbet Hava- larının Kaval’da İşlevselliği”, Ali YIL- DIRIM – Gülnihal İNAL “Tasavvufta İçsel Yolculuk”, Abdülkerim GÜL- HAN “Divan Şairlerinin Göç Hareket- liliği”, Ayşe BÜYÜKYILDIRIM “Di- van Şairinin Göç Algısı”, Şevkiye KAZAN “Klâsik Türk Şiirinde Göç”, Hayrettin RAYMAN “17. Yüzyıl Os- manlı Bağlamında Karacaoğlan’ın Şiir- lerinde Göç ve Göç Olgusu”, Abdullah KÖSE – Alper UZUN “Madra Dağı’nda Geleneksel Yayla Göçü”, Mehmet AK- MAN “Erzincan Türkülerinde Göç Kavramı”, Gatibe VAGİFKIZI “Türk Kültüründe Göç ve Türkçemizde Göç Anlamlı Terimler”, İbrahim AYDIN “Artvin’den Balıkesir’e Göçle Kurulan Kültür Köprüsü”, Tuba SÜTLÜOĞLU – Meryem MEMİŞ “Kent Yoksulluğu ve Kentsel Ayrışma – Etiler ve Fatih Sultan Mehmet Mahalleleri Örneği”, Beyhan ASMA “Türk Halk Edebiyatı ve Rus Edebiyatı Etkisiyle Kırım Türk- Tatar Edebiyatında Göç Kavramı”, İl- han ERSOY “Kırım’dan Anadolu’ya Göç Eden Kırım Tatarları’nda Özcü Yaklaşımın ve Kültürel Donukluğun/ Sürekliliğin Bir Örneği Olarak: ‘Seyi- tosmen (Siytosman)’ Yırısı”, Bahdegül KULASHAEVA “Kırgız Atasözleri ve Deyimlerinde Göç”, Şükufe AĞAKİŞİ- YEVA “Azerbaycan Dilinde Göç An- lamlı Şahıs Adları”, Atiye NAZLI “Ka- raçay Türklerinin Anadolu’ya Göç

Etmelerinden Sonra Adlarında Görülen Değişiklikler Üzerine Bir Araştırma”, Erol PARLAK – M. Evren HACIOĞLU “Fırka-ı İslahiye ve İskân Havaları”, Murat KARABULUT “Türkülerde Göç Ya da Göç Türkülerde”, Gökta- n AY “İnsan Hayatında ‘Göç’ Olgusu ve Halk Türkülerine Yansıması”, Mehmet KARAARSLAN “Göçte Ağıt: Kaşkay Türklerinde Göçebelikten Şehir Hayatına Geçişin Halk Şiirine Yansıması ve Milli Kimlik Üzerine Etkileri”, Okan Murat ÖZTÜRK “Göç Eden İnsanlar ve Türküleri”, Ebülfez AMANOĞLU “Çağdaş Azeri Türk Edebiyatında Göç- künler”, İbrahim ŞAHİN “Tahrip Edi- len Kültürün Edebi Metinle Yeniden İnşası – Cengiz Dağcı Örneği”, Salim ÇONOĞLU “Ata Govsudov’un Ferman Romanında Göç ve Göçbeliğe Ait Un- surlar”, Mustafa ÖZSARI “Kurtuluş Savaşı’nda Esir Düşen Türklerin Yunanistan Günlerine Dair”, Ruhi İNAN “Bir Göç Masalı ve Bir Göç Paradoksu: Berci Kristin Çöp Masalları”, Sabri ÇA- KIR “Geleneksel Kültürümüzde Göç ve Toplumsal Değişme”, Hasan KÖK- SAL “Sürekli Göç Alan ve Göç Veren Ada: Kıbrıs”, Kamile AKGÜL “Ekin- sel Aktarım Aracı Olarak Göç ve Sonrası Yaşanan Toplumsal Dönüşüm”, Nahide ŞİMŞİR “XX. Yüzyılın Başlarında Mu- hacir ve Yörükler Arasında Yaşanan Problemler: Alaçam Örneği”, Kemal ÜÇÜNCÜ “1. Dünya Savaşında Trab- zon ve Yöresindeki Muhaceret Sebebi- le Oluşan Göç Sözlü Kültürünün Yapı ve İşlevi”, Ulvi KESER “Anamur Yö- rüklerindeki Tunalı Efsanesi, Çandır

Yolu ve Bir Göç Hikâyesi”, Zülfikar BAYRAKTAR “Göç Konulu Fıkraların Gülme Teorileri Açısından Tahlili”, Si- nan GÖNEN “Göç Yolunda Kaybolan Basat İle Göç Yolunda Dünyaya Gelen Tepegöz’ün Günümüzde Anlatılan Bir Varyantı Üzerine”, Metin AYIŞIĞI “Batı Trakya’dan Göçte Zorlanan Soy- daşlarımızın Maruz Kaldığı İnsan Hak- ları İhlalleri”, Taha Niyazi KARACA “İşgal ve Göç: Ege Göçlerinin TBMM’ye Yansıması”, İsmail ARSLAN “1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Göçü “Mübadele” Üzerine Bir Değerlendir- me”, Yücel YİĞİT “1989 Yılında Bulgaristan’dan Balıkesir’e Yapılan Göçte Panoramik Bir Bakış”, Serhan XAVERİ “Azerbaycan Tasavvuf Edebi- yatında ‘Göç’ Temelleri”, Doğan KAYA “Şehre Göç ve Köye Özlem Olgusunun Âşık Edebiyatındaki Yansımaları”, M. Mete TAŞLIOVA “İş Gücü Göçü İle Avrupa’ya Taşınan Âşıklık: Yeni İcra Ortamları, Geleneğin Mali Yönünde Değişim”, Hamdi GÜLEÇ “Göç-Yayla Kültürü ve Âşık Şiiri’ne Yansımaları”, Özkul ÇOBANOĞLU “Türk Halk Fel- sefesi Bağlamında Göç Olgusu”, Nergiz HÜSEYN “Türk Halk Anlatılarında Göç ve Rus Masal Kahramanı Koşey”, Gülşah YÜKSEL “Keloğlan Masalla- rında Göç”, Bayram ÇETİN “Göçlerin Kır Konut Planları Üzerindeki Etkisine Bir Örnek; Orhanlı Köyü (Yeşilova- Burdur)”, Muammer GÜL “Bir Muha- lefet Hareketi Olarak Göçebeler ve Gö- çebelik”, Hatice ASADOVA “Azerbaycan Halı Sanatında Göç Mede- niyetinin İzleri”, Ayşegül KOYUNCU

– Mustafa GENÇ “Yörük Göçlerinde Kullanılan Kırkıtli Dokumalar”, Savaş EKİCİ “Zambır ve Çift Ötkülü Çalgı Kültürünün Göç Bağlamında Değerlendirilmesi”, Yurdal CİHANGİR “Kıbrıs Türk Toplumunun Milli Mücadele (Direniş) Yılları Romanlarında Göç”, Onur ER – Kürşad Çağrı BOZKIRLI “Ömer Seyfettin Hikâyelerindeki Göç Olgusu”, Ülkü ÖNAL “Artvin’den Balıkesir’e 93 Muhacirleri”, Abdullah ACEHAN “Sürgün Edebiyatında Balıkesir ve Balıkesirliler”, Birol AZAR “Bir Yaşam Biçimi Konar – Göçerlik ve Bu Yaşam Biçimine Bağlı Olarak Oluşan Temel Üretim Şekilleri Bağlamında Erzincan Topkapı Köyü”, Aziz ELEKBERLİ “Batı Azerbaycan’dan Azerbaycan Türklerinin Göçürülmesinin 200 Yıllık Tarihinin Esas Manzarası”, M. Öcal ÖZBİLGİN “Yunanistan -Türkiye Siyasi Mübadeleleri Sonrası Göç Eden Toplumlarda Geleneksel Dansların İşlevi”, Mehmet KAYA “19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başlarında Çorum Sancağı’nda Göçler ve Yaşanan Sorunlar”, Ahmet Ali ARSLAN “Amerikan Cherokee Kızılderililerinin Zorla Göçünden Sonra Doğan Edebiyat ve Gözyaşı Yolu”, Nazım MURADOV “Azerbaycan Göç Bayatıları”, Mehmet ÇERİBAŞ “Kırgız Türkçesinde Göçle İlgili Kavramlar ve Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları”, Kübra YILDIRIM “Bir Göç Unsuru Olan Çadır ve Söz Varlığımızdaki Yeri”, Ferruh ÖZDİNÇER “Zigoş’un Göçü”, Hülya Serpil ORTAÇ “Yörüklerde El Dokuması Çuvallar”, Süheyla SARITAŞ “Göç Olgusu ve Kadın: Hanımeli Pazarı”, Tülin ÇORUHLU “Türk Kültüründe Yaylak-Kışlak Yaşam Tarzının Dokuma Sanatına Yansımaları”, Faruk SÖYLEMEZ “Osmanlılarda Konargöçer-Yerleşik İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Büşra KOCAADAM “Nevruz Köje’den Lebni’ye: Türk Yemek Kültürü İçinde Anadolu Göçerinin Sofrası”, Evindar YEŞİLBAŞ “Sanatsal Göçün Son Taşı ‘Şahide’”, Tuğçe IŞIKHAN ERDAL “Türk Sinemasında Dış Göç”, Aynura MAHMUDOVA “Fuzuli’nin Leyla ve Mecnun’unda Gelin Göçürme ve Halk Bilim”, Halil İbrahim ŞAHİN “Türk Halk Kültüründe Göçmen Kuşlar”, Berna OLGUNSOY “Öteki Dünyaya Göçte Kardeşlik Düşüncesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Ufuk DEMİRBAŞ “Göç Olgusunun, Türk Sanat Müziği Bestecilerinden Sadettin Kaynak’ın Yaratma Sürecine Etkileri”, Hatıra HASANZADE “Türk Halklarının Türkülerinde İntonasyon Alakalar”, Gülde ÇETİNDAG SÜME “Âşıkların Dilinden Maneviyata Yolculuk/Göç”, Fikret TÜRKMEN “Mutavassıf Şairlerimizde Şiirlerinde Göçebelikten Yerleşikliğe Teşvik”, Yunus ÖZGER “Doğal Afete Bağlı Bir Göç Olayı ve Bunun Sosyo-Ekonomik Yansımaları”, Vafa HASANOVA “İşçi Göçü-Kültürler Arasında Diyalog Zorlukları”, Salida ŞERİFOVA “Çağdaş Sahne Edebiyatının Gelişmesinde Önemli Bir Faktör Olarak Göç”, Nazife ÖZDE-

MİR “Pir Sultan Abdalın Şiirlerinde Göç”, Yonca ALTINDAL “Arada Kalmış Mekânsallığın Üstü Örtülü Kurbanları: Kentli Hanımefendilerin Köylü Kadın Hizmetçileri”, Asuman GÜNEŞ “Koroğlu’nun Çamlıbel’e Göçü”, Deniz Beste ÇEVİK “Kırsal Kesimden Kente Göçün Artması Sonucu Oluşan Arabesk Müziğe Genel Bir Bakış” konu başlıklı bildirimlerini sundular.

Özverili çalışma ve yoğun emeklerle sempozyuma hazırlanan Sempozyum Bilim Kurulu’nda; Prof. Dr. Mehmet AÇA (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. Yavuz AKPINAR (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. Gürbüz AKTAŞ (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. A. Berat ALPTEKİN (Selçuk Üniversitesi), Prof. Dr. Erman ARTUN (Çukurova Üniversitesi), Prof. Dr. Toktamış ATEŞ (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Ömür CEYLAN (İstanbul Kültür Üniversitesi), Prof. Dr. İsmet ÇETİN (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi), Prof. Fikret DEĞERLİ (İstanbul Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. Can ETİLİ ÖKTEN (İstanbul Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Suat GEZGİN (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Abdullah KÖSE (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. M. Zeki KUŞOĞLU (Marmara Üniversitesi), Prof. Dr. Mustafa ÖNER (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. Suphi SAATÇI (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU (Selçuk Üniversitesi), Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. Sabri YENER (Ordu Üniversitesi), Prof. Dr. Dursun YILDIRIM (Hacettepe Üniversitesi), Doç. Dr. Işıl ALTUN (Kocaeli Üniversitesi), Doç. Dr. Yılmaz ARI (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Vehbi BAŞER (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Şenol ÇELİK (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Zekeriya KARADAVUT (Selçuk Üniversitesi), Doç. Dr. F. Gülay MİRZA-OĞLU (Hacettepe Üniversitesi), Doç. Dr. CansevİL TEBİŞ (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Ali YAKICI (Gazi Üniversitesi), Yener ALTUNTAŞ (Kültür ve Turizm Bakanlığı) yer aldı.

Sempozyum Düzenleme Kurulu’nda ise; Prof. Dr. Mehmet AÇA (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. Gürbüz AKTAŞ (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. Erman ARTUN (Çukurova Üniversitesi), Prof. Dr. Toktamış ATEŞ (İstanbul Üniversitesi), Prof. Fikret DEĞERLİ (İstanbul Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. Can ETİLİ ÖKTEN (İstanbul Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Suat GEZGİN (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Abdullah KÖSE (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. M. Zeki KUŞOĞLU (Marmara Üniversitesi), Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Işıl ALTUN (Kocaeli Üni-

versitesi), Doç. Dr. Yılmaz ARI (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Vehbi BAŞER (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Şenol ÇELİK (Balıkesir Üniversitesi), Dr. Emel ŞENOCAK (İstanbul Teknik Üniversitesi), Öğr. Gör. Ahmet Turan DEMİRBAĞ (İstanbul Teknik Üniversitesi), Öğr. Gör. Sabahattin TÜRKOĞLU (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Nurettin ALBAYRAK (İSAM), Yener ALTUNTAŞ (Kültür ve Turizm Bakanlığı), M. Zeki BAYKAL (Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı) ve Ekber YEŞİLYURT (Gazeteci – Ressam) yer aldı.

Sempozyum Yürütme Kurulu'nda; Prof. Dr. Mehmet AÇA (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. Abdullah KÖSE (Balıkesir Üniversitesi), Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Yılmaz ARI (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Vehbi BAŞER (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Şenol ÇELİK (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Mehmet NARLI (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa ÖZSARI (Balıkesir Üniversitesi), Doç. Dr. Hülya SAVRAN (Balıkesir Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Kahraman BOSTANCI (Balıkesir Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Salim ÇONOĞLU (Balıkesir Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN (Balıkesir Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÖZÇOBAN (Balıkesir Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Süheyla SARITAŞ (Balıkesir Üniversitesi) ve Yrd. Doç. Dr. İsmail ULUTAŞ (Balıkesir Üniversitesi) yer aldılar.

Sempozyum Sekreteriyasında ise; Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi), Arş. Gör. Haluk AYDIN (Balıkesir Üniversitesi), Arş. Gör. Berna OLGUNSOY (Balıkesir Üniversitesi) ve Sacide GÜNGÖR (Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı) görev aldılar.

Halk kültürüne hizmette mesafelerin engel teşkil etmediğini bir sempozyumla daha kanıtlayan Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, gerçekleştirdiği her sempozyumu kalıcı kılmak ve yeni nesillere faydalı bir eser bırakabilmek amacıyla sempozyum bildirilerinin yer aldığı sempozyum kitaplarını Motif Vakfı Yayınları bünyesinde yayınlamaya devam etmektedir.

22. MOTİFLERLE ANADOLU KÜLTÜR ŞÖLENİ

Motif Halk Oyunları Eğitim
Derneği Gençlik
ve Spor Kulübü'nün
düzenlemiş olduğu
22. Motiflerle
Anadolu Kültür Şöleni,
kalabalık bir davetli topluluğunun
iştiraki ile 12 Haziran 2010
Cumartesi günü,
Bakırköy Cem Karaca
Kültür Merkezi'nde gerçekleşti.

Kalabalık bir davetli topluluğunun iştirak ettiği şölenin açılış konuşmasını yapan Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü 2. Başkanı Fehmi DOĞAN yaptığı konuşmasında; “Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü tarafından düzenlenen 22.nci Motiflerle Anadolu Kültür Şölenimize hoş geldiniz. 22 yıl önce kültür hizmetine başlayan Motif, gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerinde üstlendiği görevin sorumluluğunda hareket etmiştir. Birlik, beraberlik ve dürüstlük ilkeleri çerçevesinde kültüre hizmette sınır tanımayan Motif, bugüne kadar ulusal ve uluslararası önemli başarılarına imza atmış, ülkemize 2001 ve 2007 yıllarında olmak üzere 2 kez Dünya Birinciliği ödülünü kazandırmıştır. Motif’in, 22 yıldır daima yükselen başarı grafiği bundan sonrada, aynı heyecan ve azimle devam ederek artacaktır. Motif, kültüre hizmette her zaman akademik ve sanatsal boyutu bütünleştirici çalışmaları esas almış ve sergilemiştir. Tüm bu çalışmalarında, kamu, kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde olmuş ve en önemli-

si de, bu yolculukta daima gençlerle el ele omuz omuza yürümüştür. Değerli konuklar, hizmete yürekten inanmış Motif, ilkeleri kendine prensip edinmiş insan gücü ve sizlerden aldığı güç ve destekle hizmetlerine devam edecektir. Sözlerime son vermeden önce, bizlerden hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen siz değerli ailelerimize ve gençlerimize, bu gece bizlerle birlikte olan siz değerli konuklarımıza ve emeği geçen herkese bir defa daha teşekkür ediyorum. Daha nice etkinlerimizde bir arada olabilmek dileğiyle, hepinize iyi seyirler diliyorum, sizleri saygı ve sevgiyle selamlıyorum.” dedi.

Şölenin 1. Bölümünde sırasıyla Gaziantep Yöresi Halk Oyunları Ekibi, Çocuk Grubu Halk Oyunları Gösterisi, Bitlis Yöresi Halk Oyunları Ekibi, Siirt Yöresi Halk Oyunları Ekibi, Adıyaman Yöresi Halk Oyunları Ekibi, Artvin Yöresi Halk Oyunları Ekibi ve Diyarbakır Yöresi Halk Oyunları Ekibi performans sergiledi.

Şölenin 2. Bölümünde ise “Beşikten Mezara Anadolu Sevdası Halk

Oyunları Gösterisi”nde Fethiye Yöresi Halk Oyunları Ekibi, İzmir Yöresi Halk Oyunları Ekibi, Bodrum Yöresi Halk Oyunları Ekibi, Bolu Yöresi Halk Oyunları Ekibi ve Trabzon Yöresi Halk Oyunları Ekibi performans sergiledi.

Şölende ayrıca, Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü Yönetim Kurulu Başkanı Sanayici – İşadamı M. Zeki BAYKAL tarafından, Motif’li gençlere halk oyunları eğitimi veren yöre eğitimcileri Çetin OKULEVİ, İmam Bakır DEMİRKUL, Levent KEMHACIOĞLU, İlkay ŞAP, Emrah KAYCI, Cemal GÜREL, Ahmet ALMAS ve Nurcan MÜLDÜR’e teşekkür plaketi takdim edildi.

22. Motiflerle Anadolu Kültür Şölenimize iştirak ederek alkışlarıyla bizleri onurlandıran değerli konuklarımıza şükranlarımızı sunarız.

Motif, Fethin 557. Yıl Dönümü Kutlamalarında...

Bağcılar Belediyesi tarafından İstanbul'un fethinin 557. yıl dönümü münasebetiyle düzenlenen Boğaz Turu organizasyonuna, Bağcılar Belediye Başkanlığı tarafından davetli olarak katılan Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü Trabzon Yöresi Halk Oyunları Ekibi, geziye katılan binlerce izleyici tarafından büyük alkış aldı.

Alkışları ile bizleri onurlandıran başta Bağcılar Belediye Başkanımız Sayın Lokman ÇAĞIRICI'ya, Bağcılar Kaymakamı Sayın Veysel YURDAKUL'a ve tüm Bağcılar halkına şükranlarımızı sunuyoruz.

Motif, Doğu'dan İstanbul'a Kadın Eli 3. Sergisi Açılışında...

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kadın Koordinasyon Merkezi ve GAP İdaresi Çok Amaçlı Toplum Merkezleri'nin (ÇATOM) ortak çalışmasıyla geleneksel olarak düzenlenen "Doğu'dan İstanbul'a Kadın Eli 3. Sergisi" açılışına Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü Halk Oyunları Ekipleri davetli olarak katıldı.

Taksim Meydanı'nda gerçekleşen organizasyonda Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü'nün sergilemiş olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine ait halk oyunları çeşitlenmesi izleyicilerden büyük ilgi gördü.

İBB Kültür A.Ş. Gösterilerinde MOTİF

Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü Halk Oyunları Ekipleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı organizasyonunda İstanbul'un farklı ilçelerinde izleyicileri ile buluşmaya deva ediyor.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı organizasyonunda, 21 Mayıs 2010 tarihinde Kartal Bülent Ecevit Kültür Merkezi'nde, 09 Nisan 2010 tarihinde Sultanbeyli Kültür Merkezi'nde ve 12 Mart 2010 tarihinde Tuzla İdris Güllüce Kültür Merkezi'nde performans sergileyen Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü halk oyunları ekipleri, sergiledikleri performanslarla izleyicilerden büyük beğeni topladı.

Geniş dansçı kadrosuyla Türkiye'nin 7 bölgesine ait halk oyunları çeşitlenmelerini "Anadolu Motifleri" kompozisyonu ile sergileyen Motif Halk Oyunları ekibine halkın ilgisi yoğun oldu.

MOTİF, Marmara Üniversitesi Bahar Şenliği'nde...

Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü Halk Oyunları Ekipleri İstanbul Öğrenci Kulüpleri Platformu'nun davetlisi olarak katıldıkları Marmara Üniversitesi Geleneksel Bahar Şenliği organizasyonunda, sergiledikleri 7 bölgemize ait halk oyunları çeşitlemelerinden oluşan kolaj sunumları ile üniversiteli gençlerin gönüllerine taht kurdular. 125. Yıl Anfisi'nde gerçekleşen organizasyonda alkışları ile bizleri onurlandıran tüm gençlerimize teşekkür ediyoruz.

MOTİF, Anneler Günü Kutlama Organizasyonunda...

Bağcılar Belediyesi tarafından organize edilen ve Molla Gürani Parkı'nda gerçekleşen Anneler Günü Kutlama Organizasyonu, protokolün ve halkın yoğun iştirakiyle oluşan kalabalık bir davetli topluluğunun katılımı ile gerçekleşti.

Bağcılar Belediyesi tarafından kutlama programına davetli olarak katılan Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği

Gençlik ve Spor Kulübü halk oyunları ekipleri, sergiledikleri muhteşem performansla büyük ilgi gördü. Alkışları ile bizleri onurlandıran devlet büyüklerimize, halkımıza ve tüm annelerimize şükranlarımızı sunuyoruz.

Motif Ailesi olarak bizlerde, tüm annelerimizin Anneler Günü'nü yürekten kutluyoruz.

MOTİF, Savaşın Çocukları ve Barışın Ekmeği Festivali'nde...

Esenler Belediye Başkanlığı tarafından bu yıl 1.si düzenlenen "Savaşın Çocukları ve Barışın Ekmeği Festivali" 23 Nisan 2010 tarihinde Esenler Kemer Stadyumu'nda gerçekleşti.

Esenler Belediyesi'nin davetlisi olarak festivale katılan Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü halk oyunları ekipleri, sergiledikleri muhteşem performans ile gerek Esenler halkının ve gerekse yurt dışından festivale katılan ülke çocuklarının büyük beğenisini topladı.

MOTİF, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Sanat Etkinliklerinde...

Zeytinburnu Belediye Başkanlığının davetlisi olarak, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Sanat Etkinlikleri programı çerçevesinde Zeytinburnu Kültür Merkezi'nde performans sergileyen Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü halk oyunları ekipleri, sergiledikleri Anadolu Motifleri halk oyunları gösterisi ile Zeytinburnu halkının gönüllerine taht kurdu.

MOTİF, Bağcılar Emniyet Müdürlüğü Yüzyıl Hizmet Binası Açılışında...

Bağcılar Belediyesi tarafından yaptırılan Bağcılar Emniyet Müdürlüğü Yüzyıl Hizmet Binası'nın açılış töreni organizasyonunda programa davetli olarak katılan Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü halk oyunları ekibi, sergilediği "Anadolu Motifleri" Halk Oyunları Gösterisi ile büyük beğeni topladı. Alkışları ile bizleri onurlandıran devlet büyüklerimize ve halkımıza teşekkür ederiz.

MOTİF, Nevruz Bayramı Kutlamalarında...

Eyüp Belediyesi ile Türk Dünyası Belediyeler Birliği işbirliğinde 20 Mart 2010 tarihinde Eyüp Stadi'nda "Nevruz Bayramı" özel programı gerçekleştirildi. Program, Eyüp Sultan Meydanı'ndan başlayan kortej yürüyüşü ile start aldı.

Yurt dışından gelen ülke gruplarının da yer aldığı programa, Eyüp Belediyesi tarafından davetli olarak katılan Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü halk oyunları ekipleri sergiledikleri birbirinden güzel performansları ile izleyiciler tarafından dakikalarca ayakta alkışlandı.

MOTİF, Dayanışma ve Kaynaşma Gecesi Gerçekleşti...

2009 yılını yoğun bir programla kapatıp, 2010 yılı faaliyetlerini aynı yoğunlukla devam ettiren Motif Ailesi, bu yoğun temponun arasında kendileri için zaman ayırmayı da ihmal etmedi.

Her detayı Motifli gençler tarafından hazırlanan Dayanışma ve Kaynaşma Gecesi, gençler için yoğun çalışmalarla geçen bir yılın yorgunluğunu atmak, gönüllerince eğlenmek ve birlik, beraberlik içerisinde hoşça zaman geçirmek için ideal bir organizasyon oldu.

Yönetim Kurulu üyelerinin, eğitimcilerin ve ailelerinde iştirak ettiği organizasyonda gençler, yönetici ve eğitimcileri ile el ele, omuz omuza halay çekip türküler söylediler.

Böylesi güzel bir organizasyonda bulunmanın memnuniyeti ve mutluluğu içerisinde tüm Motif Ailesi

Türk Halk Müziği sanatçıları Nevzat SOYDAN, Mehmet ŞANLI ve Sefa GÜNEŞ'in seslendirdikleri birbirinden güzel türkülerle dilleniş, oyunlarla coştu.

Gençler, yaşadıkları bu hoş organizasyon sonrasında Motifli olmanın bir ayrıcalık olduğunu birebir yaşadılar ve yaşattılar.

Motif'te Yöre Geceleri Devam Ediyor...

Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü'nün gelecekselleşen faaliyetleri arasında yer alan Motif'te Yöre Geceleri organizasyonları, tüm güzellikleri ile devam ediyor. 15 günlük periyotlarda gerçekleşen Yöre Geceleri organizasyonlarından Trabzon Yöre Gecesi, Kırklareli Yöre Gecesi, Muş Yöre Gecesi, Şanlıurfa Yöre Gecesi ve Bitlis Yöre Gecesi, Motifli gençlerin özverili çalışmaları ile gerçekleşti. Gençlerin hazırladıkları yöre oyunları, yöre yemekleri ve muhteşem türküler, yöre gecesinin coşkusuna coşku kattı.

Birlik, beraberlik, dayanışma ve paylaşımın önemli göstergelerini bir arada barındıran yöre gecelerimize, sizlerde davetlisiniz.

